

SEC

SAMENLEVING EN CRIMINALE JUSTITIE

W

wetenschappelijk

IC

onderzoek en

ID

documentatie

IC

Centrum

Kleine criminaliteit

Een case studie

106491

Minis
Justi

Staatsuniversiteit
's-Gravenhage

75

SECO

SAMENLEVING EN CRIMINALITEIT

106491

R. Hesseling

Deze reeks omvat de rapporten van door het WODC verricht onderzoek. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

W

wetenschappelijk

O

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

Kleine criminaliteit in Utrecht

Een case studie

106491

U.S. Department of Justice
National Institute of Justice

This document has been reproduced exactly as received from the person or organization originating it. Points of view or opinions stated in this document are those of the authors and do not necessarily represent the official position or policies of the National Institute of Justice.

Permission to reproduce this copyrighted material has been
granted by
Ministerie van Justitie

to the National Criminal Justice Reference Service (NCJRS).

Further reproduction outside of the NCJRS system requires permission of the copyright owner.

Ministerie van
Justitie
1986

St

Staatsuitgeverij
's-Gravenhage

75

Voorwoord

Dit rapport is het resultaat van een studie naar de kleine criminaliteitsproblematiek in de gemeente Utrecht voor het jaar 1984. Het initiatief tot deze studie is uitgegaan van de Commissie kleine criminaliteit. Sedert de opheffing van de commissie is het onderzoek uitgevoerd in het kader van het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit, evenals enkele andere onderzoeken die momenteel door het WODC worden verricht. Gekozen is voor een vorm van herkenbaarheid van deze onderzoeken door het aanbrengen van het logo van Samenleving en Criminaliteit, SE²C. De supervisie van het onderzoek is in handen geweest van prof. dr. E. Blankenburg (lid Commissie kleine criminaliteit) en mevrouw drs. E. Nuijten-Edelbroek (WODC).

Het rapport is mede tot stand gekomen dankzij de medewerking van diverse personen en organisaties. Ten eerste wil de onderzoeker een woord van dank uitspreken naar het Korps Gemeentepolitie van Utrecht. Vooral door de behulpzame medewerking van alle (staf)medewerkers van de Herkenningsdienst konden de belangrijkste gegevens voor deze studie verkregen worden.

Ten tweede zijn we het Bureau Statistiek van de Gemeente Utrecht en het Telefoondistrict Utrecht bijzonder erkentelijk voor het ter beschikking stellen van diverse gegevens over vandalisme.

Ten derde bedanken we de diverse Utrechtse woningbeheerders, scholen en winkeliersverenigingen die bereid zijn geweest om aan het onderzoek medewerking te verlenen.

Een bijzonder woord van waardering gaat verder uit naar mr. D. Dusee en drs. J. van Veen die het codeerwerk van onder andere de politiegegevens op snelle en accurate wijze tot stand hebben gebracht. Tevens bedank ik Remco Hafkamp voor het coderen van de diverse statistische gegevens over de Utrechtse wijken. Henny de Ruiter heeft tenslotte de tekst van dit rapport opgemaakt tot een leesbaar geheel.

's-Gravenhage, november 1986

Rene Hesseling

Inhoudsopgave

	Samenvatting	1
1	Inleiding	7
1.1	Achtergrond en doelstelling van het onderzoek	7
1.2	Wat brengen we in kaart?	8
1.3	Opzet van het rapport	9
2	De gegevensverzameling	11
2.1	Inleiding	11
2.2	De informatiebronnen	11
2.3	Politiële statistieken	11
2.4	Slachtofferenquêtes	12
2.5	Administraties van (overheids)instellingen	13
2.6	Gegevens van de politie	13
2.7	Slachtofferenquêtes	16
2.8	Administraties van (overheids)instellingen	17
2.8.1	Winkeliersverenigingen en winkeldiefstal	17
2.8.2	Vernielingen en de gegevens van (overheids)instellingen	18
2.8.3	De Gemeente en vernieling van gemeentelijk eigendom	18
2.8.4	Woningbeheerders en vernielingen aan woningen	19
2.8.5	Scholen en vandalisme	22
2.8.6	De PTT en het vandalisme aan telefooncellen	24
2.9	Conclusie	24
3	Theoretische achtergrond	27
3.1	Inleiding	27
3.2	De objectgelegenheidsstructuur en criminaliteit	27
3.3	Informele sociale controle en criminaliteit	29
3.4	Informeel toezicht en criminaliteit	33
3.4.1	Het centrum en informeel toezicht	34
3.4.2	Woonwijken en informeel toezicht	34
3.5	Samenvatting en conclusie	36
4	De kleine criminaliteit in Utrecht	39
4.1	Inleiding	39
4.2	De geregisteerde kleine criminaliteit in Utrecht	39
4.3	Vernielingen nader bekeken	42
4.3.1	De politiegegevens	42
4.3.2	Vernielingen aan gemeentelijk eigendom	43
4.3.3	Vernielingen aan telefooncellen	44
4.4.	Het aantal misdrijven naar seizoen	45
4.4.1	Geweldd misdrijven naar seizoen	46
4.4.2	Vernielingen naar seizoen	47
4.4.3	Diefstal bromfiets naar seizoen	49
4.4.4	Diefstal fiets naar seizoen	49
4.4.5	Diefstal vanaf/uit auto naar seizoen	50

4.4.6	Diefstallen uit woningen naar seizoen	51
4.4.7	Zakkenrollerij naar seizoen	52
4.4.8	Winkeldiefstal naar seizoen	53
4.4.9	Samenvattend: de criminaliteit naar seizoen	54
4.5	Hinderlijke en overlast veroorzakende gedragingen	53
4.5.1	Resultaten	54
4.6	Afsluiting	55
5	De Utrechtse buurten	57
5.1	De gehanteerde buurtindeling	57
5.2	De oude binnenstad (buurtcombinatie 1)	58
5.3	AZU, Hoog-Catharijne (buurtcombinatie 2)	58
5.4	Pijlsweerd, Amsterdamsestraatweg (buurtcombinatie 3)	59
5.5	Ondiep, Amsterdamsestraatweg (buurtcombinatie 4)	60
5.6	(Nieuw) Zuilen (buurtcombinatie 5)	61
5.7	Jagerskade, Loevenhoutsedijk (buurtcombinatie 6)	61
5.8	Overvecht Zuid en Noord (buurtcombinaties 7 en 8)	61
5.9	Votulast (buurtcombinatie 10)	62
5.10	Tuindorp-Oost (buurtcombinatie 11)	62
5.11	Buiten-Wittevrouwen (buurtcombinatie 12)	62
5.12	Buiten-Tolsteeg (buurtcombinatie 13)	63
5.13	Oudwijk, Wilhelminapark (buurtcombinatie 14)	63
5.14	Rijnsweerd, Goudkust (buurtcombinatie 15)	63
5.15	Lunetten (buurtcombinatie 16)	64
5.16	Hoograven, Tolsteeg (buurtcombinatie 17)	64
5.17	Rivierenwijk, Croeselaan (buurtcombinatie 18)	64
5.18	Kanaleneiland (buurtcombinatie 19)	65
5.19	Oog in Al (buurtcombinatie 20)	65
5.20	Lombok, Majellapark (buurtcombinatie 21)	65
5.21	De industriële- en buitengebieden van Utrecht	66
6	De geografische spreiding van de kleine criminaliteit in Utrecht	67
6.1	Inleiding	67
6.2	Wat zijn verschillen tussen wijken?	68
6.3	De spreiding van de kleine criminaliteit over de wijken	68
6.4	Wijkenmerken en criminaliteit	73
6.5	Winkeldiefstal	75
6.6	Vernielingen aan gemeentelijke objecten en telefooncellen	77
6.7	Overlast en hinderlijk gedrag	77
6.8	Meningen over en reacties op criminaliteit	78
6.9	Samenvatting	80
	Bijlage 1: Criminaliteitsdichtheid per hoofdbuurt naar delict	85
	Bijlage 2: De vier wijkenmerken	91
	Bijlage 3: Meningen over en reacties op criminaliteit	103
	Literatuur	104

Samenvatting

Inleiding

In het kader van de werkzaamheden van de Commissie kleine criminaliteit zijn in de gemeente Utrecht enkele proefprojecten gestart ter voorkoming van kleine criminaliteit. Tevens is onderhavige studie uitgevoerd met als doel de kleine criminaliteitsproblematiek op buurtniveau voor Utrecht in kaart te brengen. De resultaten van deze studie dienen ten eerste als een algemeen referentiekader van de proefprojecten in Utrecht, ten tweede kunnen de resultaten van deze studie in het algemeen model staan voor de kleine criminaliteitsproblematiek in de grote steden. Vooral nu de gemeenten een belangrijke rol toegewezen krijgen in het bestuurlijk preventiebeleid ten aanzien van de kleine criminaliteit is een algemene beschrijving van de criminaliteitsproblematiek op lokaal niveau van belang.

Opzet van het onderzoek

Voor de beschrijving van de kleine criminaliteitsproblematiek op buurtniveau is ten eerste uitgegaan van diverse vormen van kleine criminaliteit te weten: openlijk geweld, vandalisme, (brom)fietsdiefstal, diefstal vanaf/uit auto's diefstal uit woonhuizen, zakkenrollerij, overige eenvoudige diefstal en winkeldiefstal. Ten tweede zijn diverse hinderlijke gedragingen en de meningen over en reacties op de criminaliteit in kaart gebracht. Ten derde is uitgezocht in hoeverre bepaalde wijkenmerken (in termen van de criminaliteitsgeïegheidsstructuur en de aanwezigheid van daders in een wijk) samengaan met de kleine criminaliteit.

Voor de beschrijving van bovengenoemde aspecten is gebruik gemaakt van bestaande gegevens:

- politie gegevens;
- resultaten van bestaande slachtofferonderzoeken en
- administraties van (overheids)instellingen.

Nagegaan is of de benodigde gegevens aanwezig en geschikt zijn voor het onderzoek.

De gegevens

Bij de gemeentepolitie van Utrecht zijn voor het jaar 1984 gegevens verzameld over de genoemde vormen van kleine criminaliteit en diverse hinderlijke gedragingen. Ondanks de automatisering van de processen-verbaal bleek de dataverzameling in de praktijk een bewerkelijk en tijdrovend karwei te zijn. Zoals bekend vormt de geregistreerde criminaliteit maar een gedeelte van het werkelijke aantal misdrijven dat heeft plaatsgevonden. Er is sprake van een aanzienlijk 'dark number'. Dit dark number is het gevolg van de beperkte en per delict verschillende aangiftebereidheid van slachtoffers en de registratie-

procedure van de politie. Op basis van de Enquête Slachtoffers Misdrijven van het CBS blijkt bijvoorbeeld dat in 1984 maar 28% van de misdrijven waarvan Utrechters slachtoffer zijn geworden, terecht komt in de criminele-politieke statistiek.

Naast gegevens van de politie zou daarom mede gebruik moeten worden gemaakt van de resultaten van gehouden slachtofferonderzoeken. Bekend is dat slachtofferonderzoeken een beter inzicht geven (tenminste op landelijk niveau) in de aard en omvang van de kleine criminaliteit waarvan de bevolking het slachtoffer is geworden. Voor het onderzoek kwamen in principe in aanmerking: de slachtofferenquêtes die in 1981 en 1983 in Utrecht zijn gehouden en de verschillende Enquêtes Slachtoffers Misdrijven van het CBS.

Bestudering van de vragenlijsten leert echter dat de enquêtes niet geschikt zijn om de aard en omvang van de kleine criminaliteit op buurtniveau in kaart te brengen. Ten eerste ontbreken gegevens over de exacte locatie van het misdrijf met uitzondering natuurlijk van het delict inbraak in woningen. Ten tweede is het aantal respondenten te gering om significante uitspraken te doen over verschillen tussen wijken in aard en omvang van de kleine criminaliteit. Ten derde hebben de Utrechtse enquêtes, los van het voorgaande, nog als beperking dat we geen inzicht hebben in het aantal niet-inwoners dat slachtoffer is geworden in de gemeente Utrecht.

De Utrechtse slachtofferonderzoeken zijn daarom alleen gebruikt voor een globaal inzicht in de meningen over en reacties op de criminaliteit.

In het onderzoek is tevens nagegaan in hoeverre diverse (overheids)instellingen beschikken over criminaliteitsgegevens. Deze instellingen zijn vooral benaderd voor gegevens over vernieling van publiek eigendom. Uit de literatuur is bekend dat (overheids)instellingen frequent slachtoffer worden van vernieling zonder dat aangifte wordt gedaan. Daarnaast zijn winkeliersverenigingen benaderd voor cijfers over winkeldiefstal bij de aangesloten leden omdat ook van winkeldiefstal bekend is dat er sprake is van een aanzienlijk dark number. De volgende instellingen zijn benaderd: de Gemeente Utrecht, acht woningbeheerders, de PTT, twee overkoepelende instellingen voor bijzonder onderwijs, ruim tweehonderd scholen en negenentwintig winkeliersverenigingen.

Binnen de gemeente Utrecht vindt door het Bureau Statistiek een centrale registratie plaats van het aantal vernielingen aan gemeentelijk eigendom. Het Bureau Statistiek beschikt nog maar over een beperkt aantal gegevens over vernieling aan gemeentelijke gebouwen (zoals scholen) en aan objecten van openluchtrecreatie (speelplaatsen) en openbaar groen (parken). Gegevens over glasschade (bij gebouwen) ontbreken echter omdat deze niet geregistreerd zijn. Het is daarom niet mogelijk om een volledig inzicht te verkrijgen in het aantal en soort vernielingen aan gemeentelijk eigendom. Verder zijn de verzamelde gegevens over het aantal vernielingen aan scholen niet representatief omdat maar 33% van alle Utrechtse scholen beheerd wordt door de gemeente. De overige scholen worden beheerd door instellingen van het bijzonder onderwijs. Hoewel deze scholen in het algemeen schade ondervinden door vandalisme blijkt dat het aantal gevallen niet apart wordt geregistreerd.

De woningbeheerders (inclusief de gemeente Utrecht) zijn benaderd voor gegevens over vandalisme aan woningen en wooncomplexen. Twee (kleine) woningbeheerders melden weinig of geen vandalisme. Hoewel de overige zes beheerders melden dat vandalisme aan het woningbezit plaatsvindt, blijkt maar één beheerder het vandalisme als oorzaak van schade te registreren.

De PTT registreert of reparaties aan openbare telefooncellen het gevolg zijn van vernieling. De PTT heeft deze gegevens voor het onderzoek ter beschikking gesteld.

Naast deze instellingen zijn ook winkeliersverenigingen benaderd voor gegevens over winkeldiefstal. Van elf verenigingen is uiteindelijk een reactie ontvangen. Ondanks dat tien verenigingen aangeven dat zij te maken hebben

met winkeldiefstal door klanten, antwoordde geen van de verenigingen positief op de vraag of het aantal winkeldiefstallen (en de schade die hiermee gepaard gaat) werd geregistreerd.

Samenvattend leverde de zoektocht naar gegevens over de kleine criminaliteit in Utrecht een zeer mager resultaat op. De informatie blijft vooral beperkt tot de geregistreeerde criminaliteit bij de politie aangevuld met wat gegevens over vernieling aan gemeentelijk eigendom (hoewel onvolledig) en telefooncellen.

Gegeven het onvolledige materiaal kunnen we ons afvragen of op lokaal niveau een volledig en betrouwbaar inzicht bestaat in de problematiek. Uit deze studie kunnen we de conclusie trekken dat dit niet zo is. Het is daarom niet ondenkbeeldig dat het lokale bestuurlijke preventiebeleid op een onvolledige probleemanalyse gebaseerd wordt. Een tweede consequentie van het gebrek aan betrouwbare en systematische gegevens is dat een effectmeting van het bestuurlijk preventiebeleid op lokaal niveau, vooral op de langere termijn, in het algemeen bijzonder moeilijk, zo niet onmogelijk wordt. De evaluatie van het beleid wordt dan teveel afhankelijk van subjectieve oordelen, belangen en onbetrouwbare meetinstrumenten.

We zijn daarom ten eerste van mening dat alle (overheids)instellingen die te maken hebben met de kleine criminaliteit ervoor zorg moeten dragen dat zij over betrouwbare gegevens gaan beschikken m.b.t. de kleine criminaliteit waarvan zij slachtoffer worden en de schade die hiermee gepaard gaat. De registratie zal wel aan bepaalde voorwaarden moeten voldoen en van de nodige waarborgen voorzien zijn. In dit verband verwijzen we tevens naar de bevindingen en conclusies van de Subcommissie kosten en batenanalyse (Eindrapport Commissie kleine criminaliteit, 1986: Bijlage V). Van de verschillende gegevens kan dan bijvoorbeeld jaarlijks een overzicht gemaakt worden. Vergelijking van de gegevens in tijd en ruimte zal het inzicht in de problematiek niet alleen vergroten maar tevens betere kennis opleveren over het gevoerde beleid.

Ten tweede zal efficiënter gebruik gemaakt moet worden van de bestaande gegevens over de kleine criminaliteit op lokaal niveau. Ondanks de tekortkomingen van de geregistreeerde criminaliteit moeten we niet vergeten dat voor vele gemeenten (op dit moment) de gemeentepolitie wellicht de enige organisatie is die over 'opgeslagen' informatie beschikt over de criminaliteit. In de praktijk blijkt echter dat de huidige (geautomatiseerde) informatiesystemen niet geschikt zijn om op snelle en betrouwbare wijze de benodigde (beleids)informatie boven water te krijgen. Op dit moment wordt op landelijk niveau gewerkt aan een verdere automatisering van de Herkenningsdiensten. We zijn hierbij van mening dat nagegaan moet worden of (statistische) programmatuur ontwikkeld kan worden waardoor de 'opgeslagen' informatie snel beschikbaar kan komen voor het beleid en voor wetenschappelijk onderzoek.

Het 'dark number' dat nu eenmaal kenmerkend is voor de geregistreeerde criminaliteit roept verder de vraag op of plaatselijke slachtofferenquêtes een bruikbaar instrument vormen voor inzicht in de lokale problematiek. Op zich zal een goed uitgevoerd slachtofferonderzoek bijzonder veel informatie opleveren (tenminste over de inwoners). Aan de andere kant zijn slachtofferonderzoeken ook 'dure' instrumenten vooral als we (significante) uitspraken willen doen op wijkniveau. Dit betekent namelijk dat, vooral voor de grote gemeenten, met zeer grote steekproeven gewerkt moet worden.

De bevindingen m.b.t de kleine criminaliteitsproblematiek

Zoals we naar voren hebben gebracht, zijn de gegevens van de studie hoofdzakelijk afkomstig van de politie. Het blijkt dat de geregistreeerde kleine criminaliteit ruim 90% vormt van de totale geregistreeerde criminaliteit WvS in Utrecht. Voor het overgrote deel bestaat de geregistreeerde kleine criminaliteit

uit vermogensdelicten, met name diefstal vanaf/uit auto's en fietsendiefstal. Het kleine aandeel van agressieve delicten op de geregistreerde kleine criminaliteit is mede een gevolg van de geringe aangiftebereidheid bij dit soort delicten. Uit de bevindingen blijkt dat met uitzondering van vernieling, diefstal fiets en bromfietsdiefstal geen seizoensinvloeden worden geconstateerd met betrekking tot de geregistreerde kleine criminaliteit.

Het onderzoek toont verder aan dat de criminaliteitsproblematiek per wijk verschilt. We zijn hierbij van de assumptie uitgegaan dat de wijken niet systematisch verschillen in het dark number en dat de geregistreerde criminaliteit tenminste de rangorde van de wijken correct weergeeft. Voor winkeldiefstal en vandalisme zijn we echter van mening dat het materiaal te onvolledig is om betrouwbare uitspraken te doen. Voor een verklaring van de verschillen tussen wijken in de omvang van de kleine criminaliteit hebben we aansluiting gezocht bij enkele theorieën in de literatuur. Uit deze theorieën komt naar voren dat de criminaliteit een functie is van het aantal potentiële doelwitten in een wijk, de aanwezigheid van daders door minder onderlinge informele sociale controle en de mate van bewaking (toezicht).

De feitelijke criminaliteit blijkt zich vooral te concentreren in bepaalde buurten. Het grootste gedeelte van de geregistreerde criminaliteit, oftewel 39% vindt plaats in het centrum van de stad (Hoog-Catharijne en de oude binnenstad). We hebben hierbij naar voren gebracht dat het hoge criminaliteitsniveau in het centrum een gevolg is van de hoge dichtheid aan doelwitten (personen, fietsen, auto's) in een situatie die gekenmerkt wordt door een geringe informele sociale controle en weinig toezicht. Het grote aantal potentiële doelwitten kan toegeschreven worden aan de commerciële, recreatieve en toeristische functie van het centrum waardoor zeer veel mensen en hun eigendommen het centrum bezoeken. De geringe mate van toezicht is mede een gevolg van de geringe woonfunctie van het centrum. Verder is uit de literatuur bekend dat daders in een anonieme context weinig te duchten hebben van omstanders. Ook functioneel toezicht ontbreekt in het algemeen in het centrum. Dat het centrum een aantrekkende functie heeft op daders blijkt verder uit het gegeven dat 93% van de opgeloste misdrijven een dader betreft buiten het centrum.

Voor de woonwijken buiten het centrum blijkt dat het criminaliteitsniveau opvallend hoog is in vijf wijken direct rond het centrum van de stad. Niet alleen gaat het hier om enkele achterstandsbuurten, het blijkt tevens dat deze wijken een concentratie vertonen van voorzieningen (horeca, winkels, scholen en bedrijven) met de daarbij gepaard gaande concentratie van doelwitten. Enkele grote na-oorlogse hoogbouw wijken nemen in de rangorde een middenpositie in. Voor de woonwijken vinden we onderaan in het algemeen de hogere statusbuurten. Uitzonderingen op dit algemene patroon zijn echter aanwezig. Ook in de buitengebieden van de gemeente Utrecht vindt criminaliteit plaats. De criminaliteit in deze gebieden is hierbij een bijproduct van de industriële en recreatieve activiteiten in deze buitengebieden.

Voor de woonwijken buiten het centrum is tevens nagegaan of bepaalde wijkenmerken samenhangen met het criminaliteitsniveau. Uit deze analyse blijkt dat des te groter de achterstandspositie van een wijk, het aandeel alleenstaanden en het aantal voorzieningen is, des te hoger is het criminaliteitsniveau.

Het positieve effect van achterstandspositie op het criminaliteitsniveau is mogelijk een gevolg van de geringe onderlinge informele sociale controle in deze buurten. In de literatuur wordt namelijk verondersteld dat in wijken die bewoond worden door de lagere inkomensgroepen en die cultureel heterogeen zijn, de kansen geringer zijn dat onderlinge informele sociale controle zich ontwikkelt. Hierdoor vindt er minder controle plaats op het gedrag van buurtbewoners en buitenstaanders.

Dat in wijken met veel (jonge) alleenstaanden de criminaliteit hoger is dan

in gezinswijken zou kunnen worden toegeschreven aan een grotere mate van 'afwezigheid' van de bevolking. Doordat (jonge) alleenstaanden vaak activiteiten buitenshuis hebben (zoals werken, studeren, uitgaan) zijn er gemiddeld genomen minder mensen thuis in deze buurten. Daardoor kan er ook minder toezicht plaatsvinden op wat zich in de buurt afspeelt.

De samenhang tussen het aantal voorzieningen in een wijk en de omvang van de criminaliteit kan toegeschreven worden aan het groter aantal onbewaakte doelwitten (naast de inwoners en hun eigendommen) in deze wijken. Hierdoor oefenen dit soort wijken een extra aantrekkingskracht uit op potentiële daders.

In de literatuur wordt naar voren gebracht dat de wijze van bebouwing in een wijk van invloed is op het criminaliteitsniveau. Vooral voor de hoogbouw-wijken wordt gesteld dat de mogelijkheden voor het uitoefenen van toezicht beperkt zijn. In het onderzoek wordt deze relatie op wijkniveau echter niet gevonden.

Met betrekking tot de verschillende vormen van overlast en hinderlijk gedrag komen we eveneens tot de conclusie dat wijken verschillen in de omvang van de problematiek. Het gaat hierbij vooral om problemen tussen mensen (die elkaar meestal kennen), vandalistisch en baldadig gedrag en (geluids)-overlast. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat uit de Utrechtse slachtofferonderzoeken blijkt dat de ondervraagden aangeven dat vandalisme, baldadigheid en geluidsoverlast problemen zijn in de buurt waar meer aandacht aan besteed moet worden. Overlast van drugsverslaafden en prostitutie komt in het algemeen niet voor in de woonwijken. Deze zaken spelen zich voornamelijk af in het centrum. Ook deze bevinding is in overeenstemming met de resultaten van de Utrechtse slachtofferonderzoeken.

Het blijkt verder dat op wijkniveau een redelijk sterke samenhang bestaat tussen het criminaliteitsniveau van een wijk en de mate van overlast. In deze zin worden als het ware sommige wijken dubbel getroffen door de criminaliteitsproblematiek. Een gevolg is dat hierdoor het leefklimaat in deze wijken ernstig wordt aangetast.

Uit de studie komt ook naar voren dat de aanwezigheid van angstgevoelens (regelmatig denken aan de mogelijkheid om slachtoffer te worden) niet afhankelijk is van de wijk waarin men woont maar samenhangt met concreet opgedane slachtofferervaringen. De bevindingen tonen verder aan dat vermijdingsgedrag (bepaalde plekken in de wijk mijden) en probleemperceptie (de mate waarin buurtbewoners aangeven dat er in de wijk criminaliteitsproblemen heersen) wel afhankelijk is van de wijk waarin men woont. Het blijkt dat het feitelijke criminaliteitsniveau niet zonder meer hiermee samenhangt. De resultaten geven eerder aanleiding tot de conclusie dat vermijdingsgedrag en probleemperceptie (op wijkniveau) samenhangt met de eerder genoemde zichtbare overlastproblematiek van een wijk. Uit deze resultaten kunnen we concluderen dat het beleid niet alleen beperkt moet zijn tot de feitelijke criminaliteit. Minstens zo belangrijk is dat het beleid zich eveneens richt op deze overlastproblematiek.

De belangrijkste conclusie die uit de diverse bevindingen naar voren komt is dat naast een algemeen beleid op lokaal niveau een wijkgerichte aanpak mede noodzakelijk is. Het lokale bestuur dient er hierbij rekening mee te houden dat iedere wijk zijn 'specifieke criminaliteitsproblematiek' heeft in termen van het soort misdrijven en de soort overlast die plaatsvinden. Met andere woorden het beleid op wijkniveau zal vooral een kwestie van maatwerk moeten zijn, gericht op en uitgaande van de situatie binnen de wijk.

rondhangende verslaafden en alcoholici dragen hiertoe bij. Hetzelfde geldt voor groepjes jongeren die men door de buurt ziet lopen waarvan men meent dat ze op weinig goeds uit zijn' (Interimrapport, 1984: 20). Uit dit citaat blijkt ten eerste dat naast de feitelijke criminaliteit de problematiek tevens gekenmerkt wordt door een meer immateriële kant: de criminaliteit roept o.a. angst op. Meer in het algemeen blijkt uit onderzoek dat de feitelijke criminaliteit gevolgen heeft voor de meningen van mensen over het verschijnsel (Steinmetz en van Andel, 1985). Tevens is bekend dat de criminaliteit de levensstijl van mensen beïnvloedt: men durft niet meer alleen op straat, de deur wordt s'avonds niet meer opengedaan en dergelijke. Dit soort gedragingen kunnen we het beste omschrijven als vermijdingsgedrag als een van de reacties op criminaliteit. Uit het citaat blijkt verder dat ook bepaalde groepen en diverse gedragingen die als hinderlijk worden ervaren hierbij een rol spelen. In het onderhavige onderzoek gaat daarom mede de aandacht uit naar diverse vormen van overlast, hinderlijk gedrag en de meningen over en reacties op de kleine criminaliteit.

Samenvattend kunnen we de doelstelling van deze studie vertalen in de volgende probleemstellingen:

- in hoeverre verschillen de Utrechtse wijken in aard en omvang van diverse vormen van kleine criminaliteit;
- in hoeverre verschillen de Utrechtse wijken in aard en omvang van diverse vormen van overlast en hinderlijk gedrag;
- in hoeverre verschillen de bewoners van de verschillende Utrechtse wijken in hun meningen over en reacties op de kleine criminaliteit en
- welke wijkkenmerken (in termen van doelwitten, daders en bewaking) hangen samen met het feitelijke criminaliteitsniveau van een wijk.

1.3 Opzet van het rapport

In hoofdstuk 2 geven we een overzicht van de potentiële informatiebronnen die gebruikt kunnen worden voor het onderzoek. Tevens doen we verslag van wat deze bronnen in de praktijk aan bruikbare gegevens hebben opgeleverd in Utrecht. In hoofdstuk 3 presenteren we enkele theorieën die een antwoord geven op de vraag waarom wijken kunnen verschillen in de aard en omvang van de kleine criminaliteit. In hoofdstuk 4 worden de eerste algemene resultaten met betrekking tot de kleine criminaliteit in Utrecht gepresenteerd. Hoofdstuk 5 geeft een overzicht van de verschillende buurten in Utrecht als achtergrondinformatie voor hoofdstuk 6 waarin we de bevindingen presenteren over de ruimtelijke spreiding van de kleine criminaliteit en van diverse vormen van overlast. In dit hoofdstuk wordt tevens ingegaan op de meningen over en reacties op de criminaliteit door de bewoners van de verschillende Utrechtse buurten.

2 De gegevensverzameling

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we welke informatiebronnen in het algemeen in aanmerking komen om de kleine criminaliteit, overlast en de meningen over en reacties op criminaliteit in kaart te brengen. Tevens zullen we aangeven of deze informatiebronnen in Utrecht in de praktijk bruikbare gegevens hebben opgeleverd.

2.2 De informatiebronnen

Bij de aanvang van het onderzoek hebben we als randvoorwaarde gesteld dat gebruik gemaakt zou worden van bestaande gegevens. Enerzijds is dit voor de onderzoeker een restrictie omdat hij daardoor afhankelijk is van hetgeen anderen voor hem in huis hebben. Anderzijds houdt deze restrictie in dat eerst nagegaan moet worden welke gegevens aanwezig zijn over de kleine criminaliteit. Hierdoor wordt natuurlijk wel inzicht verkregen op welke informatie het huidige criminaliteitsbeeld in Utrecht is gebaseerd.

In principe komen de volgende informatiebronnen in aanmerking:

- politieke statistieken en gegevens;
- resultaten van gehouden slachtofferonderzoeken en
- administraties van (overheids)instellingen.

Deze laatste ingang zal vooral gehanteerd kunnen worden voor het in kaart brengen van het verschijnsel vandalisme aan niet prive-eigendommen en winkeldiefstal. We zullen deze informatiebronnen eerst in het kort bespreken.

2.3 Politieke statistieken

Gegevens over de aard en omvang van de kleine criminaliteit kunnen ten eerste achterhaald worden door middel van politieke statistieken. Deze statistieken bestaan uit de ter kennis van de politie gekomen en geregistreerde criminaliteit. Bekend nadeel van deze gegevens is dat er sprake is van een aanzienlijk maar onbekend 'dark number'. Het dark number is het gevolg van een aantal filters (Van Dijk en Steinmetz, 1979). Het eerste filter is perceptueel van aard. Personen moeten onderkennen dat een criminele handeling heeft plaatsgevonden. Bekend is bijvoorbeeld dat winkeldiefstallen meestal niet opgemerkt worden. Men heeft het vermoeden dat er gestolen kan zijn door bijvoorbeeld voorraadverlies. Een tweede filter wordt gevormd door de aangiftebereidheid van de bevolking. Uitkomsten van slachtofferonderzoeken wijzen bijvoorbeeld uit dat een groot aantal misdrijven niet ter kennis van de politie wordt gebracht (Van Tulder, 1985: 69). Een derde filter wordt gevormd door het registratiegedrag van de politie. Niet alle bij de politie gemelde misdrijven resulteren in een schriftelijk proces-verbaal. Bovendien worden niet alle proces-verbaal in de politieke statistiek opgenomen.

Van Dijk en Steinmetz merken op dat zowel de aangiftebereidheid als het registratiegedrag in tijd en ruimte kunnen verschillen. Verondersteld wordt bijvoorbeeld dat de aangiftebereidheid dalende zou zijn (Interimrapport, 1984). Van Tulder spreekt deze veronderstelling echter tegen. Op basis van een trendanalyse voor de periode 1973-1983 concludeert hij dat 'niet blijkt dat het publiek in de beschouwde periode frequenter dan wel minder frequent aangifte is gaan doen' (Van Tulder, 1985: 113). Het CBS concludeert dat 'gemiddeld genomen' de aangiftebereidheid vanaf 1982 een stijgende lijn vertoont. Per delictstype kan dit echter sterk uiteenlopen (CBS, 1985a: 10). Met betrekking tot het registratiegedrag bij de politie stelt het CBS dat er een stijgende tendens is in het ondertekeningspercentage. Uitzondering hiervoor wordt gevormd door het delict portemonnaiediefstal (CBS, 1985a: 12). Van Tulder verklaart deze ontwikkeling uit de verhoging van de politiesterkte, uit automatiseringsprojecten en uit een toenemende wens vanuit het publiek dat procesverbaal wordt opgemaakt (Van Tulder, 1985: 116).

Samenvattend kunnen we stellen dat kennis over de geregistreerde criminaliteit een indicatie geeft over de aard en omvang van de kleine criminaliteit. Uit de conclusies van Van Tulder en de gegevens van het CBS blijkt dat in het 'algemeen' de kwaliteit van de geregistreerde criminaliteit als indicator waarschijnlijk is toegenomen in de afgelopen jaren. Niettemin blijven aan het gebruik van de politieke gegevens de nodige risico's verbonden.

2.4 Slachtofferenquêtes

Slachtofferenquêtes geven de mogelijkheid om de omvang van de criminaliteit te meten buiten de registratie van de politie om. Bovendien kunnen via enquêtes ook andere zaken gemeten worden die samenhangen met de criminaliteit. We kunnen hierbij denken aan 'meningen over en reacties op de criminaliteit'. Ook slachtofferenquêtes geven echter geen volledig zuiver beeld van de criminaliteit. We beperken ons hierbij tot de slachtofferenquêtes die het CBS jaarlijks onder de bevolking houdt (en ingaande 1985 tweejaarlijks). Daar waar nodig maken we een zijsprong naar eventueel plaatselijk gehouden enquêtes.

Ten eerste worden misdrijven met slachtoffers onder de vijftien jaar niet in de enquête opgenomen omdat de steekproef zich beperkt tot personen van 15 jaar en ouder. Ten tweede worden misdrijven waarvan instellingen of bedrijven het slachtoffer worden eveneens niet in de enquête opgenomen. Voor winkeldiefstal heeft het CBS tijdelijk in deze leemte voorzien door middel van de statistiek winkeldiefstal. Hiertoe zijn schriftelijke enquêtes gehouden naar winkeldiefstal bij de detailhandel. De respons op deze enquêtes bleek nogal laag te zijn. In 1982 en 1983 werd van ca 33% van de netto steekproef een reactie ontvangen. De statistiek is onder andere uit bezuinigingsoverwegingen met ingang van 1984 komen te vervallen (CBS, 1985a: 23). Ten derde worden pogingen tot een misdrijf niet in de enquête opgenomen. Pogingen tot een misdrijf worden echter wel bij de politie geregistreerd (tenminste als aangifte wordt gedaan). We hebben hier natuurlijk te maken met een afbakeningsprobleem: wat hoort er wel bij en wat niet. We zijn hierbij van mening dat pogingen tot een misdrijf eveneens meegenomen moeten worden in ons onderzoek. Het maakt volgens ons bijvoorbeeld niet veel uit of een persoon feitelijk klappen heeft gekregen of dat er een situatie is waarbij bijna 'klappen' zijn gevallen. Ten vierde vallen in de landelijke enquêtes toeristen buiten de steekproef, voor plaatselijke enquêtes zijn dit de niet-inwoners. De consequentie hiervan is natuurlijk wel dat vooral plaatselijke enquêtes een onderschatting geven van het werkelijke criminaliteitsniveau naarmate meer niet-inwoners in een stad slachtoffer worden. Ten vijfde kunnen de metingen van de enquêtes onbetrouwbaar zijn. Respondenten kunnen bijvoorbeeld een hen overkomen misdrijf niet vermelden. Enerzijds is dit het gevolg doordat men deze gebeurtenis is vergeten, anderzijds worden sommige criminele gebeurtenissen doelbewust niet vermeld. Verder hebben respondenten de neiging om gebeurtenis-

sen op te geven die plaats hebben gevonden buiten de onderzochte periode (forward telescoping). Hierdoor kan een overschatting ontstaan van het werkelijk aantal gepleegde delicten in een periode (Skogan, 1975).

Ondanks deze beperkingen geven slachtofferonderzoeken op landelijk niveau een redelijk betrouwbaar beeld van de aard en omvang van de kleine criminaliteit. Vooral voor de grote steden kunnen echter plaatselijke enquêtes een onbekende onderschatting geven omdat niet-bewoners buiten de steekproef vallen.

2.5 Administraties van (overheids)instellingen

Deze informatiebron biedt een mogelijke ingang voor het in kaart brengen van het aantal vernielingen aan niet prive-eigendommen. Het aantal vernielingen hanteren we hierbij als een indicator van het verschijnsel vandalisme. Zoals vermeld geven politieke statistieken een onvolledig beeld door het zeer grote dark number. Zo stelt de Commissie dat vaak (semi)overheids-bedrijven (Gemeente, NS, PTT) en grote publieke bedrijven (vervoersbedrijven) het slachtoffer worden van vandalisme waarbij zij hun schade zelf repareren zonder aangifte te doen (Interimrapport, 1984: 88). Slachtofferenquêtes beperken zich alleen tot prive-personen.

Voor een beter inzicht in het verschijnsel vandalisme is het daarom noodzakelijk tevens gegevens te verzamelen bij deze instellingen. Voorwaarde is natuurlijk wel dat deze instellingen een administratie bijhouden waarin een onderscheid is gemaakt tussen schade als gevolg van regulier gebruik versus schade als gevolg van vernieling. Zelfs als een registratie van het aantal vernielingen plaatsvindt moeten we ons afvragen of dit op een valide en betrouwbare manier gebeurt. Vernieling wordt meestal achteraf geconstateerd in de vorm van schade aan objecten. De vraag is dan ten eerste of deze het gevolg is van opzet en ten tweede of geen materieel gewin in het spel is geweest (de Commissie omschrijft vandalisme als het vernielen en beschadigen van andermans objecten zonder het oogmerk van financieel gewin en een duidelijk objectief constateerbaar doel). In de praktijk betekent dit dat afgegaan moet worden op het oordeel van personen die belast zijn met het onderhoud en de reparatie van deze objecten. Ten tweede kunnen preventieve maatregelen leiden tot een afname van het aantal vernielingen. Dit impliceert echter niet dat het verschijnsel vandalisme in omvang is afgenomen. Tevens is het mogelijk dat we niet de omvang van het vandalisme meten maar het herstelbeleid van de instelling (In de vernieling, 1984). Het is bijvoorbeeld mogelijk dat bepaalde instellingen niet of nauwelijks onderhoud verrichten waardoor eventuele vernielingen ook niet boven tafel komen.

Naast het gebruik van administraties voor inzicht in het verschijnsel vandalisme wordt ook nagegaan of het aantal winkeldiefstallen door de detailhandel in Utrecht geregistreerd worden. Hiervoor hebben we aangegeven welke informatiebronnen eventueel in aanmerking komen voor het in kaart brengen van de kleine criminaliteit. In het resterende gedeelte van het hoofdstuk geven we een verslag wat deze bronnen in de praktijk aan bruikbare gegevens opleveren.

2.6 Gegevens van de politie

Bij de Gemeentepolitie van Utrecht kunnen gegevens verzameld worden over diverse vormen van kleine criminaliteit en een aantal hinderlijke, overlast veroorzakende gedragingen. Gegevens over de volgende delicten zijn verzameld:

- eenvoudige mishandeling;
- openlijke geweldpleging;
- bedreiging met zeven delicten;

- vernieling;
- diefstal bromfiets;
- diefstal fiets;
- winkeldiefstal;
- diefstal vanaf/uit auto's;
- inbraak in en diefstal uit woningen;
- zakkenrollerij en
- overige eenvoudige diefstallen.

De gegevens over misdrijven zijn onder andere in geautomatiseerde vorm aanwezig bij de Herkenningsdienst van de Gemeentepolitie. De Herkenningsdienst is een afdeling die, op basis van de processen-verbaal, de gegevens over misdrijven en personen verzamelt en systematiseert. De Herkenningsdienst beschikt ten eerste over een gegevensbestand van het aantal aangiften van misdrijven met onbekende dader. Elke eenheid in dit bestand heeft betrekking op een misdrijf. Deze eenheid bevat hierbij allerlei informatie over het misdrijf zoals de tijdstippen waartussen het delict vermoedelijk heeft plaatsgevonden, de locatie, de pleegbuurt en dergelijke. Ten tweede beschikt de Herkenningsdienst over een persoonsbestand. Elke eenheid in dit bestand is een combinatie van een dader en een misdrijf. Deze eenheid bevat gegevens over de persoon en het misdrijf.

Voor het in kaart brengen van de kleine criminaliteit op buurtniveau is gebruik gemaakt van het geautomatiseerde bestand. Voordeel van deze ingang is vooral de (relatieve) tijdsbesparing. Eerst zijn voor de aangiften met onbekende dader het aantal misdrijven per buurt opgevraagd. Omdat de gemeentepolitie een andere wijkindeling hanteert dan de indeling van de gemeente Utrecht (die wij gekozen hebben in verband met de wijkenmerken) was het daarom noodzakelijk dat voor een aantal politiewijken nagegaan moest worden in welke gemeentewijk het misdrijf is gepleegd. Tevens zijn voor het delict vernieling de gegevens opgevraagd per misdrijf omdat we wilden nagaan om wat voor vernielingen het ging. Voor het persoonsbestand moest een andere werkwijze gehanteerd worden. Omdat elke eenheid in het bestand een combinatie is van een persoon en een misdrijf heeft dit tot gevolg dat een misdrijf dat door meerdere daders is gepleegd (bijvoorbeeld diefstal in vereniging) ook meerdere malen in het bestand voorkomt. Met andere woorden via het persoonsbestand kan niet op eenvoudige wijze het aantal misdrijven per buurt bepaald worden. We hebben daarom het persoonsbestand voor het jaar 1984 laten uitdraaien door de Herkenningsdienst. Door twee codeurs zijn vervolgens de benodigde gegevens op een registratieformulier gecodeerd. Tijdens de analyse kan vervolgens bepaald worden wat het aantal en soort misdrijven per buurt is met bekende dader(s). Het totaal aantal misdrijven per buurt is vervolgens de optelsom van het aantal opgeloste en niet-opgeloste zaken.

Ondanks de automatisering van de gegevens bleek in de praktijk toch dat de gegevensverzameling een bewerkelijk en tijdrovend karwei was. Niet alleen het in kaart brengen van de opgeloste misdrijven was zeer arbeidsintensief ook voor de niet opgeloste zaken moest geruime tijd uitgetrokken worden. Probleem van de politieke gegevens is niet zozeer dat zij afwezig zijn maar meer om ze snel en foutloos boven water te krijgen.

De gegevens van de Herkenningsdienst kunnen we omschrijven als de ter kennis van de politie gekomen en geregistreeerde criminaliteit. Deze gegevens vormen de basis voor de criminele-politieke statistiek van het CBS. Nu hebben we eerder aangegeven dat deze geregistreeerde criminaliteit een onvolledig beeld geeft van de werkelijke criminaliteit. De gegevens van Utrecht vormen hierop natuurlijk geen uitzondering. Dit roept de vraag op wat het dark number is in deze gemeente.

Een gedeeltelijk antwoord wordt gegeven door de resultaten van de Enquête Slachtoffers Misdrijven van het CBS. Op basis van deze gegevens blijkt dat

in 1984 45.2% van de ondervraagde Utrechtse respondenten (N = 558) slachtoffer is geworden van een delict. Utrecht ligt hiermee boven het landelijk gemiddelde en vormt na Amsterdam de gemeente met het hoogste slachtoffer-risico. Van de personen die in 1984 slachtoffer zijn geworden heeft gemiddeld (voor alle delicten tezamen) 33% aangifte gedaan bij de politie. De aangiftebe-reidheid ligt hiermee onder het landelijk gemiddelde en is het laagst voor de vier grote steden. Het ondertekeningspercentage (het percentage aangiften dat resulteert in een schriftelijk proces-verbaal) ligt met 84.1% ver boven het landelijk gemiddelde (CBS, 1986). Kanttekening bij bovengenoemde cijfers is natuurlijk wel dat zowel de aangiftebereidheid als het ondertekeningspercen-tage per delict kan verschillen. Gegeven het geringe aantal respondenten kan echter een betrouwbare schatting per delict niet bepaald worden op basis van de CBS gegevens. Enig inzicht kunnen we wel verkrijgen op basis van de resul-taten van de Utrechtse slachtofferonderzoeken uit 1981 en 1983. Aan de res-pondenten die in het voorgaande jaar slachtoffer zijn geworden van een delict is gevraagd of zij dit aan de politie hebben gemeld. In tabel 2.1 vermelden we de bevindingen.

Tabel 2.1: Percentage slachtoffers dat het delict aan de politie heeft gemeld. Bron: Gecombineerde Utrechtse Slachtofferonderzoeken uit 1981 en 1983 (N = 1623).

Delict	Wel gemeld	Aantal slachtoffers
Diefstal fiets	53	224
Diefstal bromfiets	80	10
Diefstal uit auto	73	62
Diefstal van auto	100	5
Portemonnaiediefstal	62	100
Inbraak	86	78
Handtastelijkheden buiten	22	76
Handtastelijkheden binnen	23	26
Bedreiging buiten	18	88
Bedreiging binnen	28	25
Vernieling	19	266

Uit deze tabel kunnen we concluderen dat vooral voor handtastelijkheden, bedreigingen en vernielingen weinig aangifte wordt gedaan. Voor de vermogensdelicten valt op dat van fietsendiefstal en portemonnaiediefstal weinig aangifte wordt gedaan. Met andere woorden vooral de agressieve delicten zijn flink ondervertegenwoordigd in de politieke statistiek waarmee Utrecht niet afwijkt van het landelijk beeld.

Probleem is verder dat de aangiftebereidheid per buurt kan verschillen. Tevens is het zo dat we geen inzicht hebben in de wijze waarop het filter werkt voor de niet-Utrechters die in deze plaats slachtoffer zijn geworden van een misdrijf. Verder weten we ook niet hoe het registratiefilter bij de politie werkt. Zoals blijkt wordt gemiddeld 15% van alle gemelde delicten in 1984 (in Utrecht) niet omgezet in een schriftelijk proces-verbaal. Uit de gegevens van het CBS voor Nederland blijkt dat ook het registratiefilter verschillend kan zijn per delict. Het blijkt dan dat ook hier de delicten vernieling en bedreiging laag scoren. Voor 'overige vernieling' resulteert 49.1% van alle meldingen in een proces-verbaal en voor 'bedreigingen binnen- en buitenshuis' is dit percenta-ges 50% (CBS, 1986: 55).

Naast gegevens over misdrijven zijn bij de Gemeentepolitie ook gegevens verzameld over een aantal hinderlijke en overlast veroorzakende gedragingen. Als basis hiervoor dienden de rapportageformulieren van de surveillance-dienst. In eerste instantie was het ook de bedoeling om de gegevens van de meldkamer in het onderzoek te betrekken. Navraag leerde echter dat de meld-kamergegevens voor 1984 vernietigd zijn. In een vooronderzoek zijn voor ver-schillende dagen de rapportageformulieren doorgenomen. Op basis van dit

onderzoek is een codeboek opgesteld waarmee de gegevens van de rapportageformulieren op een registratieformulier zijn gecodeerd. Omdat het ondoenlijk is om alle rapportageformulieren voor een jaar door te nemen, gegeven de restricties in tijd, is besloten een steekproef te nemen. Hiertoe zijn 92 willekeurige dagen uit 1984 genomen.

2.7 Slachtofferenquêtes

De resultaten van slachtofferenquêtes bieden eventueel een tweede mogelijkheid om de kleine criminaliteit op buurtniveau in kaart te brengen. Resultaten van de volgende slachtofferenquêtes zijn in principe aanwezig: de Utrechtse slachtofferonderzoeken uit 1981, 1983 en de diverse slachtofferenquêtes van het CBS. De vraag is nu in hoeverre de resultaten van deze enquêtes gebruikt kunnen worden voor het onderzoek. Bestudering van de vragenlijsten leert dat geen van bovengenoemde enquêtes in aanmerking komt voor de bepaling van de omvang van de kleine criminaliteit op buurtniveau.

Voor het bepalen van het criminaliteitsniveau per buurt is het ten eerste noodzakelijk dat we weten waar de respondent slachtoffer is geworden van het delict. De enquêtes voldoen echter niet aan deze voorwaarde. In de twee Utrechtse slachtofferonderzoeken kon de respondent alleen maar aangeven of hij in Utrecht slachtoffer is geworden of elders. We weten dus niet in welke buurt het delict heeft plaatsgevonden. Uitzondering hierop vormen de delicten inbraak en vernieling aan de woning. Ook de landelijke Enquêtes Slachtoffers Misdrijven van het CBS komen niet in aanmerking. In deze enquêtes is evenmin gevraagd naar de exacte locatie van het delict (wat op zich natuurlijk ook niet verwonderlijk is omdat het hier om een landelijke enquête gaat. De antwoordcategorieën zijn wel uitgebreider dan bij de Utrechtse slachtofferonderzoeken. Zo kan de respondent aangeven of hij slachtoffer is geworden in de eigen woonwijk, elders in de gemeente of buiten de gemeente. We weten echter niet wat 'elders in de gemeente' inhoudt. Nu zouden we ons kunnen beperken tot die delicten waarvan de respondenten slachtoffer is geworden in de eigen woonwijk. Probleem is echter dat het best mogelijk is dat een laag slachtofferschap in wijk A ten opzicht van wijk B samen kan gaan met meer gepleegde misdrijven in wijk A ten opzichte van wijk B. Uitzondering hierop vormen natuurlijk de delicten inbraak en vernieling aan de woning. Kortom, indien we geïnteresseerd zijn in het aantal misdrijven per wijk dan helpt ook deze oplossing ons niet verder.

Een tweede nadeel van de gehouden enquêtes is dat het aantal respondenten te gering is om significante verschillen tussen wijken vast te stellen. Zo bedraagt het aantal respondenten van de Utrechtse enquête uit 1983 815 personen. Drie procent van de respondenten is in het voorafgaande jaar slachtoffer geworden van inbraak. Het gaat hierbij dus om 25 personen waarbij Utrecht in dit onderzoek opgedeeld is in 29 wijken (we merken hierbij op dat Utrecht bestaat uit 82 hoofdbuurtten). Ook bij de CBS-enquêtes geldt dat het aantal respondenten te gering is om verschillen tussen wijken vast te stellen. Dit bezwaar zou echter eventueel overkomelijk zijn door de gegevens van verschillende jaren te koppelen. Navraag leert echter dat het CBS, uit oogpunt van statistische beveiliging, geen informatie verstrekt over de woonwijk van de respondent.

Ten derde hebben de Utrechtse enquêtes als nadeel (afgezien van de eerder genoemde nadelen) dat zij zich beperken tot de plaatselijke bevolking. Hierdoor wordt geen inzicht verkregen in het aantal niet-inwoners dat het slachtoffer is geworden van een delict in Utrecht. Meer in het algemeen geldt dat enquêtes op plaatselijke niveau een (onbekende) onderschatting geven van het aantal misdrijven dat werkelijk is opgetreden in deze plaats (en buurt). Deze onderschatting is natuurlijk des te groter naarmate meer niet-inwoners een gemeente bezoeken voor werk, winkelen of recreatie en daarmee potentieel slachtoffer zijn. In Utrecht kunnen we hierbij denken aan Hoog Catharijne

(Winkelhart van Nederland met 80.000 bezoeker per dag) en de diverse evenementen van de Jaarbeurs (met ongeveer een miljoen bezoekers per jaar).

Samenvattend: de beschikbare enquêtes zijn, als gevolg van diverse tekortkomingen, niet geschikt om een beeld te geven van de aard en omvang van de kleine criminaliteit op buurtniveau. Het voorgaande houdt in dat we de resultaten van de Utrechtse slachtofferonderzoeken alleen kunnen gebruiken voor een globaal inzicht in de meningen over en reacties op criminaliteit en de problemen die mensen in hun wijk naar voren brengen.

2.8 Administraties van (overheids)instellingen

Als aanvulling op de politieke gegevens en de slachtofferenquêtes (hoewel deze in de praktijk geen bruikbare gegevens opleveren voor het bepalen van het criminaliteitsniveau per buurt) is nagegaan in hoeverre informatie aanwezig is bij diverse organisaties over ten eerste winkeldiefstal en ten tweede het aantal vernielingen.

Uit deze zoektocht bleek dat de meeste instellingen niet beschikken over cijfermatige gegevens ten aanzien van de kleine criminaliteit waarvan zij slachtoffer worden. Daar waar cijfermatig materiaal ontbreekt geven we daarom alvast aan in hoeverre deze instellingen wel aangeven of zij te maken hebben met de kleine criminaliteit.

2.8.1 *Winkeliersverenigingen en winkeldiefstal*

Op basis van de CBSstatistiek Winkeldiefstal blijkt dat in 1982 slechts 31% van de 'geconstateerde' winkeldiefstallen gemeld zijn bij de politie (CBS, 1985b: 14). Voor 1983 bedraagt het aangiftepercentage 33% (CBS, 1985a: 25). De Commissie kleine criminaliteit schat dat slechts 0,66% van alle winkeldiefstallen ter kennis van de politie komen (Interimrapport, 1984: 16). Kortom bij het delict winkeldiefstal is sprake van een zeer groot dark number als uitgegaan wordt van politieke statistieken. We zouden daarom mede gebruik moeten maken van de resultaten van de statistiek winkeldiefstal. Hiervoor is het echter noodzakelijk dat we de adressen weten van de winkelbedrijven in Utrecht die aan deze enquête hebben meegewerkt. Een eerdere poging van Moerland en Rodemond om de namen en adressen te krijgen, ten behoeve van een eigen onderzoek, mislukte doordat het CBS deze niet verstrekt (Moerland en Rodemond, 1984: 325). We hebben daarom in het onderzoek afgezien van een poging om de adressen en de gegevens te achterhalen.

Vervolgens is nagegaan in hoeverre winkeliersverenigingen in Utrecht eventueel beschikken over gegevens en informatie over winkeldiefstal bij de aangesloten leden. Hiertoe zijn 29 winkeliersverenigingen in Utrecht schriftelijk benaderd. Ten eerste bleek dat bijna alle verenigingen geen haast hadden met de beantwoording van de vragen. Na ruim een maand was pas een reactie ontvangen. De overige verenigingen zijn vervolgens telefonisch benaderd met het verzoek alsnog aan het onderzoek mee te werken. Tijdens deze gesprekken deelde drie verenigingen mee dat zij geen zin of tijd hadden om aan het onderzoek mee te werken. Sommige verenigingen waren niet op de hoogte als gevolg van bestuurswisselingen waardoor de brief ergens in het circuit was blijven hangen. Tevens bleek dat bij een vereniging de brief nog ongeopend in de la lag. Enkele verenigingen hebben bovendien een slapend bestaan waardoor het nog enige tijd zou duren voor een antwoord verwacht kon worden. Uiteindelijk is van 11 verenigingen een reactie ontvangen.

Tien verenigingen delen mee dat de afzonderlijke bedrijven te maken hebben met winkeldiefstal. Een vereniging (van 32 voornamelijk eenmansbedrijven) zegt dat winkeldiefstal vrijwel niet voorkomt, althans er is te weinig controle om het op te merken. Over de aangiftebereidheid valt geen duidelijke

conclusie te trekken. Enerzijds merken enkele verenigingen op dat geen aangifte wordt gedaan bij constatering van winkeldiefstal, anderzijds stellen de overige verenigingen dat soms tot altijd aangifte wordt gedaan. Geen van de verenigingen antwoordde positief op de vraag of het aantal winkeldiefstallen en de schade die hiermee gepaard gaat wordt geregistreerd. Vijf verenigingen antwoordden ontkennend en de overige zes konden deze vraag niet beantwoorden omdat men het niet wist. Achteraf bezien kunnen we ons de vraag stellen of de winkeliersverenigingen wel de juiste ingang is geweest. Met andere woorden beschikken de contactpersonen van deze verenigingen überhaupt over de gevraagde informatie. In dit verband merk ik op dat het aantal aangesloten winkelbedrijven kan variëren van minimaal 10 tot maximaal 300 winkels. Tevens is het zo dat de winkels die bij deze verenigingen aangesloten zijn natuurlijk niet helemaal representatief zijn voor alle winkelbedrijven in Utrecht (3082 in totaal).

Kortom de resultaten van de winkeliersverenigingen leren dat we weten dat er in Utrecht gestolen wordt in winkels (wat natuurlijk al bekend is) maar dat we niet in staat zijn om achteraf te bepalen wat, hoe vaak, waar en wanneer er gestolen wordt en hoeveel schade hiermee gepaard gaat. De enige (bruikbare) informatie blijft beperkt tot de gegevens van de politie.

2.8.2 Vernielingen en de gegevens van (overheids)instellingen

Ongeacht de wijze waarop we vandalisme definiëren is het in de praktijk vaak niet mogelijk om het verschijnsel in zijn volle omvang te meten. In de literatuur wordt daarom de suggestie gedaan om zoveel mogelijk indicatoren te nemen (In de vernieling, 1984). Naast de politieke gegevens is daarom mede op zoek gegaan naar gegevens bij diverse instellingen die objecten behoren die vernield kunnen worden. De vraag is dan welke objecten en welke instellingen in aanmerking komen voor het onderzoek. Het scala van objecten dat vernield kan worden en daarmee het aantal instellingen dat hiermee geconfronteerd wordt is legio. Uit praktische overwegingen (zoals de tijdsduur van het onderzoek) is daarom een beperking nodig.

Ten eerste is hierbij gekozen voor vandalisme aan Gemeentelijk eigendom. Uit het onderzoek 'In de vernieling' van de VNG blijkt namelijk dat de gemeente Utrecht op 1 januari 1984 zou starten met de registratie van vernielingen aan gemeentelijk eigendom. Uit dit onderzoek blijkt tevens dat voornamelijk scholen, met name de ruiten van scholen, het doelwit vormen van vernieling aan gemeentelijke eigendommen. Omdat de gemeente alleen de openbare scholen beheert is ten tweede besloten om na te gaan in hoeverre vandalisme plaatsvindt aan bijzondere scholen en of de besturen van deze scholen vandalisme registreren. Ten derde is besloten om te onderzoeken in hoeverre vandalisme plaatsvindt aan woningen en wooncomplexen via eventueel aanwezige gegevens van diverse woningbeheerders (inclusief de gemeente). Ten vierde is nagegaan wat de omvang is van het vandalisme aan telefooncellen.

2.8.3 De Gemeente en vernieling van gemeentelijk eigendom

In de gemeente Utrecht vindt een centrale registratie schade door vernieling aan gemeentelijk eigendom plaats. Deze registratie wordt uitgevoerd door het Bureau Statistiek vanaf begin 1984 (gegevens over 1983 worden echter in deze registratie ook meegenomen). Het Bureau Statistiek bewerkt hier toe de gegevens die afkomstig zijn van diverse gemeentelijke diensten en bedrijven. De gegevens (indien aanwezig) zijn afkomstig van de volgende diensten en bedrijven: de Onderhoudsdienst van gemeentelijke gebouwen, de Reinigings-, Markt- en Havendienst, Afdeling Riolering en Waterhuishouding, Afdeling Openlucht recreatie en Groenvoorzieningen, Afdeling Verkeersinstallaties, de Utrechtse Stichting voor Lichamelijke Opvoeding, het Gemeentelijk

Vervoersbedrijf en het Gemeentelijk Energiebedrijf. Deze keuze is gebaseerd op de verwachting dat vooral objecten in beheer van deze diensten en bedrijven vernield zouden worden. Zoals uit het overzicht blijkt zijn vernielingen aan gemeentelijke woningen en wooncomplexen niet in de registratie opgenomen. Uitgangspunt voor de registratie vormen de schadeformulieren afkomstig van deze diensten en bedrijven. Op deze formulieren kunnen allerlei gegevens over de vernieling (zoals het tijdstip, het object dat vernield is, de geschatte schade e.d.) genoteerd worden. Het Bureau Statistiek zorgt vervolgens voor de bewerking van deze formulieren.

Op het moment dat de meest recente informatie verzameld is (juli 1986) kan het Bureau alleen nog maar gegevens verstrekken voor twee gemeentelijke diensten in de vorm van tabellen (zoals het aantal vernielingen per buurt). Ten eerste zijn pas medio zomer 1986 of daarna gegevens ontvangen van het Gemeentelijk Vervoerbedrijf (vernielingen aanabri's voor 1985), het Gemeentelijk Energiebedrijf en van de USLO. Volgens een mondelinge mededeling waren de schadeformulieren eind oktober nog niet verwerkt door het Bureau Statistiek. Ook is het mogelijk dat het aantal vernielingen te gering is om tabellen te maken (zo meldt de afdeling Riolering en Waterhuishouding maar 1 vernieling over de afgelopen twee jaar). Ten tweede is de bewerking van de gegevens nogal tijdrovend. Zo blijkt dat de Onderhoudsdienst van gemeentelijke gebouwen geen formulieren invult van vernielingen aan ruiten. De reden die men hiervoor opgeeft is dat het aantal gevallen van glasschade dusdanig groot is dat men invulling van de registratieformulieren achterwege laat en alleen de rekeningen aan het Bureau opstuurt. Aan het Bureau vervolgens de taak het een en ander uit te zoeken. Het voorgaande heeft tot gevolg dat het Bureau op dit moment alleen nog maar gegevens kan leveren over het aantal vernielingen aan gemeentelijke gebouwen (exclusief glasschade) en aan objecten van openluchtrecreatie en openbaar groen (speelplaatsen en bomen). Voor de jaren 1983 en 1984 en de eerste 7 maanden van 1985 zijn in totaal 479 vernielingen aan gemeentelijke gebouwen (exclusief glas) geconstateerd. In 82% van de gevallen betreft het hierbij vernielingen aan scholen en gymzalen. Verder zijn 552 vernielingen geconstateerd aan objecten van openluchtrecreatie en openbaar groen.

2.8.4 *Woningbeheerders en vernielingen aan woningen*

Uit het onderzoek van de Nationale Woningraad onder woningcorporaties blijkt dat deze instellingen vooral vernielingen constateren aan gemeenschappelijke voorzieningen (zoals liften, boxgangen, entreeruimten e.d.) (Wees en Lammertink, 1984). We hebben daarom onderzocht in hoeverre vandalisme aan woningen in Utrecht voorkomt en of cijfermateriaal aanwezig is. In theorie kunnen de resultaten van slachtofferonderzoeken inzicht geven in de mate van vandalisme aan de woningen van de respondenten. Voor een inzicht in het vandalisme aan allerlei gemeenschappelijke voorzieningen zijn eventuele gegevens van de woningbeheerders een betere ingang. We hebben daarom onderzocht of de Utrechtse woningbeheerders het vandalisme aan hun woningbezit registreren. Hiertoe zijn acht woningbeheerders in Utrecht benaderd (waaronder de gemeente Utrecht). Deze acht woningbeheerders bezitten gezamenlijk 50322 woningen en wooneenheden. In eerste instantie hebben met zeven van bovengenoemde woningbeheerders gesprekken plaatsgevonden. Een (kleine) woningbouwvereniging deelde telefonisch mede dat vandalisme niet geregistreerd wordt en dat het verschijnsel aan haar woningbezit ook niet voorkomt. Een gesprek leek ons daarom ook niet zinvol. Na het eerste gesprek is ook een andere (kleine) woningbouwvereniging afgevallen voor verder onderzoek. Uit het gesprek kwam naar voren dat vandalisme in het algemeen (op enkele incidenten na) niet voorkomt en dat een administratie daarom niet

wordt bijgehouden. De resultaten hebben daarom alleen betrekking op de overige zes (grote) woningbeheerders (inclusief de gemeente).

Uitgangspunt voor de gesprekken waren de vragen of vandalisme aan het woningbezit voorkomt en of de woningbeheerders het vandalisme registreren. Alle zes woningbeheerders melden dat vandalisme aan het woningbezit voorkomt. Volgens woningbeheerder A. komt vandalisme voor in een groot aantal complexen. Dit kunnen zowel de wat oudere als de nieuwere complexen zijn. Vernieling gebeurt voornamelijk in de algemene ruimten en de puien. Tevens zijn het de wat minder zichtbare en afgelegen plekken. Woningbeheerder A. kan niet aangeven welke plaatsen eruit springen. Woningbeheerder B. meldt vandalisme in een complex in het oosten van Utrecht en een aantal complexen in een na-oorlogse flatwijk. Hoewel vandalisme voorkomt stelt woningbeheerder B. dat dit niet haar grootste probleem is. Mutatieschade in haar woningen vormt een veel groter probleem. Mutatieschade ontstaat doordat de bewoners de woning niet achterlaten in de oorspronkelijke staat bij verhuizing. Het gevolg is dat de beheerder nogal wat onderhoud moet uitvoeren. Volgens een medewerker van deze woningbeheerder is mutatieschade vaak een gevolg van puur vandalistisch gedrag door de bewoners. Wanneer aangegeven moet worden waar de problemen het grootst zijn, worden bij woningbeheerder C. vooral de nieuwbouwcomplexen genoemd. Vooral in de nieuwste woonwijk van Utrecht zou in 1984 het vandalisme voornamelijk plaats gevonden hebben. Het gaat hierbij om de wat grotere complexen en de ondergrondse parkeergarages. Een ander probleemgebied wordt gevormd door een stadsvernieuwingswijk. Het betreft hier (nieuwe) eengezinswoningen die door de bewoners vernield worden. Woningbeheerder D. meldt voornamelijk problemen in een nieuwbouwcomplex in een wijk naast het centrum. Dit complex bestaat uit o.a. etagewoningen met doorgaande gangen. We worden gewezen op de rampzalige combinatie van deze gangen en de aanwezigheid van groepen jongeren. Doordat de wijk aan het centrum grenst vindt vernieling tevens plaats door dronken nachtpassanten en drugsverslaafden die in de openbare ruimten overnachten. In het algemeen valt het vandaliseprobleem nogal mee. Naar oordeel van woningbeheerder E. is in het algemeen geen sprake van een ernstige situatie met betrekking tot het aantal vernielingen. Uitzondering hierop wordt gevormd door een nieuwbouwcomplex buiten Utrecht. Woningbeheerder E. stelt dat in het algemeen de problemen in de nieuwbouwcomplexen het gevolg zijn van de heterogene samenstelling van het bewonersbestand in het begin. Hierdoor kunnen onderlingrijvingen optreden met de daarmee gepaard gaande criminaliteit. Na verloop van tijd wordt het bewonersbestand echter homogener en nemen de problemen daarmee af. Verder is woningbeheerder E. nogal voorzichtig in het doen van uitspraken over probleemgebieden. Waarschijnlijk is dit het gevolg van de slechte naam die bepaalde complexen van haar blijkaar hebben. Woningbeheerder F. meldt vandalisme in de wat oudere complexen die in de jaren vijftig en zestig zijn gebouwd. Tevens worden door deze beheerder eveneens de eengezinswoningen in de eerder vermelde stadsvernieuwingswijk genoemd. Verder is er sprake van vandalisme in twee complexen in de binnenstad (jongereneenheden en bejaardenwoningen). Vernieling vindt plaats in de onderliggende, donkere ruimten (zoals de boxen).

Samenvattend kan uit de gesprekken geconcludeerd worden dat vernieling voornamelijk plaats vindt in de grotere wooncomplexen. In het algemeen worden complexen met enkel en alleen eengezinswoningen niet genoemd (op een uitzondering na in een stadsvernieuwingswijk). Verder hebben we de indruk gekregen dat in het algemeen in Utrecht zeker (nog) geen Bijlmermeerachtige toestanden aanwezig zijn.

Deze indruk is natuurlijk alleen gebaseerd op de gesprekken met de (staf-)medewerkers van de woningbeheerders. Aanvullend cijfermateriaal over vandalisme is daarom mede van groot belang. Aan de woningbeheerders is gevraagd of de vernielingen aan het woningbezit worden geregistreerd. Alvorens

we ingaan op bovenstaande vraag geven we eerst enige (noodzakelijke) achtergrondinformatie over het onderhoudsbeleid van de woningbeheerders. In het algemeen is er sprake van drie soorten onderhoud. Ten eerste het groot/preventief onderhoud hetgeen kort inhoudt dat eens per jaar of jaren groot/schalig diverse onderhoudswerkzaamheden aan de complexen worden uitgevoerd. De bedoeling van het onderhoud is om de kwaliteit van de woningen op peil te houden of vernieuwingen aan te brengen. Ten tweede is er een mutatie-onderhoud bij het leegkomen van de woningen na verhuizing. Dit onderhoud dient om de kwaliteit van de woningen zoveel mogelijk te handhaven zoals deze oorspronkelijk bij de oplevering aanwezig was. Ten derde het klachtenonderhoud dat voornamelijk bestaat uit kleine onderhoudswerkzaamheden of reparaties naar aanleiding van meldingen van de bewoners via het dagelijks technisch spreekuur.

Vernielingen aan woningen (als gevolg van vandalisme) komen in principe naar boven bij het groot/preventief onderhoud en het klachtenonderhoud. Tijdens het groot/preventief onderhoud wordt schade als gevolg van vandalisme hersteld. Tevens is dit onderhoud vaak de aanleiding tot verbetering van de woningen en wooncomplexen zodat deze minder vandalismegevoelig worden (gemeenschappelijke deuren worden voorzien van sloten, muren worden overgeschilderd met speciale verf waardoor bekladdingen sneller verwijderd kunnen worden). Via de groot onderhoudsbegroting kan echter geen inzicht worden verkregen in de aard en frequentie van het vandalisme. Vooral via het klachtenonderhoud moet daarom de aard en omvang van het verschijnsel vandalisme vastgesteld worden. Van het klachtenonderhoud wordt een administratie bijgehouden die bestaat uit een groot aantal formulieren waarop per woning en per geval staat aangegeven welke reparatie is uitgevoerd.

Vijf van de zes woningbeheerders registreren vandalisme niet als oorzaak van schade op deze formulieren. Alleen woningbeheerder B. beschikt over een geautomatiseerd gegevensbestand waarin vandalisme en inbraak opgenomen zijn als aparte categorieën van schade. Glasschade als gevolg van vernieling is echter niet opgenomen in dit bestand omdat dit onder de verzekering valt en door derden wordt gerepareerd. De woningbeheerders A. en C. merken op dat registratie wel gaat plaatsvinden in combinatie met de automatisering van de administratie.

Vervolgens is aan de woningbeheerders om toestemming gevraagd om deze klachtenadministraties door te nemen. We hadden hierbij de hoop dat eventueel nog uit de teksten te achterhalen zou zijn of vandalisme in het spel is geweest. Bij vier van de zes woningbeheerders is vervolgens deze administratie doorgenomen. Bij woningbeheerder E. moest (ten tijde van het vooronderzoek in september 1985) nog ruim een maand gewacht worden en woningbeheerder B. zou voor 1984 de benodigde gegevens voor ons uitdraaien. Uit het doornemen van deze administraties zijn we tot de conclusie gekomen dat achteraf niet goed te achterhalen is of een klacht/reparatie het gevolg is geweest van vandalisme. Bij drie van de vier woningbeheerders bestaan de reparatieopdrachten uit summiere teksten. Is dit blijkbaar voldoende voor het uitvoeren van het klachtenonderhoud voor een valide en betrouwbare meting van de aard en de frequentie van het vandalisme zijn deze formulieren niet geschikt. Zo zijn de formulieren bij woningbeheerder F. doorgenomen in samenwerking met een medewerker. Deze merkte op dat vele klachten, waarbij de onderzoeker dacht dat vandalisme in het spel is geweest, toegeschreven kunnen worden aan normale slijtage (bijvoorbeeld dat de tl-verlichting in boxen kapot gaat door het hoge vochtpercentage in een complex gelegen in de buurt van een kanaal). Bij woningbeheerder C. vonden we vaker aanwijzingen dat vandalisme de oorzaak is van schade. Dit is het gevolg van de wijze waarop bij deze woningbeheerder de klachten worden geregistreerd. De formulieren bestaan enerzijds uit de 'letterlijke' klachten van de bewoners en anderzijds uit de reparatieopdracht van de opzichter. Vooral door het taalgebruik van de bewoners kon in bepaalde gevallen met grote zekerheid vastgesteld worden dat

vandalisme in het spel is geweest (bijvoorbeeld teksten als: 'gat in voordeur getrapt', 'deurtje brievenbus tijdens vakantie vernield').

Kortom, het blijkt niet mogelijk om enig cijfermatig inzicht te verkrijgen in het aantal vernielingen aan woningen en wooncomplexen en de schade die hiermee gepaard gaat via de woningbeheerders. De enige cijfers die we konden verkrijgen zijn die van woningbeheerder B. Uit deze gegevens komt naar voren dat op het totale woningbezit van 10.000 woningen in 1984 in totaal 98 vernielingen geconstateerd zijn via het klachtenonderhoud (exclusief glaschade). De schade die hier mee gepaard is gegaan bedraagt f 9.747,98 (op een totale onderhoudsbegroting van f 4.700.000,-). Vergelijking van de cijfers van de beheerder met de resultaten van het gesprek met enkele medewerkers leert tevens dat in het genoemde complex in het oosten van Utrecht geen klachten zijn binnengekomen van schade als gevolg van vandalisme in 1984. Wel is in het complex sprake van veel mutatieschade. Omdat een medewerker mutatieschade vaak toeschrijft als gevolg van puur vandalisme is dit complex blijkbaar als problematisch beschouwd. Hier treedt natuurlijk het probleem naar voren wat precies onder vandalisme moet worden verstaan (met andere woorden verschillende mensen, verschillende meningen).

2.8.5 Scholen en vandalisme

Zoals vermeld registreert de gemeente Utrecht het aantal vernielingen aan gemeentelijke gebouwen. Het gaat hierbij onder andere om vernielingen aan scholen. Wanneer we ons beperken tot deze gegevens dan verkrijgen we echter geen goed beeld van het aantal vernielingen aan schoolgebouwen. De reden is dat de gemeente maar een gedeelte (33%) van alle schoolgebouwen in Utrecht beheert. Het merendeel van de scholen in Utrecht (66%) wordt echter bestuurd en beheerd op basis van een katholieke, protestants-christelijke en neutrale grondslag, met andere woorden voor een volledig inzicht zijn tevens gegevens nodig over het aantal vernielingen aan scholen van het bijzonder onderwijs. Op basis van Suurlands Gemeentegids blijkt dat een groot aantal katholieke en protestants-christelijke scholen beheerd worden door twee overkoepelende organisaties (Suurlands Gemeentegids Utrecht, 1985: 141-181). Stichting A. heeft 25 basisscholen en 6 scholen voor voortgezet onderwijs in beheer en stichting B. beheert ten behoeve van 13 schoolbesturen 34 basisscholen. In eerste instantie hebben we ons daarom gewend tot deze twee instellingen.

Stichting B. deelde mee dat het niet mogelijk is om gegevens over het aantal vernielingen aan scholen aan ons te leveren en verwees ons door naar de afzonderlijke schoolbesturen. Bij Stichting A. heeft een gesprek plaatsgevonden. Uit dit gesprek komt naar voren dat de meeste scholen last hebben van vandalisme ('een dagelijks gebeuren'). Voor enig inzicht is de instelling echter afhankelijk van informatie van de scholen. Vandalisme als oorzaak van schade wordt door de Stichting niet geregistreerd. Volgens stichting A. zou echter het aantal rekeningen van glasschade een mogelijke indicator kunnen zijn voor het aantal vernielingen per school. Glasschade behoeft echter niet alleen het gevolg te zijn van vandalisme, andere oorzaken zijn inbraak en spelende kinderen. Hoewel deze indicator in principe niet helemaal betrouwbaar is, hebben we niettemin de administratie van de scholen doorgenomen. In totaal zijn in de administratie 384 rekeningen (voor alle 31 scholen) gevonden voor het jaar 1984. Deze rekeningen hebben betrekking op 740 vernielde ruiten met een totale waarde van f 94331. Op jaarbasis houdt dit in dat gemiddeld genomen per school 24 ruiten worden vernield met een gemiddelde schade van f 3043,- per school.

Niet tevreden met bovenstaande bevindingen is vervolgens besloten om alle scholen in Utrecht te benaderen met de vraag of vandalisme aan het ge-

bouw plaatsvindt en of het vandalisme wordt geregistreerd. We hebben ons hierbij niet beperkt tot alleen de bijzondere scholen. Ook de openbare scholen zijn in het onderzoek betrokken. Op basis van Suurlands Gemeentegids zijn in totaal 232 scholen aangeschreven. Het betreft hier zowel basisscholen als scholen voor voortgezet onderwijs. In totaal zijn 83 reacties ontvangen. Een reactie is afkomstig van stichting A. Zij refereerde hierbij naar onze brief aan de scholen. Vervolgens schrijft zij: "In dit verband willen wij U wijzen op een onlangs door U te onzen kantore ingesteld onderzoek naar de gevraagde gegevens. Wij menen dan ook te kunnen volstaan met een verwijzing naar dit onderzoek". Uit dit onderzoek blijkt dat geen registratie plaatsvindt en wat de stichting eigenlijk vertelt is dat we ook geen gegevens behoeven te verwachten bij de afzonderlijke scholen.

De overige 82 reacties betreffen individuele scholen. We hebben ten eerste gevraagd of de scholen schade ondervinden als gevolg van vandalisme. 54 scholen antwoorden op deze vraag positief, 6 scholen delen mee dat soms schade wordt ondervonden en 22 scholen ondervinden geen schade door vandalisme. Vervolgens is nagegaan waarom de 26 scholen niet of nauwelijks schade ondervinden door vandalisme. Tien scholen kunnen niet aangeven waarom zij gevrijwaard zijn van dit verschijnsel. Een 'rustige buurt' wordt genoemd door drie scholen, twee scholen liggen 'afgelegen en buiten de bebouwde kom'. Het 'ingebouwd zijn' en 'controle door de buurt' wordt als reden genoemd door vijf scholen en drie scholen noemen als oorzaak dat hun school 'nieuw is' of 'goed onderhouden'. De overige vijf scholen noemen andere redenen zoals 'echte buurtschool', 'hoog hekwerk en alarm', 'onopvallend pand in binnenstad' en 'de ontmoetingsplaats van de jeugd is niet meer de school'.

Voor de scholen die schade hebben ondervonden van vandalisme (inclusief de 6 scholen die soms schade ondervinden) is nagegaan wat er precies is gebeurd. Het blijkt dan dat vooral de ruiten van scholen genoemd worden (vermeld door 78% van de scholen die deze vraag hebben beantwoord). Een goede tweede in het rijtje vormt bekladding van de school (genoemd door 57%). Overige zaken vernield staat op de derde plaats (genoemd door 33%). Verder worden vernieling van het dak, hekwerk en brandstichting redelijk frequent genoemd (respectievelijk genoemd door 18%, 16% en 14%).

In hoeverre wordt door de scholen aangifte gedaan na constatering van vandalisme? 58 scholen hebben deze vraag beantwoord. Geen aangifte doen 31 scholen (53%), 13 scholen (22%) antwoorden dat soms aangifte wordt gedaan en 14 scholen (24%) doen vrijwel altijd tot altijd aangifte bij de politie. Als belangrijkste redenen waarom men niet of nauwelijks aangifte doet, worden genoemd 'te kleine schade', 'geen tijd' of 'het heeft geen zin'. Vervolgens is gevraagd of de scholen zelf de schade als gevolg van vandalisme registreren. 59 scholen hebben deze vraag beantwoord. 54 scholen (oftwel 92%) antwoorden dat geen registratie plaatsvindt. Vier scholen delen mee dat er wel geregistreerd wordt en 1 school weet het niet. Van de 54 scholen die niet registreren delen 11 scholen (9 openbare en 2 protestants-christelijke) echter mee dat registratie wel plaatsvindt door de gemeente. Zoals bekend wordt door de Onderhoudsdienst van gemeentelijke gebouwen schade als gevolg van vandalisme doorgegeven aan het Bureau Statistiek van de Gemeente. Opvallend is evenwel dat door 5 openbare scholen niet naar deze instantie gerefereerd wordt.

Samenvattend: 60 van de 82 scholen delen mee dat zij schade ondervinden als gevolg van vandalisme. In het algemeen worden vooral vernielingen van ruiten meld, gevolgd door bekladding van de school. Het aantal malen dat vernieling plaatsvindt en de schade die hiervan het gevolg is wordt echter in het algemeen niet geregistreerd. Uitzondering vormen de openbare scholen (en enkele bijzondere scholen gehuurd van de gemeente) waar registratie

plaats vindt door het Bureau Statistiek. Voor de scholen in beheer van het bijzonder onderwijs zijn echter geen gegevens beschikbaar.

2.8.6 *De PTT en het vandalisme aan telefooncellen*

Contact is opgenomen met het Telefoondistrict Utrecht van de PTT. Onderdeel van het telefoondistrict vormt de Afdeling Munttoestellen. Deze dienst is onder andere verantwoordelijk voor het onderhoud van publieke telefooncellen. Bij deze dienst blijkt informatie aanwezig te zijn waarmee we inzicht kunnen krijgen in het vandalisme aan telefooncellen. Van elke telefooncel in het district (waaronder de gemeente Utrecht) wordt een reparatiekaart bijgehouden. Wanneer een klacht binnenkomt dat een telefooncel niet werkt, wordt op deze kaart omschreven welke reparatie is uitgevoerd. Op deze kaart wordt tevens aangegeven of een cel onbruikbaar is geworden als gevolg van vandalisme. Van de PTT hebben we toestemming gekregen om deze kaarten te gebruiken voor ons onderzoek.

Alvorens we in een volgend hoofdstuk de gegevens nader preciseren, blijkt dat in 1984 op een totaal van 205 telefooncellen, 583 vernielingen zijn geconstateerd. In het algemeen wordt door de PTT geen aangifte gedaan van vernieling aan een telefooncel. De reden hiervoor is dat dit teveel tijd kost. Wel is met twee Utrechtse afdelingsbureaus van de gemeentepolitie de afspraak gemaakt dat de PTT maandelijks een overzicht stuurt van het aantal vernielingen aan telefooncellen die in het gebied van deze twee afdelingen voorkomen. Deze afspraken zijn ook gemaakt met enkele andere gemeenten in het telefoondistrict. Al teveel reclame voor deze dienstverlening maakt de PTT echter niet vanwege de tijdsinvestering die hiermee gepaard gaat.

2.9 **Conclusie**

Uitgangspunt voor het onderzoek in Utrecht vormt ten eerste de vraag in hoeverre wijken verschillen in aard en omvang van de kleine criminaliteit. Voor het beantwoorden van deze vraag zouden we gebruik maken van bestaand materiaal. Hierdoor zijn we beperkt tot gegevens van de politie, de resultaten van bestaande slachtofferenquêtes en de administraties van (overheids)instellingen. Een zoektocht langs verschillende instanties en het doornemen van het enquêtemateriaal levert echter een zeer mager resultaat op. Ondanks het feit dat uit de verschillende gesprekken en reacties blijkt dat de kleine criminaliteit een frequent voorkomend verschijnsel is in Utrecht blijken zeer weinig gegevens te bestaan over de aard en omvang van de kleine criminaliteit in het algemeen en op buurniveau. We zijn niet verder gekomen dan de gegevens van de politie en wat gegevens over vernielingen bij de Gemeente en de PTT.

De belangrijkste vraag die het gebrek aan gegevens oproept is of we nu in staat zijn een antwoord te geven op het gestelde probleem 'in hoeverre wijken verschillen in aard en omvang van de kleine criminaliteit'. Een pessimistische en consequente reactie op het gebrek aan gegevens is dat we er bij voorbaat van uitgaan dat we op het gestelde probleem geen antwoord kunnen geven. Aan de andere kant beschikken we over kennis van de geregistreerde criminaliteit en enkele gegevens over vernielingen aan gemeentelijk eigendom en telefooncellen. Uiteindelijk zijn we voornamelijk geïnteresseerd in de rangorde van de wijken naar het criminaliteitsniveau en de factoren die hiermee samenhangen. Hiervoor is het natuurlijk niet altijd noodzakelijk dat we beschikken over 'exacte' aantallen. We kunnen bijvoorbeeld uitgaan van de assumptie dat de wijken niet systematisch verschillen in het 'dark number' en dat de geregistreerde criminaliteit tenminste wel de rangorde van de wijken correct weergeeft. Deze assumptie wordt enigszins ondersteund door de bevindingen van Van Tulder die stelt dat er van grote regionale verschillen in aangiftebereidheid geen sprake is. Van Tulder citerend: 'Er blijkt uit deze cijfers dus niet, dat

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en doelstelling van het onderzoek

Zowel uit politieële statistieken als uit de resultaten van slachtofferonderzoeken blijkt dat de laatste jaren de kleine criminaliteit in omvang is toegenomen. Tegen deze achtergrond werd op 23 september 1983 de Commissie kleine criminaliteit geïnstalleerd. De Commissie kreeg tot taak de Minister van Justitie te adviseren over mogelijke verbeteringen bij de voorkoming en bestrijding van de kleine criminaliteit. Eind 1984 presenteerde de Commissie haar Interimrapport. In dit rapport wordt enerzijds een analyse gegeven van de huidige situatie, anderzijds wordt een aantal aanbevelingen naar voren gebracht voor de bestrijding en voorkoming van de kleine criminaliteit. In juni 1986 presenteerde de Commissie haar Eindrapport. Het Kabinet Lubbers I heeft de aanbevelingen van de Commissie in grote lijnen overgenomen. In het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit stelt het kabinet dat het beleid ten aanzien van de kleine criminaliteit zal dienen te bestaan uit een combinatie van preventieve en repressieve maatregelen. Het initiatief tot het nemen van preventieve maatregelen zal hierbij vooral genomen moeten worden door de lokale overheden. Het kabinet is ten tweede van mening dat nog veel onzekerheden bestaan omtrent de effectiviteit van bepaalde voorstellen. In de periode 1986-1990 wordt daarom de voorkeur gegeven aan het opzetten van projecten waarbij de effectiviteit van bepaalde preventieve maatregelen getoetst kan worden. Hiertoe wordt in deze periode een bedrag van f 45 miljoen vrijgemaakt (Samenleving en Criminaliteit, 1985: 9).

In het kader van de werkzaamheden van de Commissie zijn al enkele proefprojecten opgestart. Drie van deze projecten vinden plaats in de Gemeente Utrecht. Het gaat hierbij om de projecten: criminaliteitspreventie in galerijflats, kleine criminaliteit in wijkwinkelcentra en het scholenexperiment. Voor een globale inhoud van deze projecten verwijs ik naar Bijlage II van het Eindrapport van de Commissie kleine criminaliteit. Utrecht is door de Commissie uitgekozen omdat deze stad representatief beschouwd kan worden met betrekking tot de vele aspecten die samenhangen met de kleine criminaliteit.

Naast deze proefprojecten is tevens besloten om een criminografie van de stad Utrecht op te stellen. Doelstelling van deze criminografie is een zo'n volledig mogelijke beschrijving van de criminaliteitsproblematiek op buurtniveau. Ten eerste gaat hierbij de aandacht uit naar diverse vormen van kleine criminaliteit. Ten tweede gaat de aandacht uit naar diverse vormen van overlast en hinderlijk gedrag. Ten derde zijn we geïnteresseerd in de meningen over en reacties op de criminaliteit van de Utrechtse buurtbewoners. Uit de literatuur blijkt dat het criminaliteitsniveau van een land, stad of wijk in het algemeen een functie is van het aantal doelwitten (mensen, fietsen, woningen e.d.), daders en de mate van bewaking (Cohen en Felson, 1979). We zullen daarom in deze studie tevens nagaan in hoeverre bepaalde wijkenmerken (in termen van doelwitten, daders en bewaking) samenhangen met het feitelijke criminaliteitsniveau van een wijk.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van bestaande gegevens. Randvoor-

waarde voor de beantwoording is dan natuurlijk wel dat er bruikbare gegevens aanwezig zijn in en over Utrecht. Daarom zal tevens uitgebreid uitgezocht worden welke bruikbare informatie op lokaal niveau aanwezig is.

De resultaten van deze studie dienen ten eerste als een algemeen referentiekader voor de verschillende projecten in Utrecht. Ten tweede staan de resultaten voor Utrecht model voor de criminaliteitsproblematiek van vele andere grote steden. Op dit moment beperkt de criminele kaart van Nederland zich in het algemeen tot een vergelijking tussen gemeenten (zie voorbeeld: Van Dijk, 1986; Berghuis en Essers, 1986). Deze studie gaat een stap lager door een beschrijving te geven van verschillen tussen wijken. Vooral nu de lokale overheden een belangrijke taak krijgen in het voorkomen en bestrijden van de kleine criminaliteit is een algemene beschrijving van de lokale problematiek van belang.

1.2 Wat brengen we in kaart?

Zoals vermeld is het belangrijkste doel van deze studie een beschrijving van de criminaliteitsproblematiek op buurtniveau. Het gaat hierbij onder andere om diverse vormen van kleine criminaliteit. Bij de kleine criminaliteit gaat het ten eerste om gedragingen die voornamelijk door middel van het strafrecht worden bestreden, ten tweede gaat het om een lichtere vorm van criminaliteit (waarbij de justitiële reactie op de verschillende strafbare feiten als maatstaf dient). Ten derde gaat het om die vormen die "massaal voorkomen en — mede door de massaliteit — voor de burger hinderlijk zijn of de gevoelens van onveiligheid van de burgers bevorderen. Concluderend stelt de Commissie dat de kleine criminaliteit omschreven kan worden als: massaal voorkomende strafbaar gestelde gedragingen die door de politie kunnen worden getransigeerd of bij een eerste overtreding in het algemeen door de officier van justitie worden afgedaan dan wel door de rechter worden bestraft met maximaal een geldboete en/of een voorwaardelijke vrijheidstraf en die — vooral door hun massaliteit — hinderlijk zijn of de gevoelens van onveiligheid bij de burgerij bevorderen" (Interimrapport, 1984: 12).

Ten aanzien van de kleine criminaliteit kunnen we enerzijds een onderscheid maken in de verkeerscriminaliteit en anderzijds de commune criminaliteit. In het onderzoek beperken we ons tot de kleine commune criminaliteit. Ten aanzien van de commune criminaliteit heeft de Commissie een aantal profielschetsen opgesteld van de meest in het oog lopende vormen. Deze zijn (voetbal)vandalisme, fietsendiefstal, winkeldiefstal, inbraak in woningen, lichtere vormen van openlijk geweld en fraude bij het openbaar vervoer. Tevens heeft de Commissie bij haar besprekingen de diefstal uit auto's betrokken. Een profielschets werd niet opgesteld wegens een gebrek aan onderzoeksbevindingen op dit terrein. Nog andere vormen van kleine criminaliteit zouden genoemd kunnen worden. Zo houdt het CBS jaarlijks de Enquête Slachtoffers Misdrijven met o.a. als doel 'het verkrijgen van informatie over omvang en aard van de overwegend kleine criminaliteit waarvan de bevolking van Nederland in het voorgaande jaar slachtoffer werd' (CBS, 1985a: 8). In deze enquête worden zestien verschillende vormen van kleine criminaliteit onderscheiden. Op basis van deze bronnen is besloten om de volgende vormen van kleine criminaliteit in het onderzoek te betrekken: klein geweld, vandalisme (exclusief voetbalvandalisme), diefstal van bromfiets, diefstal van fiets, diefstal van/uit auto's, diefstal uit woonhuizen (inclusief inbraak), winkeldiefstal, zakkenrollerij en overige eenvoudige diefstallen.

Het onderzoek beperkt zich echter niet alleen tot diverse vormen van kleine criminaliteit. Zo stelt de Commissie dat 'gevoelens van onveiligheid in toenemende mate mede gevoed worden door de kleine criminaliteit. Gebroken ruiten, vuilnis op straat en bekladderde muren versterken het gevoel dat men ten midden van (potentiële) delinquenten woont. Ook tippelende prostituees en

— zoals soms wordt verondersteld — het "dark number" in grote steden systematisch groter is dan op het platteland of dat het afhankelijk is van het criminaliteitsniveau van een regio' (Van Tulder, 1985: 83). Omdat we slechts uitspraken doen over een enkele stad kunnen we ook verwachten dat de vertekende invloed van de politieregistratie op de geregistreerde criminaliteit een minder grote rol speelt.

De conclusie van Van Tulder is echter alleen gebaseerd op de resultaten van de landelijke slachtofferonderzoeken die betrekking hebben op individuele burgers. Met andere woorden voor winkeldiefstal en een groot aantal vormen van vernielingen aan publiek eigendom en wooncomplexen kunnen we deze conclusie niet zonder meer overnemen. Vooral voor deze vormen van kleine criminaliteit kunnen we daarom stellen dat het gebrek aan gegevens een (betrouwbaar) antwoord op het gestelde probleem niet toelaat.

3 Theoretische achtergrond

3.1 Inleiding

Alvorens we de resultaten presenteren over de spreiding van diverse vormen van kleine criminaliteit over de stad geven we in dit hoofdstuk een overzicht van enkele theorieën die een mogelijk antwoord geven op de vraag waarom wijken kunnen verschillen in aard en omvang van de kleine criminaliteit.

3.2 De objectgelegenheidsstructuur en criminaliteit

Voor de beantwoording van de vraag 'waarom wijken kunnen verschillen in aard en omvang van de kleine criminaliteit' is het van belang kort stil te staan bij het begrip delict. In navolging van Cohen en Felson kunnen we een delict omschrijven als de convergentie in tijd en ruimte van een of meerdere daders, een geschikt doelwit bij afwezigheid van adequate bewaking (Cohen en Felson, 1979: 589). Uit deze omschrijving blijkt dus dat minimaal drie elementen nodig zijn, wil een misdrijf kunnen plaatsvinden: doelwitten, daders en afwezigheid van bewaking.

In eerste instantie gaan we nader in op het begrip doelwit. Onder doelwitten kunnen we mensen verstaan die slachtoffer worden van een geweldsmisdrijf of objecten als fietsen, auto's e.d. die gestolen of vernield kunnen worden. In het vervolg zullen we de doelwittenstructuur nader aanduiden als de objectgelegenheidsstructuur. We kunnen nu naar voren brengen dat de ruimtelijke spreiding van de diverse doelwitten tot gevolg heeft dat wijken verschillen in aard en omvang van de kleine criminaliteit. Boggs bemerkt bijvoorbeeld op dat: 'Environmental opportunities for crime differ from neighborhood to neighborhood. Depending on the activities pursued in different sections of the city, the availability of such targets as safes, cash registers, dispensing machines, people and their possessions varies in amount and kind' (Boggs, 1965: 899). Engstadt vindt dat in wijken met hotels en winkelcentra meer criminaliteit wordt gepleegd dan in wijken zonder deze faciliteiten (Engstadt, 1975). Rengert vindt een positieve samenhang tussen het aantal leegstaande huizen in een wijk en het aantal gevallen van vandalisme en brandstichting (Rengert, 1980).

Nu is het zo dat de aanwezigheid van hotels, winkelcentra en leegstaande huizen op zich geen criminaliteit veroorzaakt. De aanwezigheid van deze faciliteiten betekent echter aan de andere kant tevens een concentratie van potentiële doelwitten. Zo stelt Engstadt dat hotels samengaan met de aanwezigheid van parkeerplaatsen en bars. Hierdoor zijn enerzijds veel auto's aanwezig (waardoor diefstal van en uit auto's kan plaatsvinden). De aanwezigheid van bars betekent anderzijds een concentratie van personen en de daarmee samenhangende kans tot interpersoonlijk geweld.

We merken in dit verband nog op dat de toename van de criminaliteit in de afgelopen decennia mede een gevolg is van de toename van het aantal goederen dat gestolen kan worden. Zo komen Cohen en Felson tot de conclusie dat de toename van het aantal consumptiegoederen een direct effect heeft, met

andere woorden onafhankelijk van andere factoren, op de stijging van een aantal vermogensdelicten in Amerika voor de periode 1947-1972 (Cohen en Felson, 1980: 112). Deze bevindingen zijn ook gevonden voor Zweden en Nederland (Stack, 1982 en Van Tulder, 1985: 120-121).

Kunnen we nu stellen dat inzicht in de ruimtelijke objectgelegenheidsstructuur een voldoende antwoord geeft op de vraag waarom wijken verschillen in de aard en omvang van de criminaliteit? Uit de omschrijving van het begrip delict blijkt dat voor een misdrijf ook daders nodig zijn en dat de doelwitten onbewaakt moeten zijn. Met andere woorden op zich is de aanwezigheid van doelwitten niet voldoende voor het optreden van een misdrijf. Een voorbeeld, ontleend aan Engstadt kan dit verduidelijken. Naast een vergelijking tussen de wijken met en zonder hotels heeft Engstadt tevens een onderlinge vergelijking gemaakt tussen de wijken met hotels. Achterliggende vraag is hierbij in hoeverre deze wijken verschillen in de mate van criminaliteit. Hiertoe heeft hij het aantal automisdrijven gestandaardiseerd op het aantal aanwezige auto's. In tabel 3.1 vermelden we zijn bevindingen.

Tabel 3.1: Index van misdrijven met betrekking tot auto's. Ontleend aan Engstadt (1975, pagina 180, tabel 4).

Wijk	Misdrijven	Aantal auto's	Index
A	96	800	.120
B	37	900	.041
C	39	400	.098

In de tabel lezen we dat in wijk A zowel absoluut als relatief de meeste misdrijven plaatsvinden. Engstadt benoemt deze wijk dan ook als een 'problem area'. Wanneer we de wijken B en C vergelijken dan constateren we dat in wijk C het aantal potentiële doelwitten ruim de helft minder bedraagt dan in wijk B. Niettemin worden in wijk C relatief meer misdrijven tegen auto's gepleegd dan in wijk B. Met andere woorden wijk C kunnen we beschouwen als een probleemwijk ten opzicht van wijk B. Wat we met dit voorbeeld vooral duidelijk hebben willen maken is dat de aanwezigheid van doelwitten maar een van de factoren is die de aard en omvang van de criminaliteit in een wijk bepalen. Verschillende andere factoren spelen eveneens een rol waardoor in de ene wijk relatief meer misdrijven worden gepleegd dan in een andere wijk. Engstadt brengt bijvoorbeeld naar voren dat wellicht de ene parkeerplaats meer verlicht is dan de andere. Hierdoor wordt de kans op ontdekking vergroot, waardoor potentiële daders minder vaak de verlichte parkeerplaats uitkiezen als hun werkterrein. Een andere mogelijke verklaring is dat in de wijken rond C meer potentiële daders wonen die wijk C als werkterrein hanteren.

Samenvattend: voor een goed begrip van de verschillen tussen wijken in aard en omvang van de criminaliteit is kennis van de objectgelegenheidsstructuur de eerste stap. De objectgelegenheidsstructuur vormt de eerste voorwaarde voor het kunnen voorkomen van een delict. Zij geeft o.a. antwoord op de vraag waarom bepaalde delicten niet optreden in een wijk. Om een triviaal voorbeeld te geven: in bepaalde wijken van Utrecht zijn geen telefooncellen geplaatst zodat het niet verwonderlijk is dat we in deze wijken ook geen vernielingen aan telefooncellen constateren. Inzicht in de objectgelegenheidsstructuur betekent in eerste instantie een kwestie van tellen: waar bevinden zich voornamelijk mensen, auto's, fietsen, brommers, gemeentelijke objecten, telefooncellen, woningen enz (Clark, 1984).

Zoals uit bovengenoemde voorbeeld blijkt is de aanwezigheid van doelwitten echter niet voldoende voor het plaatsvinden van een delict. Er moeten natuurlijk ook daders aanwezig zijn die bijvoorbeeld een fiets willen stelen, bovendien moeten de doelwitten onbewaakt zijn. Wanneer we ons vervolgens beperken tot de daders dan kunnen we veronderstellen dat misdrijven vooral in die wijken plaatsvinden waar de meeste daders wonen. Hiertoe zullen we in de

volgende paragraaf ingaan op het verband tussen informele sociale controle en criminaliteit.

3.3 Informele sociale controle en criminaliteit

Vele studies hebben naar voren gebracht dat minder informele sociale controle leidt tot meer criminaliteit in een buurt. De belangstelling voor het verband tussen informele sociale controle en criminaliteit is niet nieuw, maar heeft zijn oorsprong in het werk van de sociologen verbonden aan de Chicago-school in de jaren '20 en '30 van deze eeuw. Vooral het werk van de auteurs Shaw en McKay is in dit opzicht beroemd geworden.

Achtergrond van Shaw en McKay's studie(s) wordt gevormd door de, toen overheersende ideeën van Burgess over de ruimtelijke ontwikkeling van expanderende Amerikaanse steden. Als gevolg van de toenemende industrialisatie en de daarmee samengaande urbanisatie ontstaan binnen de snel groeiende steden verschillen tussen de diverse buurten. Naast een onderscheid tussen buurten op grond van fysieke kenmerken, ontstaat tevens een scheiding van de bevolking op economische basis. De bevolkingsgroepen met een lagere economische status vestigden zich in de minst aantrekkelijke woongebieden nabij het centrum. De economisch bevoordeelde groepen kiezen voor de betere woongebieden, die voornamelijk aan de rand van de stad liggen. Tussen deze twee uitersten liggen de buurten die de tussenliggende economische niveaus representeren. Aldus stelt Burgess dat de Amerikaanse steden, bij afwezigheid van tegenwerkende krachten, in hun expansie de vorm krijgen van concentrische zones. De stad kan hierbij onderverdeeld worden in vijf zones. De eerste zone betreft het industriële en commerciële centrum, de tweede zone is het gebied in overgang of de 'slum'. De derde en vierde zone worden respectievelijk bewoond door de arbeiders en de midden klasse. Zone vijf ten slotte is het buitengebied, voorbij de stadsgrenzen.

Uitgaande van dit kader, brachten Shaw en McKay vervolgens de 'woonadressen' in kaart van ruim 60.000 jeugddelinquenten die geregistreerd stonden bij diverse autoriteiten. De belangrijkste bevinding is dat de spreiding van het aantal jeugddelinquenten over de stad Chicago het eerder vermelde zonale patroon volgt. Het grootste aantal jeugddelinquenten wordt gevonden in de lagere inkomensbuurten en het aantal neemt af naarmate de afstand tot het centrum toeneemt (en is het laagst in de buitenste zone). Deze bevindingen worden tevens gevonden in een replicatiestudie voor 19 andere Amerikaanse steden (op twee uitzonderingen na). Opmerkelijk is bovendien dat dit patroon, op enkele uitzonderingen na, redelijk stabiel is in de tijd. Shaw en McKay tonen verder aan dat de buurten met veel jeugddelinquenten zich onderscheiden van de andere buurten in termen van een aantal fysieke, economische en bevolkingskenmerken. Kenmerkend voor de buurten met veel jeugddelinquenten zijn bijvoorbeeld een afnemende bevolking, armoede, lage huren van de woningen, weinig huizenbezit en veel nieuwe immigranten en leden van de zwarte bevolkingsgroepen. Bovendien worden deze buurten tevens gekenmerkt door een continue en snelle wisseling van de bevolking. Shaw en McKay brengen naar voren dat deze kenmerken op zich geen crimineel gedrag veroorzaken maar dat zij indicatoren zijn van een aantal achterliggende factoren. In het algemeen zou in de buurten met een groot aantal jeugddelinquenten sprake zijn van 'sociale desorganisatie'. Wat wordt hieronder verstaan?

Shaw en McKay stellen dat in de buurten met weinig jeugddelinquenten sprake is van een uniform, consistent en algemeen waarden- en normensysteem ten aanzien van wetsconformiteit. Met andere woorden het afzien van delinquent-gedrag is het overheersende gedragsvoorschrift. Aan de andere kant worden de delinquente buurten gekenmerkt door de ontwikkeling en aanwezigheid van elkaar beconcurrerende waarden- en normensystemen: Even though in the latter situation conventional traditions and institutions are do-

minant, delinquency has developed as a powerful competing way of life (Shaw en McKay, 1969: 170). We kunnen vervolgens de vraag stellen waarom de aanwezigheid van verschillende waarden en normensystemen in een buurt leidt tot meer crimineel gedrag. De theorieën over informele sociale controle geven hierop een antwoord.

Greenberg e.a. brengen naar voren dat informele sociale controle in de context van de buurt verwijst naar de afdwinging van gewoonteregels voor gewenst publiekelijk gedrag (Greenberg e.a. 1985a: 1-16). In het geval van criminaliteit verwijzen deze regels naar de norm dat crimineel gedrag als niet wenselijk wordt beschouwd. Deze regels worden gehandhaafd via diverse mechanismen van beloningen en bestraffingen. De effectiviteit van deze beloningen en bestraffingen is vooral afhankelijk van de mate waarin individuen geïntegreerd zijn in de groep (of buurt) die deze sancties uitvoert. Naarmate de personen meer geïntegreerd zijn in een groep of buurt, des te groter is de kans op informele sociale controle en daarmee des te kleiner de kans op crimineel gedrag. De ontdekking van crimineel gedrag door significante anderen en het daarmee samengaande verlies aan respect, achting en vertrouwen zijn hierbij een remmende factor bij uitstek.

Geïntegreerde groepen ontstaan echter niet zo maar. Vooral de frequentie van contact is een belangrijke factor in het ontstaan van deze groepen en buurten. Een voorwaarde hierbij is dat er een bepaalde overeenstemming bestaat in normen, waarden en sociale eigenschappen. Met andere woorden het bestaan van verschillende waarden- en normensystemen (in Shaw en McKay's sociaal gedesorganiseerde buurten) verkleint de kans dat informele sociale controle in deze buurten aanwezig is en vergroot daarmee de kans op crimineel gedrag.

Een kanttekening bij het werk van Shaw en McKay is op zijn plaats. Op zich is niet de belangrijkste constatering dat de woonbuurten van jeugddelinquenten een zonaal patroon vormt maar de bevinding dat er een verband bestaat tussen bepaalde buurtkenmerken en het woonachtig zijn van jeugddelinquenten. Dat het aantal jeugddelinquenten, op een concentrische wijze, afneemt naarmate de afstand tot het centrum toeneemt is waarschijnlijk meer het gevolg van de specifieke omstandigheden aan het begin van deze eeuw in de grote Amerikaanse steden. In een herziene uitgave van Shaw en McKay's werk komt men dan ook min of meer terug op de zonale hypothese. Men stelt dat: 'the arrangement of different types of areas within Chicago is not so orderly as it was. Events of the more recent decades suggest, in addition, that rapid turnover of population in any section of the city should be added to aging and deterioration as a possible basic element in the disruption of social life. Whatever the reason where the social order has been seriously disrupted, the rates of delinquents are high'. (Shaw en McKay, 1969: XIX). Belangrijkste conclusie blijft echter dat sociale desorganisatie (dat wil zeggen de aanwezigheid van verschillende waarden- en normen systemen leidt tot minder informele sociale controle en daarmee tot crimineel gedrag.

Zoals we in het voorbeeld van Shaw en McKay hebben kunnen lezen is de kans op de ontwikkeling van informele sociale controle niet voor alle wijken even groot. Greenberg e.a. maken een onderscheid in drie soorten wijken: ten eerste buurten overwegend bewoond door de lagere inkomensgroepen die cultureel heterogeen zijn, ten tweede buurten overwegend bewoond door de lagere inkomensgroepen die cultureel homogeen zijn en ten derde de middenklasse buurten. Zij stellen dat vooral in de buurten die bewoond worden door de lagere inkomensgroepen en die cultureel heterogeen zijn de kans gering is dat informele sociale controle zich ontwikkelt. De aanwezigheid van verschillende bevolkingsgroepen qua etniciteit, leeftijd, gezinsfase en dergelijke heeft tot gevolg dat de contacten tussen de bewoners minimaal zijn. Bovendien stellen Greenberg e.a. dat de bewoners van deze wijken elkaar argwanend bekijken, het gevoel hebben dat zij weinig gemeenschappelijk hebben en dat de bewoners de situatie in de wijk niet onder controle hebben (Greenberg e.a. 1985a:

l-57). Dit type wijk komt grotendeels overeen met de 'sociaal gedesorganiseerde wijk' van Shaw en McKay.

De ontwikkeling van informele sociale controle in de lagere inkomenswijken die cultureel homogeen zijn is vooral mogelijk door de aanwezigheid van groepen gebaseerd op gelijksoortige leeftijd, gezinsfase, e.d. Hierdoor is een frequent contact mogelijk. In Nederland zouden we dit soort wijken misschien het beste kunnen omschrijven met de term 'volkswijk'. Tevens kunnen we hierbij de vraag stellen in hoeverre dit soort wijken nog bestaan in de grote stad anno 1986. Driessen en Beerenboom nemen hierover een duidelijk standpunt in. In hun onderzoek naar de kwaliteit van het stedelijk leefmilieu (uitgevoerd in Utrecht, Maarsen en Nieuwegein) hebben zij onder andere gevraagd naar de frequentie van contact in de woonomgeving met vrienden en familie en of de bewoners de meeste burens persoonlijk kennen (Driessen en Beerenboom, 1983: 191-205). Het blijkt dat de bewoners van de 19e eeuwse volkswijken niet (significant) meer contact hebben met vrienden en familie in de woonomgeving. Tevens zijn het niet de bewoners van de volkswijken die hun burens het best kennen maar de bewoners van de groeikernen. De auteurs citerend: 'Men kan zich afvragen hoe het mogelijk is dat de legendarisch gezellige volkswijk in dit onderzoek niet wordt teruggevonden. Dit komt omdat de gezellige volkswijk een mythe is. Al in eerder onderzoek is gebleken dat op wijkniveau geen verschillen tussen oudere wijken en nieuwbouwwijken worden aangetroffen. Wel zijn er gezellige volkstraten, maar door de toegenomen mobiliteit van de bevolking vormen zij een minderheid die daarenboven in andere wijken een equivalent hebben gevonden, o.a. in bijvoorbeeld de woonerven en vooral de hofjes-achtige aanleg in de groeikernen. In de groeikernen is het contact met de burens dan ook het grootst' (Driessen en Beerenboom, 1983: 202).

Van de midden en hogere klasse buurten wordt gesteld dat zij überhaupt in een betere startpositie verkeren voor de ontwikkeling van informele sociale controle. Dit is het gevolg van de betere economische positie van de (potentiële) bewoners waardoor zij over een grotere keuzevrijheid beschikken. Hierdoor kan en wordt vaker voor een woonbuurt gekozen die homogeen is naar klasse, gezinsfase en het te verwachten aanwezige normenpatroon. Hierdoor zijn bijvoorbeeld de condities gunstiger voor de ontwikkeling van informele sociale controle.

Een andere factor op buurtniveau die samen hangt met de ontwikkeling van informele sociale controle, en die we ook bij Shaw en McKay zijn tegengekomen, is residentiële mobiliteit. De veronderstelling is dat in buurten waar veel wordt verhuisd de kans gering is dat bewoners duurzame contacten opbouwen en onderhouden. De empirische bevindingen zijn echter niet altijd eenduidig. Zo vinden Crutchfield e.a. en Sampson een positief effect van de mate van migratie (via informele sociale controle) op het niveau van de criminaliteit (Crutchfield e.a., 1982 en Sampson, 1985). Greenberg e.a. stellen echter dat veel migratie niet perse een afzwakking behoeft te betekenen van de mate van informele sociale controle. Voor de midden klasse buurten brengen zij naar voren dat 'These neighborhoods illustrate the relative unimportance of residential stability in the maintenance of local norms, at least in middle class neighborhoods. They were characterized by frequent turnover, but because transience was viewed as a sign of succes — movement up the occupational or corporate ladder — the social structure was adapted to handle it' (Greenberg e.a., 1985a: 1-53).

De bevindingen van Shaw en McKay hebben geleid tot een herhaalde toetsing van de 'concentric zone' hypothese dat de criminaliteit in een stad afneemt naarmate de afstand tot het centrum toeneemt. Deze studies gaan hierbij uit van de veronderstelling dat als we weten waar de delinquenten wonen, we tevens weten waar de meeste criminaliteit wordt gepleegd. Deze hypothese is met wisselend succes ondersteund. Voor Nederland wordt de hypothese ten dele bevestigd voor de spreiding van de criminaliteit in de stad Nijmegen

(Fiselier, 1971: 26-27). Van Dijk en Van Soomeren weerleggen de hypothese voor de spreiding van het vandalisme in Amsterdam (Van Dijk en Van Soomeren, 1982: 47). Probleem bij bovengenoemde hypothese is echter dat Shaw en McKay geen expliciete uitspraken doen over de spreiding van de criminaliteit in een stad maar over de spreiding van het aantal jeugddelinquenten. In dit verband merken we op dat Shaw en McKay uiteindelijk geïnteresseerd zijn in de vraag 'what it is, in modern city life that produces delinquency?'. Met andere woorden we kunnen het werk voornamelijk opvatten als een aanzet tot een dadergerichte theorie.

Niettemin kunnen we toch veronderstellen dat in bepaalde buurten veel criminaliteit wordt gepleegd omdat daar veel potentiële daders wonen. Deze hypothese geeft echter geen antwoord op de vraag waarom in bepaalde buurten veel criminaliteit plaatsvindt terwijl zij tevens gekenmerkt worden door een gering aantal bewoners. We denken hierbij vooral aan gebieden in het centrum die geen woonfunctie hebben (later in het rapport zullen we zien dat vooral in dit soort gebieden bijzonder veel criminaliteit wordt gepleegd).

De voornaamste reden waarom de hypothese niet altijd opgaat is het gegeven dat ook daders mobiel zijn. Met andere woorden we kunnen niet zonder meer aannemen dat de woonbuurt van een dader eveneens de pleegbuurt is. Gabor en Gottheil stellen dat: 'The spatial mobility patterns of offenders, in all likelihood, are not radically different from those of non-offenders of similar socioeconomic status. The development of satellite communities in most urban areas and their dependence on the automobile, as well as improvements in mass transportation systems, have greatly increased public mobility' (Gabor en Gottheil, 1984). We kunnen ons vervolgens afvragen hoe mobiel daders zijn. Uit een studie van Fiselier (voor Nijmegen in 1968) blijkt dat 25% van de verdachten buiten Nijmegen woont of geen vaste woon- of verblijfsplaats heeft. Voor de verdachten afkomstig uit Nijmegen komt hij tot de conclusie dat de assumptie dat de woonbuurt van de verdachte gelijk is aan de pleegbuurt empirisch niet houdbaar is (Fiselier, 1971: 55-56). Philips laat zien dat voor bekende daders tussen de 7 en 17 jaar de afgelegde afstand toeneemt naarmate men ouder wordt (Philips, 1980: 175). Gabor en Gottheil tonen eveneens aan dat naarmate een dader ouder is de mate van geografische mobiliteit toeneemt (daders ouder dan 25 leggen bijna een twee keer zo grote afstand af) (Gabor en Gottheil, 1984: 276). Reppetto vindt dat jonge inbrekers vooral doelwitten binnen de eigen buurt opzoeken (Reppetto, 1974: 18). Wilson laat zien dat het aantal vernielingen in flatgebouwen samenhangt met de aanwezigheid van gezinnen met jonge kinderen (Wilson op cit. in: Van Dijk en Steinmetz, 1980). Zowel Gabor, Gottheil als Philips tonen verder aan dat de afgelegde afstand mede afhankelijk is van het type delict.

In ons onderzoek hebben we tevens uitgezocht in hoeverre de criminaliteit in een buurt toegeschreven kan worden aan de bewoners danwel de niet-bewoners van een buurt. Hiertoe hebben we voor de 'opgeloste misdrijven' onderzocht in hoeverre de pleegbuurt van een delict dezelfde is als de woonbuurt. Enige kanttekeningen zijn echter op zijn plaats. Ten eerste vormen de 'bekende daders bij de politie' natuurlijk geen aselechte steekproef van de populatie 'personen die delicten plegen'. Zoals bekend worden maar betrekkelijk weinig delicten opgelost. Tevens is bekend dat de politie soms selectief te werk gaat waardoor bijvoorbeeld bepaalde categorieën personen (zoals drugsverslaafden) een grotere pakkans hebben. Ten tweede bestaan de geregistreerde bekende daders in Utrecht hoofdzakelijk uit personen boven de 18 jaar. Om stigmatisering te voorkomen worden namelijk jongeren onder de 18 jaar in het algemeen niet geregistreerd in het persoonsbestand van de Herkenningsdienst. Omdat jonge daders minder mobiel zijn dan oudere daders vormt het aantal mobiele daders waarschijnlijk een overschatting van het werkelijke aantal. Ondanks de grote restricties zijn we echter van mening dat de bevindingen een aardige illustratie vormen bij de gestelde vraag. In tabel 3.2 geven we voor alle misdrijven (exclusief winkeldiefstal) de pleegbuurt

weer naar de woonbuurt van de bekende dader. Voor de pleegbuurt hebben we hierbij een onderscheid gemaakt in het centrum van de stad en de overige Utrechtse buurten.

Tabel 3.2: Pleegbuurt naar woonbuurt bekende dader. Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, bewerking: WODC, jaar: 1984.

Pleegbuurt	Eigen buurt	Woonbuurt		N
		Overige buurten	Buiten stad	
Centrum	7%	74%	19%	648
Overige buurten	35%	54%	11%	1056

De resultaten in deze tabel zijn duidelijk. Voor de opgeloste misdrijven is het merendeel van de geregistreerde bekende daders afkomstig uit een andere buurt. Dit gaat vooral op voor het centrum van de stad waar 93% van de opgeloste misdrijven een dader buiten het centrum betreft. Opmerkelijk is dat voor de stad als geheel 14% van de bekende daders buiten de stad woont.

De bevinding dat daders mobiel zijn heeft echter ook andere consequenties. We kunnen namelijk veronderstellen dat potentiële daders in het algemeen de afgelegde afstand proberen te minimaliseren (omdat dit kosten met zich meebrengt). Met andere woorden de aanwezigheid van veel potentiële daders in een buurt kan niet alleen een criminaliteitsverhogend effect hebben voor de eigen wijk, maar ook voor de omliggende wijken. Verschillende studies hebben inderdaad het criminaliteitsverhogende effect van deze 'geografische nabijheidsfactor' aangetoond (Cohen en Cantor, 1981; Cohen, Kluegel en Land, 1981).

Zoals we hebben gezien biedt de mate van informele sociale controle in een buurt een zekere bescherming tegen crimineel gedrag van de bewoners. Doordat deze wijze van controle loopt via de bindingen met de andere bewoners omschrijft men deze vorm in de literatuur met de term 'informele sociale controle in een persoonlijke context' (Interimrapport, 1984: 27). We hebben tevens gezien dat daders mobiel zijn. Met andere woorden buurten worden eveneens bezocht door potentiële daders die voor de bewoners onbekenden zijn. Doordat deze personen per definitie niet in het buurtleven zijn geïntegreerd is informele sociale controle in een persoonlijke context niet mogelijk. Of zoals Greenberg e.a. het uitdrukken: 'Thus, while informal social control on the neighborhood level is presumably focused on the control of those persons who are members of the cohesive group in the neighborhood, these controls may not be effective for strangers or outsiders' (Greenberg e.a., 1985a: 1-25). In dit soort situaties moeten andere controlemechanismen gaan werken waardoor potentiële daders afzien van een criminele handeling. Dit soort mechanismen kunnen nu het best omschreven worden met de term 'bewaking' (capable guardians). In de literatuur noemt men deze wijze van controle 'informele sociale controle in een onpersoonlijke situatie' of 'informeel toezicht' (Interimrapport, 1984: 28). We zullen bekijken in hoeverre verschillen tussen wijken in de omvang van de criminaliteit mogelijk een gevolg zijn van een gebrek aan informeel toezicht.

3.4 Informeel toezicht en criminaliteit

Informeel toezicht kan op diverse manieren en door verschillende personen plaatsvinden. Het enkel en alleen aanwezig zijn in de woning is bijvoorbeeld al een vorm van informeel toezicht. Zo wijzen interviews met inbrekers uit dat zij in hun planning (waar zij gaan inbreken) vooral onderzoeken of de bewoner wel of niet aanwezig is (Repetto, 1974: 17). Andere vormen van informeel toezicht zijn het interveniëren op straat, het opbellen van de politie bij onraad, het oprichten van burgerwachten, en dergelijke. Nu blijkt dat de mate van informeel toezicht niet gelijkmatig over de stad is verdeeld. Met andere woorden

de kans dat een potentiële dader onbewaakte doelen aantreft zijn verschillend per wijk. Studies tonen aan dat daders vooral op zoek gaan naar die wijken, gegeven de aanwezigheid van geschikte doelen, waar de kans op ontdekking minimaal is (Rengert, 1980: 51).

We kunnen vervolgens de vraag stellen of bepaalde kenmerken van wijken de kans vergroten dat potentiële daders de daar aanwezige doelen onbewaakt aantreffen. Voor de duidelijkheid maken we hierbij een onderscheid tussen het centrum van de stad versus woonwijken (om het verhaal niet te compliceren laten we wijken met een industriële- of andere bestemming buiten beschouwing).

3.4.1 *Het centrum en informeel toezicht*

De centra van de grote steden worden enerzijds gekenmerkt door de aanwezigheid van vele en diverse potentiële doelwitten. Anderzijds is een kenmerk een gering aantal bewoners. Potentieel toezicht moet daarom voornamelijk uitgeoefend worden door de aanwezige voorbijgangers en/of door personen die een toezichthoudende functie vervullen (winkeliers, veiligheidsbeambten, cafe-houders en dergelijke). Toezicht wordt tevens uitgeoefend door politiefunctionarissen (formeel toezicht).

Studies tonen echter aan dat daders in het algemeen weinig te duchten hebben van het publiek. Clark somt enkele redenen op waarom dit zo is (Clark, 1983: 233-234). Ten eerste merken personen in het algemeen niet op dat een misdrijf plaatsvindt. Bovendien worden vele 'verdachte' situaties niet altijd gepercipieerd als een misdrijf. Ten tweede grijpen voorbijgangers zelden in bij de constatering van een misdrijf. De kans op verwonding, het ongemak van het betrokken worden, het gevoel dat een slachtoffer geen prijs stelt op hulp spelen hierbij een rol. Tenslotte is de kans dat voorbijgangers de hulp van de politie inroepen eveneens gering. Men kan geen telefoon vinden, de politie zal toch wel te laat komen. Een grotere rol in het voorkomen van criminaliteit wordt toegeschreven aan personen die vanuit hun functie toezicht houden op objecten. Probleem is echter dat dit soort functionarissen vaak ontbreken (ik volsta hierbij met een verwijzing naar het Interimrapport van de Commissie kleine criminaliteit). Samenvattend: het centrum met de aanwezigheid van een groot aantal doelwitten bij afwezigheid van adequate bewaking vormt een ideaal werkterrein voor potentiële daders. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat keer op keer gevonden wordt dat het criminaliteitsniveau in de centra van de grote steden het hoogst is.

3.4.2 *Woonwijken en informeel toezicht*

Hebben potentiële daders, in de anonieme sfeer van het centrum, weinig te duchten van het publiek anders is dit wellicht voor de bewoners van de woonwijken. Hier worden de daders geconfronteerd met personen die bekend zijn met de omgeving en die, zo goed als mogelijk, hun eigendommen zullen verdedigen.

In de literatuur worden in het algemeen drie factoren op buurtniveau aangegeven die de mate van informeel toezicht kunnen bepalen. Deze zijn: (wederom) de mate van informele sociale controle, de invloed van de bebouwde omgeving en de mate waarin bewoners afwezig zijn in de wijk. We merken op dat deze factoren eveneens betrekking hebben op de woongebieden in het centrum.

Ondanks het feit dat de controle van buitenstaanders via het mechanisme van informele sociale controle in een persoonlijke context niet mogelijk is, kunnen geïntegreerde buurten toch een zekere invloed hebben op het gedrag van buitenstaanders. Hoewel empirische bevindingen (nog) ontbreken stellen

Greenberg e.a. dat in goed geïntegreerde buurten buitenstaanders 'het gevoel' hebben dat zij in de gaten worden gehouden en dat bij verdachte gedragingen de politie wordt gebeld (Greenberg e.a., 1985b: 9). De aanwezigheid van een nette straat, goed onderhouden woningen en tuinen, zichtbaar en frequent contact vormen de uiterlijke signalen van toezicht. Aan de andere kant geven signalen van verval (zoals leegstaande en gevandaliseerde gebouwen, graffiti, vuil en rommel op straat) buitenstaanders en potentiële daders het gevoel dat de bewoners zich niet bekommeren om de buurt en wat zich daarin afspeelt. De kans op ontdekking wordt daarom gering geacht. Met andere woorden de aanwezigheid van informele sociale controle biedt als het ware formeel toezicht op afstand via de percepties van buitenstaanders.

In de theorievorming is tevens een stroming ontstaan die een verband legt tussen de bebouwde omgeving, formeel toezicht en criminaliteit. De bekendste vertegenwoordiger van deze stroming is ongetwijfeld Oscar Newman met zijn 'defensible space' benadering. Deze stroming is ontstaan tegen de achtergrond van het criminaliteitsprobleem in vooral de hoogbouwcomplexen in de Amerikaanse binnensteden aan het eind van de jaren zestig. Newman zag het probleem onder andere als gevolg van de afbraak van de traditionele sociale verbanden. Hij komt echter ook tot de conclusie dat de wijze van bebouwing op zich een factor is die bijdraagt tot criminaliteit. De inrichting van deze hoogbouwcomplexen en hun omgeving is zodanig dat zij geleid hebben tot een 'erosion of territoriality space'. In tegenstelling tot de bewoner van een huisje met tuin voor wie duidelijk is wat van hem is, gaat dit niet op voor de hoogbouwbewoner. Doordat de terreinen rondom de hoogbouwcomplexen, de entreeruimten, de lift (vaak) vrij toegankelijk zijn, is minder duidelijk waar de scheiding tussen prive en publiek eigendom begint. In combinatie met de anonimiteit voelen de bewoners van de complexen zich daarom niet geroepen om buitenstaanders in de gaten te houden of zelfs maar te vragen wat hun bedoelingen zijn, het kan tenslotte een medebewoner of een bezoeker zijn. Of zoals Newman het uitdrukt: (de inrichting van de hoogbouwcomplexen, R.H.) has eliminated an outstanding means of crime control and territorial defense- the concept of the intruder or stranger' (Newman, 1973: 13). Newman brengt daarom naar voren dat de bebouwde omgeving dusdanig moet worden (her)ingericht dat hierdoor de bewoners dat gedrag weer gaan vertonen dat noodzakelijk is voor de bescherming van henzelf en hun eigendommen. Hij gaat hierbij uit van de veronderstelling dat de attitudes (noodzakelijk voor criminaliteitspreventie) 'latent' aanwezig zijn bij alle mensen. Wanneer nu maar de inrichting van de woonomgeving wordt verbeterd, zullen deze attitudes omgezet worden in het gedrag. De eerste eigenschap waaraan de bebouwde omgeving moet voldoen is volgens Newman de 'aanwezigheid van gepercepteerde gebieden van invloed'. Hij pleit voor het gebruik van werkelijke en symbolische barrières waardoor de terreinen rondom de complexen een semi-privaat karakter krijgen. Voor zowel de bewoners als de nietbewoners wordt dan duidelijk bij wie het terrein hoort en daarmee welke gedragingen geoorloofd zijn. Ten tweede moeten er mogelijkheden zijn tot 'surveillance'. De gebouwen, de toegangswegen, de positie van ramen en dergelijke moeten zodanig gesitueerd worden dat de semi-private gebieden, de toegangswegen en het langslopende publiek onder een continue en natuurlijke observatie staan van de bewoners.

De defensible space benadering is niet geheel zonder kritiek geweest. Greenberg e.a. verwijten Newman dat hij uitgaat van assumpties die niet empirisch getoetst zijn. Zo stellen zij de vraag of het wel zo is dat bewoners 'gaan uitkijken' als daartoe de mogelijkheid wordt gegeven. Tevens zou Newman ervan uitgaan dat bewoners overeenkomstige normen erop nahouden m.b.t. het gebruik van de terreinen (Greenberg e.a., 1985a: 1-74). Een ander kritiekpunt is dat Newman de invloed van diverse sociale invloeden teveel over het hoofd heeft gezien (Taylor e.a., 1980: 58). Met andere woorden is het wel zo dat de inrichting van de bebouwde omgeving, via het mechanisme van informeel toezicht, verantwoordelijk is voor het hoge criminaliteitsniveau. Het is bijvoor-

beeld mogelijk dat in hoogbouwcomplexen ook meer potentiële daders wonen. In zijn oorspronkelijke werk geeft Newman al deze beperkingen aan van zijn theorie. Zo verklaart hij het (nog) lage criminaliteitsniveau in de nieuwbouwwijk 'Co-op City' (een buitenwijk van de Bronx, New York) vooral door de segregatie van potentiële daders en doelwitten (in de wijk), ondanks het gegeven dat de hoogbouwcomplexen minder 'defensible space' eigenschappen bezitten dan de complexen in de wijk waar de bewoners oorspronkelijk vandaan komen (Newman, 1974: 7-8). Het is daarom ook niet verwonderlijk dat de toetsing van de defensible space hypothesen vaak tegenstrijdige resultaten opleveren (Greenberg e.a., 1985b: 11).

Een andere factor die in de literatuur is gevonden en die de mate van toezicht bepaalt is de 'afwezigheidsfactor'. Een noodzakelijke voorwaarde om toezicht te kunnen uitoefenen is dat er überhaupt bewoners aanwezig zijn in de wijk: 'Wanneer men niet in de woning aanwezig is, kan men ook geen sociale controle in de omgeving uitoefenen, men weet niet wat er gaande is' (Van Andel, 1984: 10). Op wijkniveau hangt de mate van afwezigheid sterk samen met het dominerende huishoudtype. De kans dat men aan de woning is gebonden is namelijk sterk afhankelijk van de routineactiviteiten die men verricht zoals werken, kinderen opvoeden, recreëren, sociale interactie en dergelijke. Het opvoeden van kinderen vindt bijvoorbeeld (in het algemeen) voornamelijk plaats in en rond de woning. Met andere woorden in wijken die voornamelijk bewoond worden door jonge gezinnen verwachten we dat gemiddeld genomen vaker mensen thuis zijn die informeel toezicht kunnen uitoefenen. Jonge alleenstaanden en samenwonenden worden daarentegen gekenmerkt door een grotere afwezigheid (door werk, studie en het gegeven dat jongeren regelmatig uitgaan). Met andere woorden in wijken met voornamelijk jongere alleenstaanden (bijvoorbeeld het centrum, studentenwijken en buurten met geplande woonvoorzieningen voor jongeren) is de kans groot dat veel personen afwezig zijn.

Cohen en Felson tonen aan dat de stijging van het criminaliteitsniveau in Amerika onder andere sterk samenhangt met deze afwezigheidsfactor (Cohen en Felson, 1979). Roncek vindt op wijkniveau dat het proportie primaire gezinnen de beste predictor is van het criminaliteitsniveau (Roncek op cit. in: Cohen en Felson, 1979: 604). Voor Nederland laat van Andel zien dat de aanwezigheid van veel jongere alleenstaanden in een wijk (en daarmee een grotere kans op afwezigheid) een criminaliteitsverhogend effect heeft (van Andel, 1984: 33).

3.5 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk is een aantal theorieën de revue gepasseerd die een mogelijk antwoord geven op de vraag waarom wijken verschillen in de aard en omvang van de kleine criminaliteit. De bespreking heeft hierbij plaats gevonden aan de hand van de noodzakelijke elementen van een misdrijf: doelwitten, daders en de afwezigheid van bewaking.

We hebben er in eerste instantie op gewezen dat een minimale voorwaarde voor een delict de aanwezigheid van een geschikt doelwit is. Deze objectgelegenheidsstructuur kan hierbij in aard en omvang verschillen per wijk. De objectgelegenheidsstructuur geeft o.a. een antwoord op de vraag waarom in wijken bepaalde delicten per definitie niet kunnen optreden.

Voor een misdrijf is vervolgens een dader nodig. De kans dat we een dader aantreffen bij een doelwit is hierbij verschillend per wijk. Deze kans is voornamelijk afhankelijk van de mate van informele sociale controle en informeel toezicht. Gegeven de objectgelegenheidsstructuur zijn wijken waarin een grote mate van informele sociale controle en informeel toezicht aanwezig is minder aantrekkelijk voor potentiële daders (zowel buurtbewoners als buitenstaanders) omdat de kans op ontdekking groter is.

Ten tweede hangt deze kans mede af van de geografische positie van een wijk. Wijken die in de omgeving liggen van een buurt met veel potentiële daders kunnen frequenter bezocht worden dan wijken die verder weg liggen (gegeven de objectgelegenheids structuur en de mate van controle). We hebben verder laten zien dat de kans dat informele sociale controle zich ontwikkelt verschillend is per wijk. Vooral de frequentie van contact is een belangrijke voorwaarde. Deze is mede afhankelijk van de sociale samenstelling van de bewoners. Vooral in de lagere inkomensbuurten met een heterogene bevolking wordt verondersteld dat de kans klein is dat informele sociale controle zich ontwikkelt.

Het kunnen uitoefenen van informeel toezicht is afhankelijk van de wil en de mogelijkheden daartoe. Zo hebben we erop gewezen dat in een anonieme context voorbijgangers in het algemeen zelden ingrijpen bij de constatering van een misdrijf. Vervolgens hebben we aangegeven dat de wijze van bebouwing een remmende invloed kan hebben op de controlerende functie van de bewoners. Verondersteld wordt dat deze mogelijkheden voornamelijk beperkt zijn voor de bewoners van de hedendaagse hoogbouwcomplexen. Tevens moeten de bewoners überhaupt aanwezig zijn om controle te kunnen uitoefenen. De kans dat de bewoners thuis zijn is hierbij voornamelijk afhankelijk van het dominerende huishoudtype in een wijk: vooral in wijken met veel jonge alleenstaanden zijn de bewoners vaak afwezig. Verder blijkt in het algemeen dat personen die vanuit hun functie toezicht kunnen houden in het algemeen daar ontbreken waar zij het hardst nodig zijn (fietsenstallingen, parkeergarages en dergelijke) (Interimrapport, 1984). Het criminaliteitsniveau van een wijk zal bepaald worden door de onderlinge (versterkende of compenserende) werking van deze verschillende factoren.

4 De kleine criminaliteit in Utrecht

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren we de eerste algemene uitkomsten van het onderzoek naar de kleine criminaliteit in Utrecht. De indeling van het hoofdstuk is als volgt. Ten eerste geven we een overzicht van de geregistreerde kleine criminaliteit op basis van gegevens van de gemeentepolitie te Utrecht. De gegevens over de geregistreerde kleine criminaliteit worden vervolgens aangevuld met enkele cijfers van de Gemeente en de PTT. Deze hebben betrekking op het vandalisme aan gebouwen, openbaar groen, objecten van recreatie en telefooncellen. Vervolgens zullen we nagaan in hoeverre de kleine criminaliteit verschilt per seizoen. Tenslotte geven we een overzicht van de frequentie van diverse overlast veroorzakende en/of hinderlijke gedragingen op basis van politieke gegevens.

4.2 De geregistreerde kleine criminaliteit in Utrecht

Op basis van de gegevens van de Herkenningsdienst van de gemeentepolitie te Utrecht zijn de volgende aantallen misdrijven (die onder het begrip kleine criminaliteit vallen) voor 1984 gevonden. In tabel 4.1 vermelden we de bevindingen.

Tabel 4.1: Aard en frequentie van de kleine criminaliteit in Utrecht. Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, bewerking: WODC, jaar: 1984.

Misdrijf	Aantal	Percentage
1. Eenvoudige mishandeling	348	1.3
2. Bedreiging	128	0.5
3. Openlijke geweldpleging	138	0.5
4. Vernieling	1680	6.3
5. Diefstal bromfiets	758	2.8
6. Diefstal fiets	6251	23.3
7. Diefstal vanaf/uit auto	7114	26.5
8. Diefstal uit woonhuizen	3111	11.6
9. Zakkenrollerij	849	3.1
10. Overige eenvoudige diefstal	4157	15.5
11. Winkeldiefstal	2348	8.7
Totaal	26873	100.0

Uit deze tabel blijkt dat voor 1984 in Utrecht 26.873 aangiften zijn gedaan en geregistreerd van diverse vormen van kleine criminaliteit. Nu is het zo dat naast de kleine criminaliteit natuurlijk ook nog andere delicten worden gepleegd (zoals: aanranding, diefstal met geweld, heling, enz.). We kunnen dan de vraag stellen hoe groot het aandeel van de kleine criminaliteit is op de 'totale geregistreerde criminaliteit' in Utrecht.

Voor de beantwoording van deze vraag zijn we aangewezen op de afzonderlijke maandopgaven aan het CBS ten behoeve van de criminele-politiële statistiek. Verderop in deze paragraaf blijkt namelijk dat de in het onderzoek ge-

vonden aantallen misdrijven niet vergelijkbaar zijn met de opgaven van de Herkenningdienst aan het CBS.

Op basis van de maandopgaven blijkt dat in 1984 in totaal 28.274 misdrijven zijn geregistreerd. Van deze 28.274 misdrijven kunnen 'globaal' 27.190 delicten beschouwd worden als vormen van kleine criminaliteit, oftewel 96%. We merken op dat dit percentage een overschatting van het werkelijke aandeel vormt. Doordat het CBS met 'strafrechtelijke' categorieën werkt, is een zuivere vergelijking niet geheel mogelijk. Zo vallen naast inbraken in woningen ook inbraken in winkels, scholen en dergelijke onder artikel 311 WvS. Niettemin valt aan te nemen dat rond de 90% van de totale geregistreerde criminaliteit de een of andere vorm van kleine criminaliteit betreft.

Uit tabel 4.1 blijkt dat 82.8% van de geregistreerde kleine criminaliteit in Utrecht bestaat uit vermogensdelicten (exclusief winkeldiefstal). De aangiften voor de vermogensdelicten (exclusief winkeldiefstal) hebben hierbij in 60% van de gevallen betrekking op twee delicten namelijk fietsendiefstal en diefstal vanaf/uit auto. Slechts 8.6% van de geregistreerde kleine criminaliteit heeft betrekking op de zogenaamde agressieve delicten waaronder vernieling. Uit deze tabel kunnen we echter niet zonder meer de conclusie trekken dat in Utrecht betrekkelijk weinig agressieve delicten plaatsvinden. Zoals bekend kunnen door verschillen in aangiftebereidheid en registratie door de politie per delikt aanzienlijke verschillen bestaan tussen politiegegevens en de resultaten van slachtofferenquêtes (die als een betere indicator beschouwd worden voor de 'werkelijke' omvang van de criminaliteit). In hoofdstuk 2 hebben we al aangegeven dat in de politiestatistiek de agressieve delicten als misdrijving en vernieling zwaar ondervertegenwoordigd zijn.

In het onderzoek is ook een vergelijking gemaakt tussen het aantal misdrijven bekend geworden bij het CBS en het aantal dat in het onderzoek is gevonden. In eerste instantie was het doel van deze vergelijking een betrouwbaarheidscheck op de door ons verzamelde gegevens. Zoals bekend doen de diverse politiekorpsen maandelijks opgave van het aantal ter kennis gekomen misdrijven aan het CBS ten behoeve van de criminele-politiële statistiek. Voor Utrecht zijn deze gegevens afkomstig van de Herkenningdienst van de gemeentepolitie. Omdat de gegevens van het onderzoek eveneens van deze afdeling betrokken zijn verwachten we een grote mate van overeenstemming in het aantal misdrijven. Voordat we dat gaan bekijken merken we nog eens op dat een volledige vergelijking niet mogelijk is. De vergelijking beperkt zich daarom tot enkele vermogensdelicten en de delicten bedreiging en vernieling. In tabel 4.2 geven we de aantallen voor 1984.

Tabel 4.2: Een vergelijking tussen de CBS-cijfers en de cijfers van het onderzoek

Misdrijf	CBS	Onderzoek	Vershil
Diefstal bromfiets	750	758	+ 8 (1.1%)
Diefstal fiets	6023	6251	+ 228 (3.8%)
Diefstal vanaf/uit auto	6747	7114	+ 367 (5.4%)
Diefstal uit woningen	2867	3111	+ 244 (8.5%)
Zakkenrollerij	725	840	+ 115 (15.8%)
Winkeldiefstal	1548	2348	+ 800 (51.6%)
Bedreiging	79	128	+ 49 (62.0%)
Vernieling	1492	1680	+ 188 (12.6%)

De cijfers in de tabel tonen aan dat er geen sprake is van een zekere mate van overeenstemming. In tegendeel, we vinden aanzienlijke verschillen tussen de opgave aan het CBS en het aantal misdrijven gevonden in het onderzoek. De vraag is vervolgens hoe we deze verschillen kunnen verklaren. Hiertoe zijn twee gesprekken gevoerd met medewerkers van de Herkenningdienst. Uit deze gesprekken blijkt dat de verschillen toegeschreven kunnen worden aan de volgende factoren.

Ten eerste zijn er de verschillen in de procedure van interpretatie en code-

ring. In de praktijk is het niet altijd mogelijk dat de omschrijving van een misdrijf eenduidig en op dezelfde wijze plaatsvindt. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Het is mogelijk dat een bewoner aangifte doet van inbraak, waarbij zijn fiets onderdeel is van de buit. Het misdrijf wordt dan door de Herkenningdienst zowel als inbraak en als diefstal fiets gecodeerd. Door de wijze van opvragen via de computer van het aantal misdrijven komt dit voorval twee maal voor in de opgave naar het CBS. Met andere woorden een correctie vindt niet plaats. In het onderzoek heeft deze correctie wel zo goed als mogelijk plaatsgevonden. Naar het voorbeeld toe is in het onderzoek bij dit soort voorvallen een keuze gemaakt voor de ene keer een inbraak en de andere keer een fietsendiefstal (afhankelijk van de informatie op het proces-verbaal). Het voorgaande heeft wel in eerste instantie tot consequentie dat het aantal gevonden misdrijven lager uitvalt ten opzichte van het CBS.

Een tweede factor is de wijze waarop het aantal misdrijven geteld wordt door de HKD ten behoeve van de criminële-politiële statistiek van het CBS. Per verslagmaand wordt enerzijds het aantal aangiften met onbekende dader opgevraagd via de computer. Anderzijds wordt het aantal opgeloste zaken (een of meerdere daders bekend) handmatig geteld (doordat dit niet mogelijk is met de computer). Vooral de wijze waarop het aantal aangiften met onbekende dader via de computer wordt geteld, kan tot gevolg hebben dat een aanzienlijk aantal misdrijven niet ter kennis komt van het CBS. De oorzaak hiervan is gelegen in het tijdsverschil tussen de datum waarop het delict is gepleegd (de pleegdatum) en de datum waarop het delict administratief wordt verwerkt (de verwerkingsdatum). Ten behoeve van de criminële-politiële statistiek vraagt de HKD elke maand het aantal aangiften op van misdrijven die plaats hebben gevonden in de desbetreffende verslagmaand. Met andere woorden cruciaal in de opdracht aan de computer is de pleegdatum. In de praktijk komt het echter veelvuldig voor dat een aangifte pas in een volgende maand administratief wordt verwerkt. Enerzijds doordat het slachtoffer niet direct aangifte doet, anderzijds doordat de diverse afdelingen (die aangiften opnemen) deze niet altijd direct doorgeven aan de Herkenningdienst. Gevolg is dat zo'n aangifte niet meetelt in de verslagmaand waarin het delict is gepleegd omdat het nog niet administratief is verwerkt. Voor de daaropvolgende verslagmaand telt het misdrijf ook niet mee voor de CBS-statistiek omdat het misdrijf gepleegd is in de voorafgaande maand en de computer op de pleegdatum in de volgende maand zoekt.

Samengevat: door het verschil in pleegdatum en verwerkingsdatum komt een aanzienlijk aantal misdrijven niet ter kennis van het CBS. Deze misdrijven komen natuurlijk wel naar boven in het onderzoek doordat de gegevens voor 1984 opnieuw opgevraagd zijn in het najaar van 1985. Het is daarom ook niet echt verwonderlijk dat een aanzienlijk groter aantal misdrijven wordt gevonden. Op dit moment bevinden de Herkenningdiensten van de grote steden zich in een fase waarin overgegaan wordt op een nieuw computersysteem. De introductie levert echter in de praktijk bijzonder grote problemen op. Wanneer echter een nieuw systeem operationeel wordt en de Herkenningdienst op bijvoorbeeld verwerkingsdatum kan gaan zoeken dan houdt dit natuurlijk wel in dat de 'geregistreerde criminaliteit' in de komende jaren flink kan gaan stijgen voor Utrecht (en wellicht ook in de andere grote steden).

Een derde factor is dat tijdens het verhoren van een 'verdachte', deze persoon misdrijven bekent die nog niet eerder ter kennis van de politie zijn gekomen. Deze nieuwe zaken worden alsnog in het computersysteem verwerkt naar pleegdatum. Ook hierdoor vinden we in het onderzoek achteraf een groter aantal misdrijven in een maand dan die ter kennis komen van het CBS.

Een vierde factor heeft enkel betrekking op het delict 'winkeldiefstal'. Winkeldiefstallen komen in het algemeen alleen ter kennis van de politie doordat een persoon 'op heterdaad is betrapt'. Voor de opgave aan het CBS wordt daarom uitsluitend gebruik gemaakt van de handmatige tellingen van het aantal opgeloste winkeldiefstallen. Wanneer we de maandcijfers bezien voor 1984 (hier niet gepresenteert) dan blijkt inderdaad dat het aantal ter kennis ge-

komen winkeldiefstallen gelijk is aan het aantal opgeloste zaken. Uitzondering vormt echter de maand april. Nu is het echter zo dat een groot aantal winkeldiefstallen gepleegd worden door minderjarigen onder de 18 jaar. Doordat de Kinderpolitie in het algemeen de zaak seponereert en om stigmatisering te voorkomen worden deze jongeren niet geregistreerd in het persoonsbestand. Het gevolg is dat deze winkeldiefstallen niet handmatig geteld worden (omdat de aangiftenformulieren niet bij de desbetreffende personen komen) en daardoor niet opgegeven worden aan het CBS. Omdat deze aangiften wel in het aangiftebestand van misdrijven met onbekende dader worden opgenomen, zijn deze winkeldiefstallen wel in het onderzoek gevonden (in totaal betrof het 769 gevallen voor 1984).

4.3 Vernielingen nader bekeken

Naast inzicht in het totaal aantal vernielingen is het tevens belangrijk om te weten wat er precies vernield wordt. Voor de politiele gegevens is daarom onderzocht waar de aangiften (indien dit gecodeerd of vermeld staat op de aangiften) betrekking op hebben. Hiervoor is gebruik gemaakt van de gehanteerde indeling door de politie. De gegevens van de politie zijn vervolgens aangevuld met de informatie verkregen van het Bureau Statistiek van de gemeente Utrecht en van het PTT telefoondistrict Utrecht.

4.3.1 De politiele gegevens

In tabel 4.3 geven we een overzicht waar de aangiften voor het delict vernieling betrekking op hebben. Uit de tabel blijkt dat ruim 40% van de aangiften betrekking heeft op de vernieling van een auto (of onderdeel). Vervolgens hebben de aangiften voornamelijk betrekking op vernielingen aan woningen (17.1%). Van vernielingen aan flats wordt weinig aangifte gedaan. Opgemerkt is dat vernielingen aan flats vooral zouden plaatsvinden aan de gemeenschappelijke voorzieningen waarvan zowel de bewoners als de woningbeheerders geen melding maken. Dit zou een verklaring kunnen zijn van het beperkte aantal aangiften dat we in het onderzoek hebben gevonden. Opmerkelijk is dat vernielingen aan winkels als derde scoort (8.2%). Het overige aantal vernielingen heeft betrekking op een groot aantal objecten. Wanneer we de overige objecten grofweg indelen in gebouwen versus niet gebouwen dan blijkt dat vooral gebouwen het doelwit zijn. In hoeverre de bovenstaande verdeling de werkelijke weergave vormt van de aard en omvang van vernieling valt zonder externe gegevens niet te controleren. Zoals bekend is de aangiftebereidheid van burgers bij vernielingen nogal aan de lage kant. Ook van instellingen is bekend dat zij meestal geen aangifte doen. Niettemin komt de hoge score voor vernielingen aan auto's overeen met de resultaten van gehouden slachtofferenquêtes. Zo blijkt uit de resultaten van de onderzoeken in Utrecht uit 1981 en 1983 dat 46% van de slachtoffers van vernieling melden dat het de auto (of onderdeel daarvan) betrof. De bevindingen tonen verder aan dat na auto's als tweede (brom)fietsen worden opgegeven (37.2%). Vernielingen aan woningen en de tuin scoort als derde met 9.1%. Het hoge percentage vernielingen aan (brom)fietsen vinden we echter niet terug in de politiele gegevens.

Tabel 4.3: Frequentie van vernielingen op basis van aangiften bij de politie. Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, bewerking: WODC, jaar: 1984.

Object	Aantal	Object	Aantal
Auto(onderdelen)	638	Garage	9
Woning	258	Weekendhuis	8
Winkel	124	Ziekenhuis	8
School	92	Sporthal	7
(Brom)fiets	56	Vrachtwagen	6
Ruit (onbekend)	52	Sportterrein	4
Kantoor, bank	50	Motor, scooter	4
Horecabedrijf	37	Markt, stalletje	3
Fiat	34	Theater, bioscoop	3
Clubgebouw	25	Park	3
Pakhuis, fabriek	19	Bushalte	3
Kerk	16	Parkeermeter	3
Bus, taxi, tram	16	Telefooncel	2
Vaartuig	14	Museum	2
Openbaar gebouw	12	Unversiteit	2
		Onbekend	170
		Totaal	1680

4.3.2 Vernielingen aan gemeentelijk eigendom

Zoals in het tweede hoofdstuk is vermeld kan een redelijk beeld van het verschijnsel vandalisme alleen verkregen worden op basis van zoveel mogelijk indicatoren. Uit het onderzoek blijkt tevens dat gegevens over die 'andere' indicatoren in het algemeen ontbreken voor de stad Utrecht. We kunnen de politieke gegevens derhalve alleen maar aanvullen met enkele gegevens over vernieling aan gemeentelijk eigendom en aan telefooncellen. De ontvangen gegevens van het Bureau statistiek van de gemeente zijn afkomstig van twee afdelingen: de Onderhoudsdienst van gemeentelijke gebouwen en de afdeling Openluchtrecreatie en Groenvoorzieningen. De laatste dienst is onder andere verantwoordelijk voor het onderhoud aan speelplaatsen, parken en plantsoenen.

Hoewel peiljaar van het onderzoek 1984 betreft blijkt het mogelijk om gegevens te verkrijgen over een periode van twee-en-een-half jaar (januari 1983 tot en met juli 1985). De te presenteren gegevens hebben daarom betrekking op deze periode. We merken op dat de geregistreerde vernielingen aan gemeentelijke gebouwen exclusief glasschade zijn (en daarmee een onderschatting vormen van wat werkelijk aan gebouwen wordt vernield). Eerder is opgemerkt dat glasschade niet geregistreerd wordt op de schadeformulieren door de onderhoudsmedewerkers (dit zou teveel tijd kosten omdat het nogal frequent voorkomt). In tabel 4.4 geven we een overzicht van het aantal en soort vernielingen.

Tabel 4.4: Frequentie van vernielingen aan gemeentelijke objecten. Bron: Bureau Statistiek, Gemeente Utrecht, jaar: 1-1-'83 tot 1-8-'85.

Object	Aantal	
School	331	
Gymzaal	61	
Gebouw gem. dienst	47	
Buurthuis	16	
Gebouw (onbekend)	16	
Kinderboederij	4	
Sporthal, park	1	
Kantine	1	
Bedrijfspan	1	
Fabrieksterrein	1	subtotaal (gebouwen): 479
Speelplaats	328	
Park, plantsoen	202	
Kunstwerk	12	
Gem. tuin	6	
Speeltuin	3	
Leefstraat	1	subtotaal (groen, recreatie): 552
Onbekend	11	
Totaal	1042	

Uit de tabel blijkt dat meer vernielingen worden gemeld aan objecten van recreatie en groen (552) dan aan gemeentelijke gebouwen (479). Deze bevinding is waarschijnlijk toe te schrijven aan een registratieeffect door het ontbreken van gegevens over glasschade. Wanneer we ons beperken tot het aantal vernielingen aan gemeentelijke gebouwen dan valt op dat deze voornamelijk betrekking hebben op scholen (69% van het subtotaal). Deze bevinding lijkt hiermee in overeenstemming met de resultaten van het onderzoek 'In de vernieling' dat van de gemeentelijke eigendommen vooral scholen het object van vernieling vormen (In de vernieling, 1984: 26).

Binnen de subgroep recreatie en groen blijkt dat de vernielingen vooral speelplaatsen en parken betreffen. Op zich niet verwonderlijk omdat het onderhoud van de betreffende afdeling vooral betrekking heeft op speelvoorzieningen en bomen.

In de literatuur wordt naar voren gebracht dat vandalisme vooral als gedrag van jongeren beschouwd moet worden. (Van Dijk en Van Soomeren, 1980). Een gevolgtrekking van deze gedachte is dan dat vernielingen vooral daar plaatsvinden waar jongeren zich frequent ophouden (In de vernieling, 1984). Voorbeelden zijn dan scholen, buurt- en jongerencentra, sportaccommodaties, speelplaatsen e.d. De bevinding dat voornamelijk scholen en speelplaatsen vernield worden is een ondersteuning van deze gedachte. De veronderstelling gaat niet op met betrekking tot het aantal vernielingen aan buurt- en jongerencentra. Dit resultaat is ook gevonden door van Dijk en van Soomeren en in het VNG-onderzoek. Wel is in deze studies gevonden dat vernielingen zich concentreren rond sportvoorzieningen. In ons onderzoek is dit niet het geval. Voor de afgelopen twee-en-eenhalf jaar is maar 1 vernieling gemeld aan een sporthal, park. Dit resultaat kan echter met zeer grote zekerheid toegeschreven worden aan een registratie-effect. In Utrecht worden de sportaccommodaties beheerd door de Utrechtse Stichting voor Lichamelijke Opvoeding. In hoofdstuk 2 hebben we al vermeld dat deze instelling pas recentelijk enige gegevens aan het Bureau Statistiek heeft verstrekt. Volgens een mondelinge mededeling van het Bureau Statistiek (eind oktober 1986) gaat het hierbij niet om grote aantallen schadeformulieren. Meer in het algemeen geldt dat een volledige vergelijking van wat precies vernield wordt aan gemeentelijke eigendom niet mogelijk is doordat de gegevens ontbreken.

4.3.3 Vernielingen aan telefooncellen

In 1984 waren in de stad Utrecht 205 openbare telefooncellen geplaatst. Op basis van de verzamelde gegevens van de Afdeling Munttoestellen van het Telefoondistrict Utrecht blijkt dat in 1984 in totaal 583 vernielingen zijn geconstateerd. Op jaarbasis betekent dit gemiddeld 2.8 vernielingen per telefooncel. Tijdens de gegevensverzameling is tevens in kaart gebracht wat precies is vernield. In tabel 4.5 staan de gegevens.

Tabel 4.5: Aard en frequentie van vernielingen aan telefooncellen. Bron: Telefoondistrict Utrecht (PTT), bewerking: WODC, jaar: 1984.

Object	Aantal
Telefoongedeelte	389
Ruit	86
Brandstichting	44
Casco	41
Bekladding	23
Totaal	583

Uit het overzicht blijkt dat de vernielingen voornamelijk betrekking hebben op het telefoongedeelte van de cel (de telefoonhaak, de druktoetseenheid e.d.). Ten tweede gaat het om vernielingen van ruiten. Dat vooral deze zaken

vernield worden is op zich niet echt verwonderlijk als we beseffen dat vooral het telefoongedeelte en de ruiten de meest kwetsbare onderdelen van de cel vormen. Van de 44 gevallen van brandstichting zijn er 26 geconstateerd in de maand januari (59%). Het hoge percentage aan het begin van het jaar kan met grote zekerheid toegeschreven worden aan het gebruik van vuurwerk rond de jaarwisseling. Onder vernielingen aan het casco moet de lezer diverse zaken verstaan zoals de tl-verlichting, de deur en deurdranger, het bord met de alarmnummers van politie, brandweer, de kluisdeur, e.d. Vernielingen aan het casco kwamen in 41 gevallen voor. Dat maar in 23 gevallen bekladding is opgegeven kan op twee zaken wijzen. Ten eerste worden de cellen niet of nauwelijks gebruikt voor bekladding. Ten tweede is het mogelijk dat bekladdingen niet als ernstig beschouwd worden (doordat zij de cel niet onbruikbaar maken) en dat hierdoor registratie achterwege blijft. In dit geval zouden de 23 gevallen van bekladding betrekking hebben op de meer ernstige gevallen.

Tijdens de voorbereidende werkzaamheden bleek dat de telefooncellen niet alleen gebruikt worden als object voor vernieling door vandalisten. Door medewerkers van de PTT werden we namelijk gewezen op de zogenaamde 'Marlboro-truc'. Zonder in details te treden merken we op dat het hier om een vermogensdelict gaat waarvan de telefoongebruiker slachtoffer wordt. Tevens wordt de telefoon onbruikbaar. Voor 1984 werd in totaal 183 keer de 'Marlboro-truc' gevonden als oorzaak van een onbruikbare cel. In 115 gevallen (63%) betreft het een cel in het centrum van de stad (waar 93 van de 205 telefooncellen staan). Volgens de PTT wordt door aanpassingen aan het toestel (= technopreventie) getracht dit soort zaken in de toekomst te voorkomen. Vaak blijkt echter dat daders dan weer nieuwe trucs verzinnen.

4.4 Het aantal misdrijven naar seizoen

In het onderzoek is tevens bekeken in hoeverre de geregistreeerde criminaliteit varieert naar seizoen. Volgens de gelegenheidstheorie kunnen we dergelijke verschillen verwachten. Opgemerkt is in de literatuur bijvoorbeeld dat geweldsdelicten vaker plaatsvinden in de zomermaanden omdat dan de sociale interactie tussen personen groter is en daarmee de kans vergroot op tussenmenselijk geweld. Inbraken in woonhuizen daarentegen vinden vaker plaats in de wintermaanden. Het groter aantal uren donker vergroot de kans dat een inbreker ongestoord zijn gang kan gaan (Sparks, 1980: 20-21). Aan de andere kant kunnen we ook meer inbraken vinden tijdens de zomervakantie maanden omdat vele woningen onbeheerd zijn door de langdurige afwezigheid van de bewoners. Verder is gevonden dat in de maanden mei tot en met september aanzienlijk meer fietsen worden gestolen dan in de overige maanden. Deze bevinding wordt toegeschreven aan het gegeven dat in deze maanden meer gefietst wordt (Nota Fietsendiefstal, 1984-1985: 7). Tevens zijn er aanwijzingen dat in de zomermaanden minder vernielingen plaatsvinden (In de vernieling, 1984: 29; Gemeente Den Haag, 1984: 14).

Wanneer we geïnteresseerd zijn in eventuele seizoensinvloeden dan worden we geconfronteerd met het probleem dat de gegevens over een jaar (in ons geval 1984) een te korte periode bestrijken om betrouwbare uitspraken te doen. Het is bijvoorbeeld bekend dat in de afgelopen jaren de criminaliteit een stijgende trend vertoont. Het is dan mogelijk dat we eind 1984 meer geregistreeerde misdrijven vinden dan in de zomer van 1984. De conclusie dat in de winter van eind 1984 meer criminaliteit plaatsvindt (een seizoensinvloed) kan dan volledig fout zijn. De andere verklaring is namelijk dat de criminaliteit stijgende is en daardoor überhaupt hoger uitvalt aan het einde van 1984. In hoeverre de laatste trend een gevolg is van een werkelijke stijging of toegeschreven moet worden aan een toegenomen aangiftebereidheid valt niet te bepalen. De gegevens hierover ontbreken. Conclusie is dan ook dat een blik op de maandcijfers voor een jaar tot misleidende conclusies kan leiden. Besloten is daarom om naast de cijfers voor 1984 tevens de maandcijfers van het CBS

voor 1983 en 1985 te hanteren. We zijn er ons hierbij van bewust dat zelfs een periode van drie jaar te kort kan zijn voor een goede vergelijking.

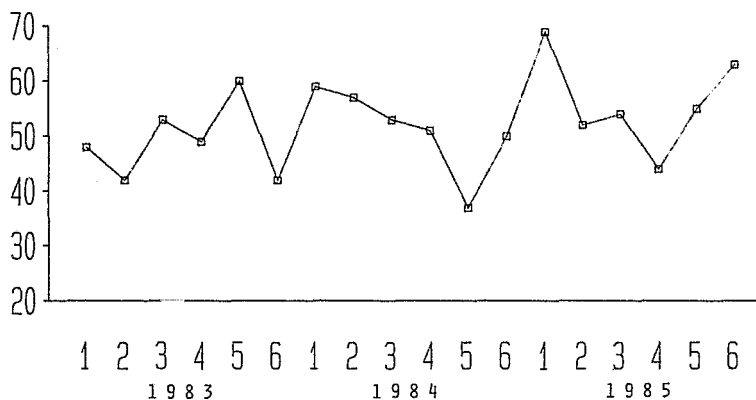
Een volgend probleem waarmee we dan geconfronteerd worden is dat de opgegeven maandcijfers voor 1983 en 1985 aan het CBS (door middel van de criminele-politiële statistiek) niet te vergelijken zijn met de verzamelde maandcijfers in het onderzoek. In een vorige paragraaf hebben we er op gewezen dat de opgegeven maandcijfers aan het CBS een onderschatting vormen van het werkelijke aantal ter kennis gekomen en geregistreerde misdrijven. Hierdoor zou de criminaliteit in 1984 hoger uitvallen dan misschien werkelijk het geval is. Voor de vergelijking over de drie jaren is daarom tevens voor 1984 gebruik gemaakt van de opgegeven maandcijfers aan het CBS. We zijn hierbij uitgegaan van de assumptie dat de onderschatting per maand gelijk is voor 1983, 1984 en 1985. Een uitzondering is hierbij gemaakt voor het delict winkeldiefstal. Omdat het verschil tussen de CBS-cijfers en de werkelijke cijfers voor 1984 50% bedraagt is voor elke maand bij het aantal winkeldiefstallen opgegeven aan het CBS het aantal aangiften uit het onbekende dader bestand opgeteld (volgens een mondelinge mededeling van de politie zijn voor de afgelopen drie jaar telkens deze aangiften niet doorgegeven aan het CBS). Verder merken we op dat de maandcijfers voor november en december 1985 gebaseerd zijn op de gegevens van het nieuwe, maar onbruikbare computersysteem van de Herkenningsdienst. Eventuele afwijkingen zijn daarom mogelijk. Tevens ontbreken de cijfers voor winkeldiefstal in het aangiftebestand met onbekende dader voor deze twee maanden. Omdat het CBS geen onderscheid maakt in het soort mishandelingen (eenvoudige versus zware) is voor een vergelijking uitgegaan van de categorie mishandelingen artikel 300 t/m 306. Hierbij opgeteld zijn het aantal bedreigingen. Tezamen vormen zij in onze vergelijking de categorie geweldsmisdrijven. Tevens is het niet mogelijk om uit de maandcijfers het aantal overige eenvoudige diefstallen te achterhalen. Gegevens over dit delict blijven daarom achterwege. Bij de presentatie vermelden we eerst de jaarcijfers om vervolgens naar de eventuele seizoensinvloeden te kijken. Hiertoe verwijzen we naar de desbetreffende figuren. In deze figuren zijn de maandcijfers samengetrokken naar twee-maandelijksse perioden (om het door de bomen het bos niet meer zien effect te voorkomen).

4.4.1 *Geweldsmisdrijven naar seizoen*

Uit de jaarcijfers blijkt dat het aantal mishandelingen en bedreigingen een zeer kleine toename vertoont (1983: 294, 1984: 307 en 1985: 337). De verschillen zijn echter minimaal. Opvallende seizoensinvloeden merken we niet op (zie figuur 4.1). Het lijkt er wel op dat in de maanden januari en februari meer geweldsmisdrijven gemeld worden dan in de voorafgaande maanden. Tevens daalt het aantal in maart en april. Het vermoeden bestaat dat de maanden januari en februari een piek vormen. Tevens valt de daling in de vakantiemaanden juli en augustus op (hoewel de verschillen minimaal zijn voor 1983 en 1984). Bovenstaande uitspraken moeten we daarom meer als tentatief beschouwen. Zoals gezegd vallen echte seizoensinvloeden niet op.

FIGUUR 4.1 : GEWELDSMISDRIJVEN

1983 : 294
 1984 : 307
 1985 : 357

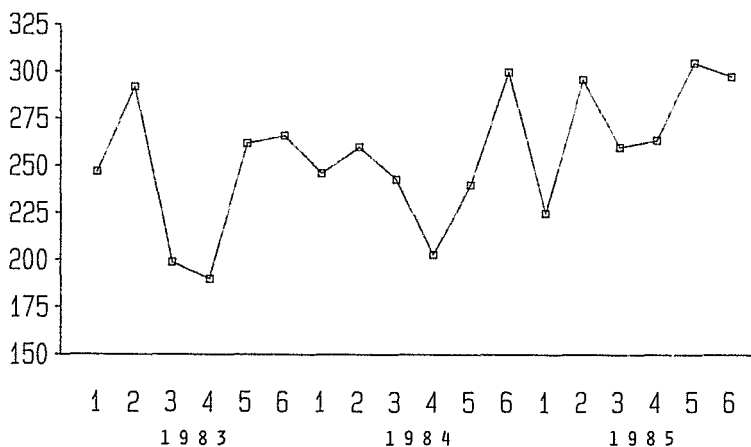

4.4.2 Vernielingen naar seizoen

Het aantal geregistreerde vernielingen vertoont een stijgende lijn voor de drie jaren (1983: 1456, 1984: 1492 en 1985: 1648). Uit figuur 4.2 trekken we de conclusie dat vernielingen minder vaak in de zomermaanden plaats vinden dan in de overige maanden. Voor de drie jaren ligt het niveau in de maanden mei tot en met augustus lager dan in de omliggende maanden.

FIGUUR 4.2 : VERNIELING

1983 : 1456
 1984 : 1492
 1985 : 1648

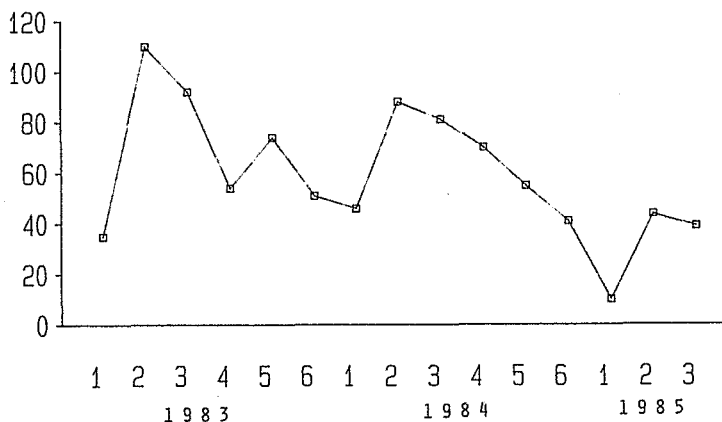

In hoeverre vertonen de vernielingen aan gemeentelijke objecten en aan telefooncellen ook seizoensinvloeden? In het onderzoek 'In de vernieling' komt men tot de conclusie dat in de maanden april tot en met november het aantal vernielingen aan gemeentelijke objecten in het algemeen vrijwel continue in dezelfde omvang voorkomt. De maanden december en januari vertonen een

stijging. Tevens vormt de maand maart een piek die toegeschreven wordt aan de viering van carnaval.

FIGUUR 4.3 : VERNIELING (GEM. OBJECTEN)

1983 : 416
1984 : 381
1985 : 93

In figuur 4.3 valt op dat voor drie achtereenvolgende jaren het aantal vernielingen in de maanden maart en april een piek vertoont. In tegenstelling tot de bevinding van de VNG constateren we echter geen stijging voor de maanden november en december. In tegendeel: de periode november tot en met februari vertoont een dal ten opzichte van de omliggende maanden. Hoe valt deze tegenstrijdigheid nu te verklaren? We kunnen ten eerste naar voren brengen dat

de periode van een jaar, gehanteerd door de VNG te kort is om seizoensinvloeden nauwkeurig te bepalen. We weten niet hoe de rest van het plaatje eruit ziet. Anderzijds zijn de bevindingen van de VNG gebaseerd op een groot aantal objecten op basis van gegevens van een groot aantal gemeenten. Onze gegevens zijn echter beperkt tot alleen de gemeente Utrecht en omvatten alleen de vernielingen aan gebouwen en objecten van groen en openluchtrecreatie. Het is daarom zeer goed mogelijk dat de Utrechtse gegevens afwijkend zijn.

We merken in deze context op dat op basis van de politieke gegevens geconstateerd kan worden dat in de wintermaanden het aantal vernielingen een top vormt (in het bijzonder in de maanden november en december). Tevens ondersteunen de bevindingen in de gemeente Den Haag de conclusie van de VNG (Gemeente Den Haag, 1984).

Hoewel de gegevens over het aantal vernielingen aan telefooncellen beperkt zijn tot de periode van een jaar blijkt uit tabel 4.6 dat de meeste vernielingen plaatsvinden in de maand januari. Van de 91 vernielingen in deze maand hebben er 26 betrekking op brandstichting (als gevolg van het gebruik van vuurwerk). Voor de overige maanden constateren we geen duidelijke seizoensinvloeden. Niettemin blijkt ook op basis van de PTT-gegevens dat in de wintermaand januari het aantal vernielingen hoger ligt.

Tabel 4.6: Frequentie van vernielingen aan telefooncellen naar maand. Bron: Telefoondistrict Utrecht (PTT), bewerking: WODC, jaar: 1984.

Maand	Aantal
Januari	91
Februari	53
Maart	43
April	41
Mei	52
Juni	44
Juli	50
Augustus	46
September	35
Oktober	48
November	38
December	42
Totaal	583

4.4.3 Diefstal bromfiets naar seizoen

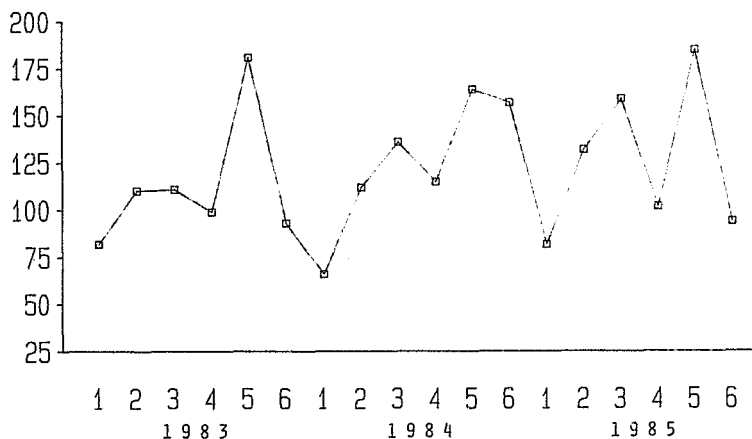
Ten opzichte van 1983 vertoont het aantal geregistreerde bromfietsdiefstallen een stijging in 1984 en 1985. Voor 1984 en 1985 is de omvang min of meer gelijk (1983: 676, 1984: 750 en 1985: 754). Wellicht is hier sprake van een toegenomen aangiftebereidheid (1983: 71,7% en 1984: 83%).

FIGUUR 4.4 : DIEFSTAL BROMFIETS

1983 : 676

1984 : 750

1985 : 754

In figuur 4.4 is de gelijkenis van de grafieken voor de drie jaren opmerkelijk. Extreme pieken daargelaten vertoont het aantal bromfietsdiefstallen een stijging in de maanden maart tot en met juni, gevolgd door een daling in de zomermaanden juli en augustus. Vervolgens is er een forse stijging in september en oktober waarna het aantal daalt voor de maanden november en december. Voor 1984 en 1985 zet deze daling door voor de maanden januari en februari. De daling van het aantal bromfietsdiefstallen in zowel de zomer- als de wintermaanden is misschien een gevolg van een minder frequent gebruik door (school)vakantie en het slechte winterweer.

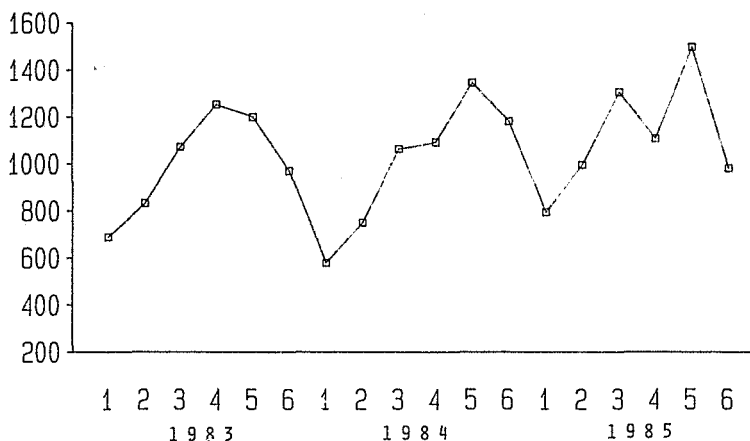
4.4.4 Diefstal fiets naar seizoen

Het aantal geregistreerde fietsendiefstallen is in 1984 stabiel ten opzichte van het voorgaande jaar (1983: 6024, 1984: 6023 en 1985: 6695). Voor 1985 con-

stateren we echter een duidelijke toename (11% ten opzichte van 1984). Voor drie achtereenvolgende jaren zien we een duidelijke toename van het aantal fietsendiefstallen vanaf de maand maart (zie figuur 4.5). Hoewel de top verschilt per jaar constateren we eveneens een afname vanaf september en oktober. Dit resultaat komt grotendeels overeen met de eerder gevonden bevinding dat in de maanden mei tot en met september meer fietsen gestolen worden (Nota fietsendiefstal, 1984/1985: 7).

FIGUUR 4.5 : DIEFSTAL FIETS

1983 : 6024
1984 : 6023
1985 : 6695

4.4.5 Diefstal vanaf/uit auto naar seizoen

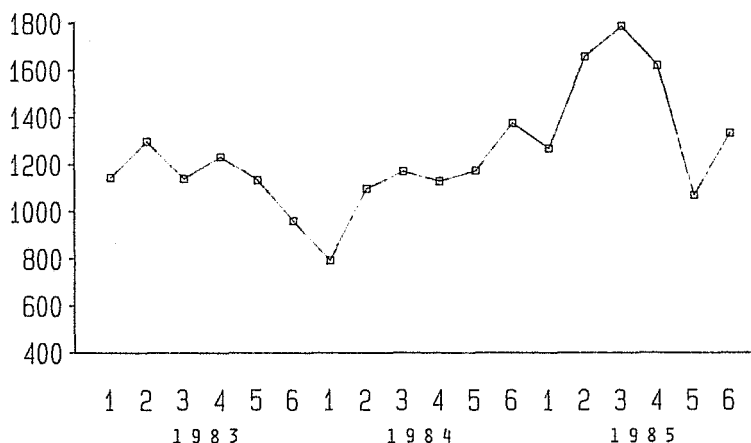
Het aantal diefstallen vanaf/uit auto neemt in 1984 af ten opzichte van 1983 (1983: 6916, 1984: 6747 en 1985: 8737). Voor het jaar 1985 constateren we een forse toename (29% ten opzichte van 1984). Seizoensinvloeden vallen niet op (zie figuur 4.6). Meer in het oog springend is de min of meer algemene daling vanaf maart-april 1983 tot januari-februari 1984 gevolgd door een continue stijging tot en met de maanden mei-juni van 1985. De daaropvolgende vier maanden daalt het aantal drastisch. Deze daling in 1985 kan wellicht toegeschreven worden aan een verhoogde politieursurveillance. Deze verklaring wordt ondersteund wanneer we naar de maandcijfers kijken (hier niet gepresenteerd) voor 1984. In dat jaar vallen de twee pieken op die gevolgd worden door een forse daling in de daaropvolgende maand. Het jaarverslag van de Gemeentepolitie merkt hierover op dat (voor de binnenstad): 'Aangiften, tips en klachten uit de bevolking, alsmede de waarnemingen van politieambtenaren vormden ook in 1984 de basis voor activiteiten die de politie ontplooide (...). In 1984 heeft een groot aantal van deze acties plaatsgevonden. Daarbij viel steeds weer op dat deze gerichte acties (bijvoorbeeld op diefstallen uit auto's in parkeer garages) onmiskenbaar een drastische daling van het aantal aangiften tot gevolg had' (Gemeentepolitie Utrecht, Jaarverslag 1984: 9). Hoewel op de korte termijn succesvol blijkt echter uit figuur 4.6 dat het aantal diefstallen vanaf/uit auto's blijvend is toegenomen vanaf begin 1984.

1983 : 6916

1984 : 6747

1985 : 8737

FIGUUR 4.6 : DIEFSTAL UIT/VANAF AUTO'S

4.4.6 Diefstallen uit woningen naar seizoen

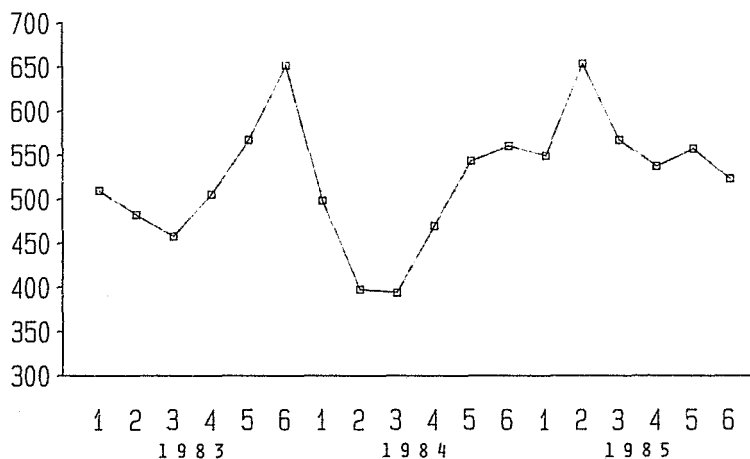
Het aantal diefstallen uit woningen vertoont in 1984 een flinke afname ten opzichte van 1983. Voor 1985 constateren we daarentegen een forse toename ten opzichte van 1984 (1983: 3176, 1984: 2876 en 1985: 3392). Voor de jaren 1983 en 1984 valt een min of meer gelijk patroon op (zie figuur 4.7). Een afname in de maanden januari tot en met juni gevolgd door een stijging in het resterende gedeelte van het jaar. Voor beide jaren ligt de top in de maanden november en december. Dat de stijging in de zomermaanden juli en augustus aanvangt valt waarschijnlijk toe te schrijven aan de afwezigheid van de bewoners tijdens de vakantie. Een afwijkend patroon ten opzichte van 1983 en 1984 vertoont het jaar 1985. In dit jaar neemt het aantal inbraken eerst toe in maart en april gevolgd door een min of meer continue afname voor het resterende gedeelte van het jaar.

1983 : 3176

1984 : 2876

1985 : 3392

FIGUUR 4.7 : DIEFSTAL UIT WOONHUIZEN

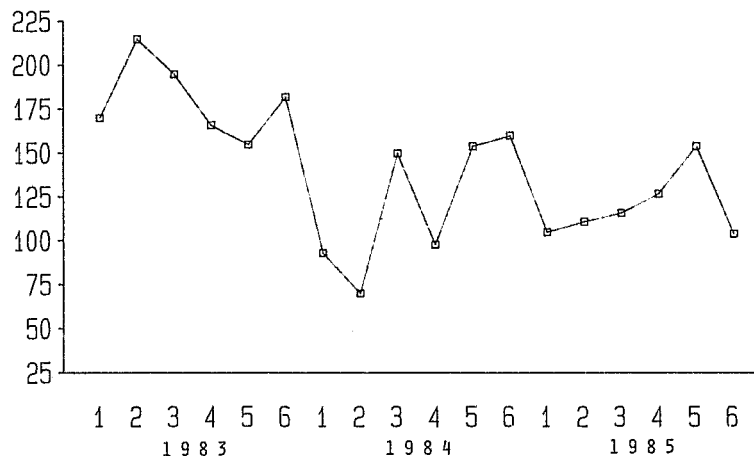
4.4.7 Zakkenrollerij naar seizoen

Zakkenrollerij vertoont in 1984 en 1985 dezelfde omvang (1983: 1083, 1984: 725 en 1985: 715). Voor beide jaren is er sprake van een forse afname ten opzichte van 1983 (33%). Deze daling lijkt te zijn begonnen vanaf maart 1983. Landelijk gezien blijkt dat voor het delict 'portemonnaiediefstal' zowel het slachtofferpercentage als het aangiftepercentage in 1984 is toegenomen ten opzichte van 1983. De dalende trend in Utrecht kan daarom als een afwijking gezien worden op dit patroon. Een optimistische verklaring kan derhalve zijn dat de omvang van het delict zakkenrollerij in Utrecht een werkelijke daling vertoont.

Seizoensinvloeden vallen niet echt op (zie figuur 4.8). Deze bevinding is misschien minder verwonderlijk dan op het eerste gezicht lijkt. In een volgend hoofdstuk zullen we zien dat zakkenrollerij hoofdzakelijk plaatsvindt in het centrum van Utrecht, onder andere in het overdekte winkelcentrum Hoog-Catharijne. Gegeven het overdekte karakter van dit centrum zullen bijvoorbeeld weersinvloeden minder relevant zijn.

FIGUUR 4.8 : ZAKKENROLLERIJ

1983 : 1083
1984 : 725
1985 : 715

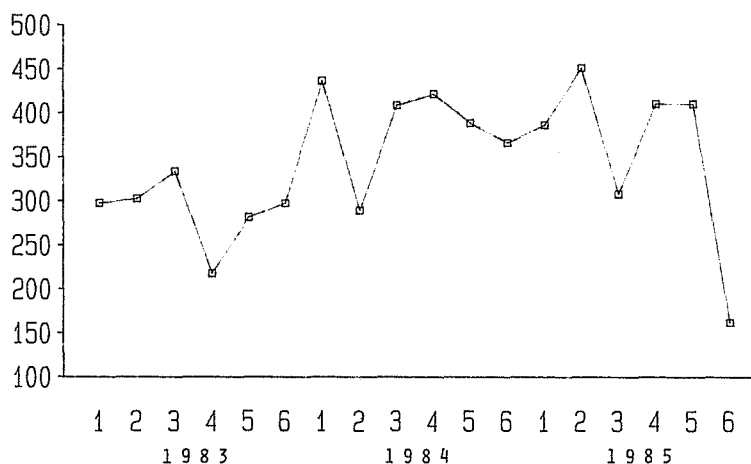
4.4.8 Winkeldiefstal naar seizoen

Doordat de Utrechtse politie overgaat van een oud naar een nieuw computersysteem zijn voor de maanden november en december 1985 nog geen gegevens beschikbaar over het aantal winkeldiefstallen met onbekende dader. De cijfers voor deze twee maanden vormen daardoor een onderschatting en beïnvloeden tevens de totaal cijfers voor het gehele jaar. Ten opzichte van 1983 vertoont het aantal winkeldiefstallen een flinke stijging in het jaar 1984 (34%) (1983: 1733, 1984: 2317 en 1985: 2132). De daling in 1985 is wellicht fictief door het ontbreken van de volledige aantallen aan het eind van het jaar. Bij het delict winkeldiefstal valt eveneens op dat van seizoensinvloeden weinig sprake is (zie figuur 4.9). In hoeverre dit werkelijk zo is blijft de vraag. Zoals bekend is bij dit delict het 'dark number' zeer hoog. Tevens hebben we het vermoeden dat in Utrecht de aangiften uitermate selectief zijn m.b.t. het soort winkel waarvan de aangiften afkomstig zijn. Hoewel niet gekwantificeerd (achteraf gezien een omissie) bestaat de indruk dat vooral de wat grotere zaken en de warenhuizen aangifte doen inzake winkeldiefstal (V $\frac{3}{4}$ D, HEMA, C $\frac{3}{4}$ A, Blokker, AH). Deze veronderstelling zal later nog eens min of meer ondersteund

worden wanneer we kijken naar de geografische spreiding van het aantal winkeldiefstallen. Hierbij viel het aantal aangiften op in een bepaalde wijk waar de onderzoeker dit niet had verwacht. Nadere bestudering van enkele aangiften leverde echter op dat in deze wijk een grote doe-het-zelf warenhuis aanwezig is in eigendom van Vendet (inderdaad tevens eigenaar van V³/₄D). We zijn daarom van mening dat het aantal geregistreerde winkeldiefstallen totaal niet representatief is voor de stad maar meer een indicator is van een bedrijfspolitiek (dat wil zeggen 'bij constatering van winkeldiefstal doen wij altijd aangifte bij de politie') en de aanwezigheid van controlerend veiligheidspersoneel. Wellicht is dit tevens een mogelijke verklaring van het ontbreken van eventuele seizoensinvloeden.

FIGUUR 4.9 : WINKELDIEFSTAL

1983 : 1733
1984 : 2317
1985 : 2132

4.4.9 Samenvattend: de criminaliteit naar seizoen

Voor de geweldsmisdrijven vallen seizoensinvloeden niet op. Vernielingen blijken vooral plaats te vinden in de wintermaanden. Deze bevinding wordt enigszins ondersteund door de gegevens van de PTT. Het aantal vernielingen aan gemeentelijke objecten laat echter een afwijkend beeld zien. Mogelijk is hier sprake van een registratieeffect. Bromfietsdiefstallen vinden voornamelijk plaats in de lentemaanden en in de vroege herfst. In overeenstemming met eerder onderzoek vinden we dat vooral in de lente en zomermaanden fietsen worden gestolen. Voor de delicten diefstal vanaf/uit auto, diefstal uit woningen, zakkenrollerij en winkeldiefstal worden geen of nauwelijks seizoensinvloeden geconstateerd.

Bovenstaande bevindingen moeten met de nodige voorzichtigheid bezien worden. Zoals vermeld is de geregistreerde criminaliteit een functie van de werkelijke criminaliteit, de aangiftebereidheid en het registratiegedrag van de politie. Tevens spelen de opsporingsactiviteiten van de politie een belangrijke rol. Het is dus zeer goed mogelijk dat deze overige factoren (zoals bij diefstal uit/vanaf auto) eventuele seizoensinvloeden vertroebelen.

4.5 Hinderlijke en overlast veroorzakende gedragingen

Zoals in Hoofdstuk 1 is aangegeven gaat in het onderzoek niet alleen de aandacht uit naar de diverse vormen van kleine criminaliteit. Ook zaken die hiermee in verband worden gebracht zijn, zo goed als mogelijk, in kaart ge-

bracht. In eerste instantie gaat het hierbij om gedragingen van personen die wellicht overlast of hinder veroorzaken of de gevoelens van onveiligheid bevorderen. Als indicator van deze gedragingen hebben we gebruik gemaakt van de gegevens van de surveillancedienst. Tijdens de surveillance wordt, in principe, van elke situatie waarbij de agenten betrokken zijn een notitie gemaakt. Deze situatie kan enerzijds het gevolg zijn van een melding (via de meldkamer) waarbij burgers om politie-assistentie vragen, anderzijds kunnen de agenten zelf op een situatie stuiten waarbij zij ingrijpen. De notities worden vervolgens uitgewerkt op de zogenaamde rapportageformulieren. We merken op dat de rapportageformulieren natuurlijk alleen een weerslag vormen van hetgeen de agenten meemaken en noteren. Aan te nemen is dat waarschijnlijk vele situaties niet gemeld worden. Ook is het mogelijk dat vele situaties waarbij de agenten interveniëren niet genoteerd worden. Met andere woorden de gegevens van de rapportageformulieren vormen waarschijnlijk een topje van de ijsberg en bevatten dezelfde nadelen als de geregistreerde criminaliteit. Bij de presentatie van de bevindingen moet de lezer daarom in acht nemen dat de gegevens van de rapportageformulieren slechts een 'ruwe indicator' vormen van hetgeen er in de stad en in de wijken gebeurd op het gebied van overlast.

De rapportageformulieren bevatten vaak ook gegevens over misdrijven. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat een winkeldief door de agenten wordt opgehaald. Om dubbelstellingen te voorkomen (omdat we de gegevens over misdrijven hebben betrokken van de Herkenningsdienst) zijn de rapportageformulieren die betrekking hebben op misdrijven buiten de registratie gehouden. Tevens zijn allerlei zaken als verkeersoverlast, de regeling van verkeer, hulp bij ongevallen, weggelopen of vermiste personen en dieren e.d. buiten de registratie gehouden. In eerste instantie zijn de gegevens doorgenomen voor een week. Op basis van dit vooronderzoek is een codeboek opgesteld waarbij we 16 soorten meldingen en situaties hebben onderscheiden. De rapportageformulieren zijn voor 92 willekeurige dagen van het jaar 1984 doorgenomen en gecodeerd. Tijdens de analyse zijn deze 16 categorieën samengetrokken naar 5 groepen. Deze zijn 1) Problemen tussen mensen, 2) (Geluids)overlast, 3) Balddigheid en vandalisme, 4) Signalering van verdachte personen en 5) Overlast van dronken personen, druggebruikers en prostituees.

4.5.1 Resultaten

In totaal zijn 3420 rapportageformulieren gecodeerd. 71 meldingen konden niet in een van de 16 categorieën geplaatst worden en zijn gecodeerd in de categorie 'overige', van 19 meldingen is niet bekend in welke buurt de situatie plaatsvond. Deze meldingen zijn voor de analyse verwijderd, met andere woorden de resultaten hebben betrekking op 3330 rapportageformulieren. In tabel 4.7 vermelden we de resultaten. Daar waar mogelijk zullen we de resultaten van de rapportageformulieren vergelijken met de bevindingen uit de Utrechtse slachtofferonderzoeken die in 1981 en 1983 zijn gehouden.

Tabel 4.7: Aard en frequentie van hinderlijke en overlast veroorzakende gedragingen. Bron: Rapportageformulieren Surveillancedienst, Gemeentepolitie Utrecht, bewerking: WODC, jaar 1984.

Aard melding	Aantal	Percentage
Problemen tussen mensen	978	29.4
waarvan:		
— tussen bekenden	398	
— tussen onbekenden	208	
— tussen (ex)familieleden	372	
(Geluids)overlast	817	24.5
waarvan:		
— overlast	350	
— geluidsoverlast burens	401	
— geluidsoverlast horeca	66	
Baldadigheid en vandalisme	965	28.9
waarvan:		
— baldadige jeugd	589	
— vernieling jeugd	118	
— vernieling anders	113	
— brandjes	115	
— bekladding	30	
Verdachte personen	409	12.3
waarvan:		
— aan de deur	28	
— op straat	381	
Dronkenschap e.d.	161	4.8
waarvan:		
— dronken personen	130	
— druggebruikers	20	
— prostituee's	11	
Totaal	3330	

Uit tabel 4.7 blijkt dat de meldingen voornamelijk betrekking hebben op problemen tussen mensen, baldadigheid en vandalisme. In haar Interimrapport merkt de Commissie kleine criminaliteit op dat de overgang van bedreigingen naar feitelijk geweld vaak klein en vloeiend is. Het frequent voorkomen van meldingen die betrekking hebben op problemen tussen mensen (zoals meningsverschillen, verbaal geweld en vechtpartijtjes) laat zien dat in het dagelijks leven eventueel tot geweld leidende situaties vrij vaak voorkomen. Opvallend hierbij is dat de meldingen hoofdzakelijk betrekking hebben op personen die elkaar op de een of andere wijze kennen (79% van het totaal in deze categorie). Het valt te veronderstellen dat deze problemen tussen bekenden vooral het gevolg zijn van een situatie, waar de onderlinge verhouding tussen burgers al slecht geregeld is (Van der Schaaf, 1983: 373). Indien deze problemen zichtbaar en frequent voorkomen in een buurt, dan heeft dit wel tot gevolg dat de overige buurtbewoners daarvan last ondervinden en eventueel de gevoelens van onveiligheid vergroten.

Naast diverse problemen tussen mensen worden tevens veel situaties gemeld die betrekking hebben op baldadigheid en vandalisme. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat uit enquetes naar voren komt dat de bevolking zich voornamelijk ergert aan dit soort zaken. Zo blijkt uit de Utrechtse slachtofferonderzoeken dat de respondenten aangeven dat vooral overlast van de jeugd en vandalisme problemen zijn waaraan de politie meer aandacht moet besteden (zie tabel 4.8).

Tabel 4.8: Percentage respondentent dat positief antwoord op de vraag of er belangrijke problemen zijn waaraan de politie meer aandacht moet besteden. Bron: Gecombineerde Utrechtse slachtofferonderzoeken uit 1981 en 1983 (N = 1623).

Probleem	In het algemeen	In de buurt
Overlast jeugd	20.2	10.2
Vandalisme	48.4	20.5
Onveiligheid	19.1	6.2
Geluidshinder	3.4	5.0
Zakkenrollerij	5.4	0.5
Inbraak	9.9	4.0
Diefstal	11.5	3.8
Drugshandel	22.7	1.9
Prostitutie	2.2	0.5
Bars in centrum	3.2	0.5
Hoog Catharijne	20.5	1.3
Overige problemen	8.9	4.8

We merken op dat de respondenten meerdere problemen konden aangeven.

Uit tabel 4.7 blijkt verder dat meldingen over (geluids)overlast ook redelijk frequent voorkomen. Het gaat hierbij voornamelijk om (geluids)overlast van de burens. Ook in de gehouden slachtofferonderzoeken scoort de geluidshinder in de eigen buurt redelijk hoog als probleem (zie tabel 4.8). De constatering van verdachte personen heeft hoofdzakelijk betrekking op situaties die zich op straat afspelen. Uit de Utrechtse slachtofferonderzoeken blijkt dat drugsgebruik en prostitutie in het algemeen niet als probleem ervaren wordt in de eigen woonwijk. Men localiseert deze vooral elders in de stad (zie tabel 4.8). Het geringe aantal meldingen die betrekking hebben op overlast van drugsgebruikers en prostituees is hiermee in overeenstemming. In het volgende hoofdstuk zullen we zien dat meldingen over deze zaken vooral afkomstig zijn uit twee, in het centrum gelegen wijken.

4.6 Afsluiting

In dit hoofdstuk hebben we de eerste algemene resultaten gepresenteerd over de kleine criminaliteit in Utrecht. In hoofdstuk 6 gaan we nader in op de vraag in hoeverre de kleine criminaliteit, overlast en meningen over en reacties op de criminaliteit verschillen voor de Utrechtse wijken. Tevens gaan we in dit hoofdstuk na of bepaalde wijkenmerken samenhangen met het criminaliteitsniveau. In hoofdstuk 5 geven we eerst een overzicht van de verschillende Utrechtse wijken.

5 De Utrechtse buurten

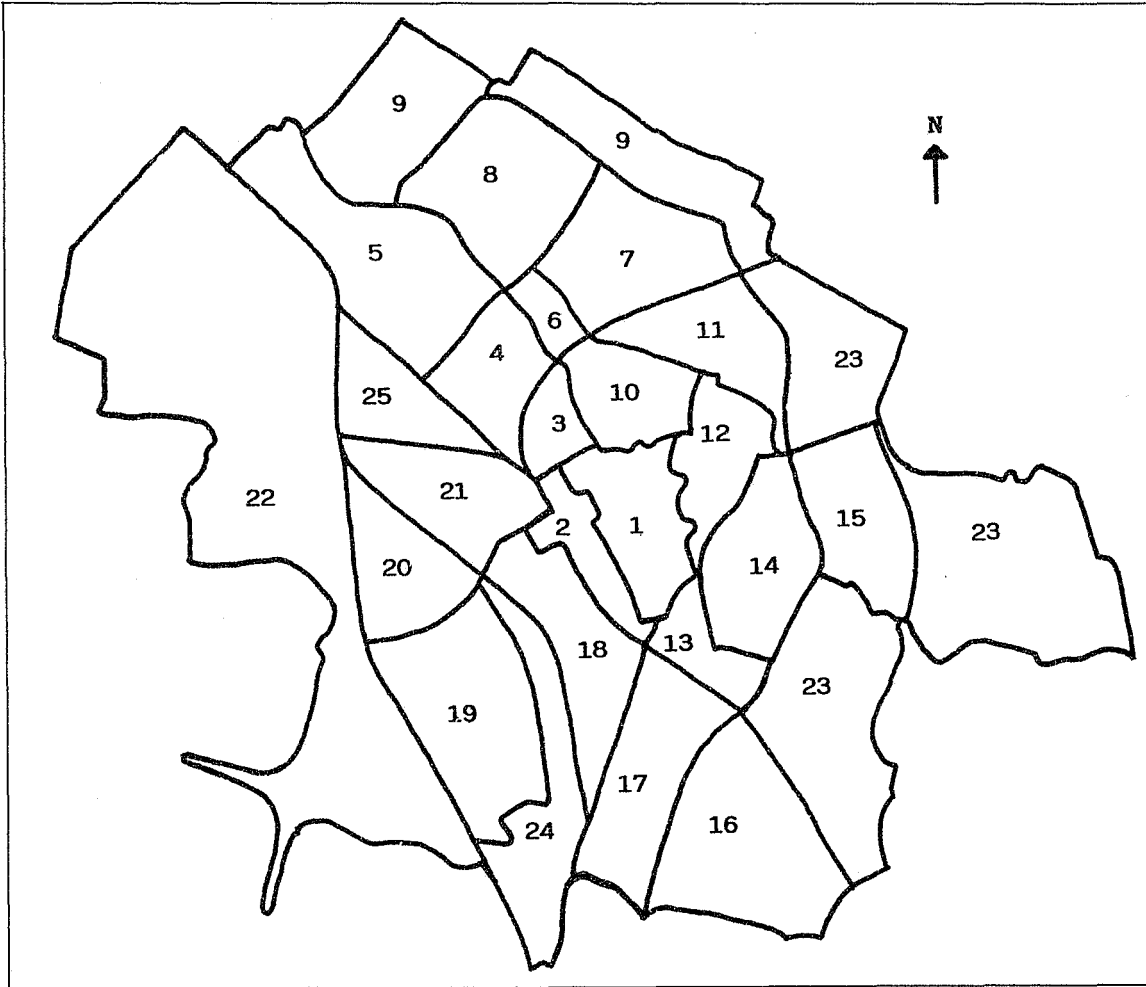
5.1 De gehanteerde buurtindeling

Voor het onderzoek is uitgegaan van de buurtindeling zoals de gemeente Utrecht deze hanteert. De stad Utrecht wordt hierbij opgedeeld in 82 hoofdbuurten, 22 buurtcombinaties en 9 stadsdelen. De criminaliteitscijfers en statistische gegevens (per 1-1-'84) zijn hierbij verzameld op het niveau van de 82 hoofdbuurten. Voor de presentatie wordt echter uitgegaan van de 22 buurtcombinaties. Enkele veranderingen in deze indeling zijn hierbij aangebracht. Ten eerste zijn de buurtcombinaties 00 en 01 (respectievelijk de oude noordelijke binnenstad en de oude zuidelijke binnenstad) samengevoegd tot een buurtcombinatie, die we in het vervolg zullen aanduiden als de 'oude binnenstad'. Ten tweede is hoofdbuurt 56 (Rijnsweerd/Goudkust) beschouwd als een afzonderlijke buurtcombinatie. Binnen buurtcombinatie 15 is dit namelijk de enige buurt die we kunnen beschouwen als een woonwijk. Tenslotte zijn de hoofdbuurten 67 en 80 apart genomen omdat deze wijken te kenmerken zijn als industriewijken. Met andere woorden voor de presentatie gaan we uit van 25 buurtcombinaties.

In de rest van het hoofdstuk zullen we de buurtcombinaties in het kort typen om de lezer enige kennis te geven van de stad Utrecht. In figuur 5.1 tonen we de plattegrond van Utrecht met de diverse buurtcombinaties.

Figuur 5.1: De buurtcombinaties van Utrecht.

1. De oude binnenstad	14. Oudwijk, Wilhelminapark
2. AZU, Hoog-Catharijne	15. Rijnsweerd
3. Pijlsweerd	16. Lunetten
4. Ondiep	17. Hoograven
5. (Nieuw) Zuilen	18. Rivierenwijk
6. Jagerskade	19. Kanaleneiland
7. Overvecht-Zuid	20. Oog In Al
8. Overvecht-Noord	21. Lombok
9. Buitengebied Overvecht	22. Buitengebied West
10. Votulast	23. Buitengebied Oost
11. Tuindorp-Oost	24. Industrieterrein Kanaleneiland
12. Buiten-Wittevrouwen	25. Industrieterrein Schepenbuurt
	13. Buiten-Tolsteeg

5.2 De oude binnenstad (buurtcombinatie 1)

Eeuwenlang was de stad Utrecht niet groter dan het gebied dat we nu kunnen omschrijven als de oude binnenstad. Het gebied wordt onder andere omringd door de singels die vroeger als stadsgrens golden. Enkele van deze singels zijn gedempt en dienen nu als verkeersweg. Een karakteristiek kenmerk van de oude binnenstad vormen de grachten en de daarbij behorende werven en werfkelders. Deze werfkelders bezitten tegenwoordig voornamelijk een horeca-functie. De hoeveelheid woonruimte in de oude binnenstad is betrekkelijk gering (ruim 4% van het aantal woningen is gelocaliseerd in de oude binnenstad). De woningen dateren hoofdzakelijk van voor de periode 1870. Een eenduidige beschrijving van de woningen is moeilijk te geven. De huizentypen weerspiegelen de verscheidenheid aan bouwstijl die een middeleeuwse stad zo boeiend maakt. Naast deze oude bebouwing zijn in de oude binnenstad ook straten te vinden met nieuwbouw. De woningen in de oude binnenstad zijn overwegend in particuliere handen (ruim 68%). De kwaliteit van de woningen varieert. Enerzijds komen in het noordelijke gedeelte veel woningen voor van slechte kwaliteit, anderzijds bevinden de woningen in het zuidelijke gedeelte zich in redelijke tot goede staat (Gemeente Utrecht, 1983: 7).

In de oude binnenstad zijn 10650 personen woonachtig (4.6% van de totale stadsbevolking). De oude binnenstad wordt gekenmerkt door een diverse bevolkingssamenstelling. Zoals Boelhouwer e.a. het uitdrukken: 'de uitersten zijn oververtegenwoordigd en het gemiddelde komt weinig voor' (Boelhouwer e.a., 1986: 61). De oude binnenstad wordt voornamelijk bewoont door alleenstaanden: 62% van het aantal bewoners is alleenstaand. Naar leeftijdsopbouw is er een oververtegenwoordiging van jongeren (ruim 40% is tussen de 20 en 29 jaar). De bewoners in de oude binnenstad verhuizen in het algemeen zeer frequent, ruim 65% van de bewoners woont korter dan 5 jaar in de wijk. Opvallend is verder dat de hogere beroepsgroepen in de oude binnenstad zijn oververtegenwoordigd. Boelhouwer e.a. schrijven dit onder andere toe aan de stadsvernieuwing die voor meer goede en aantrekkelijke woningen heeft gezorgd in een verbeterde woonomgeving (Boelhouwer e.a., 1986: 62). Het werkloosheidspercentage ligt met 17% boven het gemiddelde van de stad. De oude binnenstad heeft een gemengde functie. Dit komt tot uitdrukking in de concentratie van winkels (27% van het stadstotaal), bedrijven en instellingen (24% van het totaal), onderwijsinstellingen (17%) en uitgaansgelegenheden zoals cafes en bioscopen (45% van het stadstotaal).

5.3 AZU, Hoog-Catharijne (buurtcombinatie 2)

De wijk AZU, Hoog-Catharijne is tevens te kenmerken als een centrumwijk. In tegenstelling tot de oude binnenstad valt echter op dat het aantal bewoners zeer gering is (In totaal 1514 personen). Qua samenstelling is de bevolking in de wijk grotendeels vergelijkbaar met die van de oude binnenstad.

De wijk valt (uiterlijk) vooral te kenmerken door de aanwezigheid van het Academisch Ziekenhuis Utrecht (vandaar AZU), de hoofdbouwen van de Nederlandse Spoorwegen (waaronder de Inktpot), het Centraal Station, Holiday Inn en het winkelhart van Nederland: Hoog-Catharijne.

5.4 Pijlsweerd, Amsterdamsestraatweg (buurtcombinatie 3)

Naar oorsprong is deze wijk te kenmerken als een oude arbeidersbuurt. Ruim 54% van de woningen is gebouwd voor 1906. Na de oorlog is het noord-oostelijk gedeelte van de wijk volgebouwd door particulieren. Qua woningtype is de wijk daarom gemengd: de helft van de woningen zijn eengezinswoningen, een derde zijn boven- en benedenwoningen en ruim 12% van de woningen zijn flat-achtig. Deze woningen zijn grotendeels in particuliere handen. In

het oude gedeelte van de wijk komen bijzonder veel woningen voor van zeer slechte kwaliteit (Gemeente Utrecht, 1983: 7).

In de wijk wonen 6613 inwoners waarmee Pijlsweerd de hoogste bevolkingsdichtheid heeft van de stad. Naar levensfase is de wijk gemengd, waarbij de alleenstaanden vooral in het oude gedeelte van de wijk wonen. Het gemengde karakter van de wijk komt onder andere tot uitdrukking in de leeftijdsopbouw van de bevolking: ruim 52% van de bewoners is jonger dan 29 jaar. Een ander kenmerk van de wijk is het grote aandeel van allochtonen op de bevolking (ruim 30%). Ruim de helft van de bewoners woont korter dan vijf jaar in de wijk. Naar sociaal niveau valt de wijk te kenmerken als een arbeiderswijk (65% van de beroepsbevolking verricht arbeid op een laag niveau). Hiermee samenhangend heeft Pijlsweerd een hoog werkloosheidspercentage van 19%. Gegeven het voorstaande is het daarom niet verwonderlijk dat Pijlsweerd in grote mate gekenmerkt wordt als een achterstandswijk (Gemeente Utrecht, 1985: 24).

5.5 Ondiep, Amsterdamsestraatweg (buurtcombinatie 4)

Eveneens naar oorsprong een vooroorlogse arbeidersbuurt. Bijna 60% van de woningen, hoofdzakelijk eengezinswoningen, is gebouwd tussen de eeuwwisseling en de tweede wereldoorlog. Binnen de wijk varieert de kwaliteit van de woningen. Dit is mede het gevolg van de eigendomsverhoudingen. Ruim 51% van de woningen is in het bezit van de gemeente en de woningcorporaties, 47% is in bezit van particulieren. Vooral de woningen in particulier bezit (2e Daalsedijk) zijn vaak van slechte kwaliteit (Gemeente Utrecht, 1983: 7).

In de wijk zijn 14108 personen woonachtig waarmee ook deze wijk wordt gekenmerkt door een hoge bevolkingsdichtheid. Ondiep is vooral te kenmerken als een gezinswijk, het aantal alleenstaanden (met 19%) is betrekkelijk gering. Bijna 30% van de bevolking is jonger dan 20 jaar. Het gezinskarakter komt ook tot uitdrukking in een wat lagere verhuisfrequentie: 64% woont langer dan vijf jaar in de wijk. Het aandeel allochtonen ligt met 15% boven het stedelijke gemiddelde. De beroepsbevolking is overwegend werkzaam in de lagere beroepen. Ook Ondiep heeft met 15% een betrekkelijk hoog werkloosheidspercentage. Net als Pijlsweerd is Ondiep in grote mate te kenmerken als een achterstandswijk (Gemeente Utrecht, 1985: 24).

5.6 (Nieuw) Zuilen (buurtcombinatie 5)

Naar oorsprong valt de wijk in twee delen uiteen. Ten eerste is 54% van de woningen gebouwd voor de tweede wereldoorlog. Opdrachtgevers waren enerzijds socialistische en confessionele woningbouwverenigingen en anderzijds de werkgevers uit de staalindustrie (een belangrijk deel van de geschiedenis van Zuilen is verbonden aan Werkspoor en de DEMKA). Het andere gedeelte van de wijk is opgebouwd na de tweede wereldoorlog. Naar woningtype is de wijk daarom gemengd. De kwaliteit van de woningen is in het algemeen redelijk. Hoewel vele vooroorlogse woningen in verval zijn geraakt, zijn door systematische stadsvernieuwingsactiviteiten vele woningen verbeterd (mede doordat zij in het bezit zijn van de gemeente en woningbouwcorporaties).

In de wijk zijn 23557 personen woonachtig (ruim 10% van de totale stadsbevolking). Het aandeel allochtonen ligt met 10% onder het stedelijk gemiddelde. Nieuw-Zuilen is te kenmerken als een gezinswijk. Opvallend is dat Zuilen tevens een oververtegenwoordiging kent van oudere inwoners: ruim 22% is ouder dan 60 jaar. Het merendeel van de bewoners woont langer dan vijf jaar in de wijk, vooral het nieuwe gedeelte wordt gekenmerkt door een hoog percentage 'blijvers'. Naar beroepsbevolking is de wijk te kenmerken als een geschoolde arbeiderswijk. Het werkloosheidspercentage ligt met 12% op het gemiddelde van de stad. Het zuid-oosten van de wijk wordt gekenmerkt door

een hoge mate van achterstand. In het algemeen wordt van Zuilen gesteld dat zij een doorsnee vormt van de stad als geheel.

5.7 Jagerskade, Loevenhoutsedijk (buurtcombinatie 6)

Naar landgebruik valt de wijk in twee delen uiteen. Het noordelijke gedeelte wordt in beslag genomen door de 'rioolwaterzuiveringsinstallatie'. In het zuidelijk gedeelte is een kleine woonwijk gevestigd (met 334 woningen) en een sportpark. De woonwijk bestaat voor 73% uit eengezinswoningen. Ongeveer de helft van de woningen is gebouwd voor de tweede wereldoorlog. De wijk heeft 774 inwoners. Opvallend is het jonge karakter van de bevolking: ruim 51% van de bewoners is jonger dan 30 jaar. Ondanks het jonge karakter van de wijk is de verhuisfrequentie gering (68% van de inwoners is langer dan vijf jaar in de wijk woonachtig). De werkzame bevolking oefent voornamelijk werk uit op een laag niveau. Wellicht hiermee samenhangend valt op dat met 19% de werkloosheid betrekkelijk hoog is.

5.8 Overvecht Zuid en Noord (buurtcombinaties 7 en 8)

Ondanks het feit dat na de tweede wereldoorlog een groot aantal gebieden in Utrecht is volgebouwd met woningen bleek dat de woningnood aan het eind van de jaren vijftig niet was opgelost. In het begin van de jaren zestig is daarom begonnen met de aanleg van Overvecht-Zuid. Vanaf 1965 volgde Overvecht-Noord. Overvecht kan in zijn algemeenheid gekenmerkt worden als een typische na-oorlogse hoogbouwwijk. Bij de opzet van de wijken is gebruik gemaakt van ideeën op het gebied van de stedenbouw en architectuur uit de jaren vijftig. Centraal stond hierbij het concept van de functionele stad, waarbij woon-, werk- en recreatiegebieden van elkaar zijn gescheiden. Tweede kenmerk is dat gebruik gemaakt is van een 'bijzonder rationele arbeidsbesparende bouw', om de kosten van het bouwen te drukken is uitgegaan van gelijke en geprefabriceerde delen. Gevolg is een woonwijk die uiterlijk gekenmerkt wordt door weinig afwisseling: 'rij na rij dezelfde flatgebouwen of huizen zonder enige variatie' (Boelhouwer e.a., 1986: 33). Door de aanwezigheid van centraal gelegen parken en brede wegen vertoont de wijk uiterlijk gezien wel een open karakter. Op verschillende plaatsen in de wijk zijn winkelcentra gebouwd. Vooral het westelijk gedeelte van Overvecht-Zuid wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van het Groot-Winkelcentrum Overvecht (met ruim 100 winkels). In Noord-Overvecht bevinden zich het zwembad de Kwakel en het Ziekenhuis Overvecht.

Met, in totaal, 31062 inwoners is Overvecht eigenlijk niet meer te kenmerken als een woonwijk. Het woord stadsdeel is hier beter op zijn plaats. Overvecht kan in zijn algemeenheid gekenmerkt worden als een gezinswijk. Niettemin neemt het aandeel van de een- en tweepersoons huishoudens op het totaal toe (voor Overvecht-Zuid 43% en voor Overvecht-Noord 42%). Naar leeftijdsopbouw is er sprake van een zekere mate van vergrijzing: respectievelijk 23% (Zuid) en 28% (Noord) van de inwoners is ouder dan 60 jaar. Het merendeel van de bewoners woont langer dan vijf jaar in de wijk. Allochtonen zijn, vergeleken met de rest van de stad, ondervertegenwoordigd. Naar beroepsniveau overheersen de middengroepen. Opvallend is tevens het grote aandeel van de beroepsbevolking dat werkzaam is in Overheidsdienst (respectievelijk 17% en 22%). De werkloosheid ligt onder het stedelijk gemiddelde. In dit opzicht is het nog vermeldenswaardig dat Overvecht-Noord tot een van de gebieden behoort in Utrecht met de laagste mate van achterstand. Voor het zuidelijke gedeelte van Overvecht-Zuid is echter ten opzichte van 1971 een verslechtering opgetreden in haar sociale positie (Gemeente Utrecht, 1985: 24 en 28).

5.9 Votulast (buurtcombinatie 10)

Votulast, dat staat voor Vogelenbuurt, Tuinwijk, Lauwerecht en Staatsliedenkwartier, kan in zijn algemeenheid getypeerd worden als een oude arbeiderswijk. Bijna 80% van de woningen is gebouwd voor de tweede wereldoorlog. De woningen van na de oorlog bevinden zich hoofdzakelijk in de buurt Staatsliedenkwartier. De bebouwing van de wijk is daarom gemengd en representeert het jaar waarin de woningen zijn gebouwd. Ruim een-derde van de woningen is gebouwd voor 1906 en betreft eengezinswoningen, 40% van de woningen is gebouwd tussen 1906 en de tweede wereldoorlog en zijn van het type boven- en benedenwoningen en de rest is na-oorlogs waaronder galerijflats. Binnen de wijk komen plaatselijk gebieden voor met woningen van zeer slechte kwaliteit (Vogelenbuurt). Het merendeel van de woningen (67%) is in particulier bezit.

In de wijk wonen 13116 inwoners, waarmee Votulast een hoge bevolkingsdichtheid heeft. Naar leeftijdsopbouw is er een oververtegenwoordiging van kinderen en jongeren: meer dan de helft van de inwoners is jonger dan 29 jaar. Ongeveer 16% van de bevolking is allochtoon waarbij vooral in Staatsliedenkwartier het aandeel met 26% betrekkelijk hoog is. Naar dominerende levensfase kunnen we de wijk als gemengd typeren. Enerzijds zijn er gebieden met veel alleenstaanden (Vogelenbuurt, Lauwerecht) en anderzijds gebieden met overwegend gezinnen. Vooral daar waar de alleenstaanden wonen is de verhuisfrequentie hoog. De werkzame bevolking vormt een afspiegeling van de stad als geheel (76% is werkzaam in een laag of middenberoep, ruim 13% oefent arbeid uit op hoog niveau en 10% is werkzaam bij de overheid). Vooral Vogelenbuurt, Lauwerecht en Staatsliedenkwartier zijn gebieden met een hoge mate van achterstand (Gemeente Utrecht, 1985: 24).

5.10 Tuindorp-Oost (buurtcombinatie 11)

Tuindorp-Oost kunnen we onderscheiden in twee gebieden. Het westelijk gedeelte is van oorsprong een middenklassebuurt van voor de oorlog. Dit gedeelte is gebouwd op basis van de tuinstadgedachte, dat wil zeggen 'een stad van beperkte omvang, in een landelijke omgeving, waar door een doorsnee van de samenleving in goede huizen dicht bij al het werk en alle voorzieningen gewoon kan worden' (Boelhouwer e.a., 1986: 31). Het meest westelijke gedeelte van de wijk wordt gekenmerkt door het 'van Lieflandcomplex', enkele hoogbouwcomplexen ten behoeve van studenten. Het oostelijk gedeelte van de wijk is aangelegd na de oorlog en bestaat uit meer flatachtige woningen.

In de wijk wonen in totaal 9880 inwoners. Naar leeftijdsopbouw van de wijk is er min of meer sprake van een tweedeling: enerzijds is 38% jonger dan 29 jaar (onder andere de studenten) en anderzijds is 31% van de bevolking ouder dan 60 jaar. Naar dominerende levensfase is de wijk daarom ook gemengd. Na de oorlog heeft Tuindorp (vooral het oude middenklasse gedeelte) sociaal gezien een opwaardering gekend. Met ruim 30% van de beroepsbevolking werkzaam in de hogere beroepsgroepen behoort Tuindorp thans tot een van de hogere statusbuurten van Utrecht. Hiermee samenhangend is het aandeel allochtonen met 3% zeer gering. Eveneens gaat dit op voor het werkloosheidspercentage.

5.11 Buiten-Wittevrouwen (buurtcombinatie 12)

Deze wijk stamt grotendeels uit de vooroorlogse periode. De wijk wordt als het ware in twee stukken gedeeld door de Biltstraat (waarschijnlijk niet onbekend bij de Monopolyspelers). Het noordelijke gedeelte is een oude arbeiderswijk. Vooral in dit gedeelte komen plaatselijk woningen voor van slechte kwaliteit. Het zuidelijke gedeelte wordt hoofdzakelijk gekenmerkt door de brede

Maliebaan. De Maliebaan stamt uit 1636 en wordt gekenmerkt door het grote aantal herenhuizen (gebouwd in een periode van toenemende welvaart). Thans hebben deze herenhuizen voornamelijk een kantoorfunctie.

In de wijk wonen 12550 personen, waardoor ook Wittevrouwen een hoge bevolkingsdichtheid heeft. De wijk wordt gedomineerd door jongeren: 39% van de inwoners is tussen de 20 en 29 jaar. Hiermee samenhangend kan de wijk naar dominerende levensfase gekenmerkt worden als een wijk van alleenstaanden (ruim 53% van de inwoners), waardoor de verhuisfrequentie ook wat hoger ligt dan het stedelijk gemiddelde. Opmerkelijk (voor een oude arbeiderswijk) is dat naar beroepsniveau de hoogste beroepen in de wijk zijn oververtegenwoordigd. Wellicht heeft dit zijn oorzaak in het gegeven dat vooral het oostelijk gedeelte van de stad populair is bij studenten. Hierdoor valt aan te nemen dat vele afgestudeerden nog enkele jaren als starter in de wijk blijven wonen. Het werkloosheidspercentage is met ruim 16% relatief hoog. Allochtonen zijn in de wijk ondervertegenwoordigd.

5.12 Buiten-Tolsteeg (buurtcombinatie 13)

Naar bouwjaar valt deze wijk in twee delen uiteen. Enerzijds is 47% van de woningen gebouwd voor de tweede wereldoorlog, anderzijds is het resterende gedeelte na-oorlogs. De na-oorlogse woningen zijn voornamelijk tot stand gekomen door stadsvernieuwing (Sterrenwijk) en nieuwbouw (Malbaterrein). Naar type woning wordt de wijk gekenmerkt door eengezinswoningen en boven- en benedenwoningen (Watervogelenbuurt). In de wijk zijn 4992 personen woonachtig. Naar leeftijdsopbouw en dominerende levensfase vormt de wijk een weerspiegeling van de stad als totaal. Naar beroepsniveau is de wijk te kenmerken als een arbeiderswijk: ruim 51% van de beroepsbevolking oefent werk uit op een laag niveau.

5.13 Oudwijk, Wilhelminapark (buurtcombinatie 14)

De wijk is een combinatie van een oude arbeidersbuurt (Oudwijk) en een oude luxe buurt (Wilhelminapark). Het Wilhelminapark lag aanvankelijk buiten de stad Utrecht: 'Op aandrang van een aantal notabelen kocht de gemeenteraad in 1897 het landgoed Oudwijkerveld om er de rijke burgers van de stad te kunnen huisvesten. Een gedeelte werd omgezet in een uitgestrekt park, zodat men niet de indruk had, in een drukke stad te wonen' (Boelhouwer e.a., 1986: 28). Oudwijk daarentegen is een vooroorlogse arbeidersbuurt die op dit moment gekenmerkt wordt door een hoge mate van achterstand (Gemeente Utrecht, 1985: 24). Het zuidelijk gedeelte van de wijk wordt gekenmerkt door een wooncomplex voor studenten (IBB-laan) en het Diakonessenziekenhuis en een groot aantal onderwijsinstellingen.

In de wijk wonen 15132 inwoners. De wijk wordt onder andere gekenmerkt door een instroom van studenten (enerzijds in het studentencomplex anderzijds in de grote herenhuizen in de buurt van het park). Het is daarom niet verwonderlijk dat ruim 34% van de bevolking tussen de 20 en 29 jaar is. Eveneens is het aantal alleenstaanden (met 48%) betrekkelijk hoog. Hierdoor is ook de verhuisfrequentie (vooral in het studentencomplex) hoger dan de rest van de stad. Als geheel wordt de wijk gekenmerkt door een hoge sociale status van de beroepsbevolking. Uitzondering hierop vormt het oude arbeidersgedeelte.

5.14 Rijnsweerd, Goudkust (buurtcombinatie 15)

Deze kleine woonwijk (met 2269 inwoners) dateert uit de jaren zeventig. De Goudkust (de naam suggereert het al) bestaat uit 'villaachtige' woningen. Ook het wat nieuwere gedeelte Rijnsweerd bestaat uit luxueuse woningen en ge-

stapelde appartementen. De wijk wordt hoofdzakelijk bewoond door de wat jongere gezinnen en de een- en tweepersoonshuishoudens. De wijk behoort thans tot een van de hoogste statusbuurten van Utrecht: ruim 40% van de bevolking oefent beroepen uit op een hoog of wetenschappelijk niveau. Verder wordt de wijk gekenmerkt door de aanwezigheid van een grote HBO-instelling (Stichting Opleiding Leraren).

5.15 Lunetten (buurtcombinatie 16)

Lunetten is eveneens een woonwijk uit de jaren zeventig en vormt de laatste grote nieuwbouwwijk van Utrecht. Naar bebouwing is de wijk gemengd: enerzijds eengezinswoningen en anderzijds meer (lage) gestapelde woningcomplexen. In de wijk wonen 7628 inwoners. De bevolking is in het algemeen jong: 60% van de inwoners is niet ouder dan 29 jaar. Het jonge karakter van de bevolking komt ook tot uitdrukking in het gegeven dat 41% van de inwoners bestaat uit alleenstaanden. Opmerkelijk voor een nieuwbouwwijk is dat ruim 10% van de bevolking bestaat uit allochtonen. Naar sociaal niveau zijn de midden en hogere beroepsgroepen oververtegenwoordigd.

5.16 Hoograven, Tolsteeg (buurtcombinatie 17)

Het grootste gedeelte van deze wijk bestaat uit na-oorlogse woningbouw uit de jaren vijftig (72% van de woningen). Een klein gedeelte van de wijk (Oud-Hoograven) is gebouwd voor de tweede wereldoorlog ten behoeve van de middenstandsklasse. De bouw van het na-oorlogse gedeelte is enerzijds gebaseerd op het concept van de functionele stad (scheiding wonen, werken en recreëren). Anderzijds zijn in de wijk ook ideeën uit de tuinstadgedachte verwerkt. Voor een na-oorlogse nieuwbouwwijk valt op dat er relatief veel eengezinswoningen zijn gebouwd. Hierdoor mist de wijk het grootschalige karakter van een na-oorlogse flatwijk.

Thans wonen in Tolsteeg-Hoograven 15115 inwoners. Naar dominerende levensfase is de wijk te kenmerken als een wat oudere gezinswijk. Tevens is te constateren dat in de wijk een zekere mate van vergrijzing optreedt: ruim 21% van de bevolking is ouder dan 60 jaar. Naar sociaal niveau oefent het merendeel van de beroepsbevolking arbeid uit op een laag en middenniveau. Opvallend is dat voor het naoorlogse gedeelte geldt dat de sociale positie van de wijk ten opzichte van 1971 aanzienlijk is verslechterd: thans behoort Nieuw-Hoograven tot een van de gebieden met de hoogste achterstandsscores (Gemeente Utrecht, 1985: 28).

5.17 Rivierenwijk, Croeselaan (buurtcombinatie 18)

Oorspronkelijk is deze wijk gebouwd voor de tweede wereldoorlog ten behoeve van arbeiders en middenstandsgroepen. Naar bebouwing bestaat de wijk enerzijds uit eengezinswoningen en anderzijds uit boven- en benedenwoningen. Het noorden van de wijk (Croeselaan) grenst aan de westelijke uitlopers van Hoog-Catharijne. In dit gedeelte bevindt zich ook het 'Jaarbeurscomplexterrein'. In de wijk wonen in totaal 13564 inwoners. Naar dominerende levensfase is de wijk te kenmerken als een gezinswijk. Qua leeftijdsopbouw vormt de wijk een doorsnee van de stad. Hoewel oorspronkelijk onder andere gebouwd voor middenstandsgroepen is de wijk thans meer te kenmerken als een arbeiderswijk: ruim de helft van de beroepsbevolking oefent beroepen uit op een laag niveau. Het aandeel allochtonen en het werkloosheidspercentage, met respectievelijk 11% en 12%, liggen op het stedelijk gemiddelde. Naar achterstandssituatie bevindt de wijk zich in de sub-top (Gemeente Utrecht, 1985: 24).

5.18 Kanaleneiland (buurtcombinatie 19)

Hoewel jonger als het eerder besproken Overvecht, is Kanaleneiland eveneens te typeren als een grootschalige na-oorlogse nieuwbouwwijk. Een belangrijk uiterlijk kenmerk van de wijk vormen de brede verkeerswegen en verkeerscircuits die de wijk in vier sectoren verdelen. Het zuid-oostelijke gedeelte bestaat grotendeels uit het park 'Transwijk'. Kanaleneiland is eveneens gebaseerd op het concept van de functionele stad en op de principes van de arbeidsbesparende bouw. Boelhouwer e.a. typeren Kanaleneiland als een 'grootschalig rechthoekig patroon van in lange blokken opgestelde flats waarin de variatie in bouwstijl die typerend is voor de binnenstad volledig ontbreekt' (Boelhouwer e.a., 1986: 34).

Kanaleneiland heeft thans 18447 inwoners. De wijk valt naar dominerende levensfase vooral te kenmerken als een wat oudere gezinswijk. Net als bij Hoograven en Overvecht valt ook voor Kanaleneiland een zekere mate van vergrijzing te constateren: ruim 22% van de bevolking is ouder dan 60 jaar. Naar beroep zijn de lagere employes en de geschoolde arbeiders oververtegenwoordigd. Het aandeel allochtonen ligt met 12% op het gemiddelde van stad. Het werkloosheidspercentage daarentegen ligt met 9% onder het stedelijk gemiddelde. Net als bij Overvecht-Zuid en Nieuw-Hoograven heeft het noord-oostelijke gedeelte van de wijk haar sociale positie in de loop van de jaren zien verslechteren (Gemeente Utrecht, 1985: 28).

5.19 Oog in Al (buurtcombinatie 20)

Oog in Al is eveneens als Tuindorp hoofdzakelijk gebouwd tussen de beide wereldoorlogen op basis van de tuinstadgedachte. Het westelijk gedeelte (Halve Maan) dateert uit de jaren vijftig en bestaat uit meer flat-achtige woningen. De bebouwing van de wijk is daarom gemengd. Ook naar bevolkings-samenstelling is de wijk min of meer vergelijkbaar met Tuindorp. Zo valt op dat een groot aandeel van de bevolking bestaat uit de wat oudere inwoners: ruim 30% is ouder dan 60 jaar. Naar sociale status van de bevolking behoort de wijk eveneens tot de hogere statusbuurten van Utrecht en is ook het aandeel allochtonen betrekkelijk gering (3%).

Verder wordt de wijk gekenmerkt door de aanwezigheid van het Zwembad den Hommel en het Militair Hospitaal.

5.20 Lombok, Majellapark (buurtcombinatie 21)

De wijk is hoofdzakelijk een oude arbeidersbuurt. Ruim 35% van de woningen is gebouwd voor de eeuw-wisseling en 45% dateert uit de periode tussen 1900 en de tweede wereldoorlog. Qua bebouwing bestaan de woningen voornamelijk uit eengezinswoningen en boven- en benedenwoningen. In het oostelijk gedeelte van de wijk (Kanaalstraat e.o.) staan de slechtste woningen van de stad. Ook in de andere gedeeltes van de wijk komen woningen voor van slechte kwaliteit. Naar leeftijdsopbouw valt op dat ruim 51% van de inwoners jonger is dan 29 jaar. Naar levensfase is de wijk gemengd. Een van de meest in het oog springende kenmerken van de wijk is echter het grote aandeel allochtonen op de bevolking. Voor de wijk als geheel behoort 28% tot een etnische minderheidsgroepering. Binnen de wijk komen echter gebieden voor waar het aandeel veel hoger ligt. In het meest oostelijke gedeelte van de wijk bestaat bijvoorbeeld 53% van de bevolking uit allochtonen. De wijk als geheel is een van de gebieden met de hoogste mate van achterstand in Utrecht (Gemeente Utrecht, 1985: 24).

5.21 De industriële- en buitengebieden van Utrecht

De overige buurtcombinaties (9: Buitengebied Overvecht, 22: Buitengebied West, 23: Buitengebied Oost, 24: Industrierrein Kanaleneiland en 25: Industrierrein Schepenbuurt) zijn niet te kenmerken als woonwijk. Deze buurtcombinaties vervullen voornamelijk een agrarische, industriële en recreatieve functie (sportparken). Een uitzondering vormt echter Industrierrein Schepenbuurt waar in het westelijke gedeelte een aantal straten met woningen liggen.

6 De geografische spreiding van de kleine criminaliteit in Utrecht

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren we de bevindingen over de spreiding van de kleine criminaliteit in Utrecht voor het jaar 1984. Ten eerste gaan we in op het probleem wat we precies kunnen verstaan onder 'verschillen tussen wijken'. Ten tweede geven we een overzicht van het criminaliteitsniveau en het aantal meldingen van overlast per buurtcombinatie. Aan het einde van het hoofdstuk gaan we nader in op de vraag of de bewoners van de verschillende wijken verschillen in hun meningen over en reacties op de criminaliteit.

6.2 Wat zijn verschillen tussen wijken?

Uitgangspunt van het onderzoek is de vraag 'in hoeverre verschillen wijken in aard en omvang van de kleine criminaliteit'. Bij de beantwoording van deze vraag stuiten we op een zeer fundamenteel probleem. De wijken kunnen namelijk verschillen al naar gelang de gehanteerde criminaliteitsindexen. Gebruikelijk is bijvoorbeeld in het onderzoek naar de geografische spreiding van de criminaliteit tussen landen, steden en wijken om uit te gaan van gestandaardiseerde criminaliteitsindexen. Een zeer populaire maat is bijvoorbeeld het 'aantal misdrijven per 10000 inwoners' (zie bijvoorbeeld Van Dijk, 1986). Deze wijze van presentatie is meer dan een kwestie van lay-out. De standaardisatie wordt toegepast uit theoretische overwegingen. In de conventionele criminaliteitsindex C/P staat C voor het aantal misdrijven en P voor het aantal inwoners in een gebied (land, stad en wijk). Het aantal inwoners (P) staat hierbij voor het 'potentiële aantal daders en slachtoffers' (Gibbs en Erickson, 1976: 606). Zonder deze standaardisatie is bijvoorbeeld de uitspraak dat in Amsterdam (met 676.439 inwoners) absoluut gezien meer criminaliteit wordt gepleegd dan in Broek in Waterland (met 2668 inwoners) betrekkelijk triviaal. In Amsterdam is het potentiële aantal daders en slachtoffers gewoonweg veel groter dan in Broek in Waterland. Standaardisatie houdt tevens in dat we minder geïnteresseerd zijn in absolute verschillen maar vooral in 'relatieve' verschillen.

Nu kunnen we voor een vergelijking tussen landen en steden wel uitgaan van het aantal inwoners als een 'ruwe' standaardisatie van het aantal potentiële daders en slachtoffers. Problematischer wordt het echter wanneer we wijken willen vergelijken. In hoofdstuk 3 hebben we aangegeven dat ook daders mobiel zijn, met andere woorden het aantal inwoners per wijk behoeft geen enkele relatie te hebben met het aantal potentiële daders. Het winkelcentrum Hoog-Catharijne is hiervan een goed voorbeeld. Hoewel de wijk waarin dit winkelcentrum is gelegen bewoond wordt door maar '1514' inwoners wordt dit centrum bezocht door gemiddeld 80.000 bezoekers per dag (NRC, 12 april 1986). Met andere woorden we kunnen verwachten dat het aantal potentiële daders in Hoog-Catharijne veel groter is.

Hetzelfde argument gaat natuurlijk ook op met betrekking tot het aantal slachtoffers. Ook hier geldt dat het aantal inwoners in een wijk geen enkele re-

latie behoeft te hebben met het potentiële aantal slachtoffers of in het algemeen het aantal doelwitten. Sommige auteurs zijn in dit opzicht van mening dat verschillen in tijd en ruimte vooral het gevolg zijn van de spreiding van het aantal doelwitten en dat voor een juiste interpretatie gestandaardiseerd moet worden op een 'correcte' meting van het aantal doelwitten per delictsoort (Clark, 1984; Boggs, 1965). Boggs stelt bijvoorbeeld dat standaardisatie op het aantal inwoners leidt tot een 'spuriously high crime occurrence rate (...) for central business districts, which contain small number of residents but large number of such targets as merchandise on display, untended cars on lots, people on the streets, money in the circulation, and the like (Boggs, 1965: 900). Tevens toont zij aan dat na standaardisatie op het aantal doelwitten het centrum niet het hoogst scoort maar tot een van wijken behoort met het 'relatief' laagste criminaliteitsniveau.

In onderhavige studie is echter een probleem dat we op wijkniveau in het algemeen geen inzicht hebben in het aantal aanwezige daders en doelwitten (met betrekking tot het aantal potentiële doelwitten vormt het aantal woningen, winkels en telefooncellen een uitzondering). Hiervoor zouden deze zaken per wijk gemeten moeten worden (hoeveel personen zijn er gemiddeld in de wijk, hoeveel fietsen staan er, hoeveel auto's zijn er geparkeerd e.d.). Tevens is het de vraag in hoeverre deze zaken in de praktijk snel te meten zijn op wijkniveau gegeven allerlei restricties in tijd en geld (voor een meting van het aantal personen per wijk zouden we inzicht moeten hebben in de dagelijkse routine patronen van mensen of we zouden in bijvoorbeeld het centrum passanten tellingen moeten verrichten). Om enigszins tegemoet te komen aan het bezwaar dat absolute verschillen tussen wijken betrekkelijk triviaal kunnen zijn, hebben we besloten om de criminaliteitscijfers te standaardiseren op de grootte van de wijk (in termen van vierkante kilometers landoppervlakte). De index die we hiermee verkrijgen wordt in het literatuur omschreven als de 'criminaliteitsdichtheid' van een wijk (Plate e.a., 1985: 110). De standaardisatie geeft aan in hoeverre een wijk relatief belast wordt door de criminaliteit. Geheel bevredigend vinden we deze oplossing echter niet. We blijven ons er daarom van bewust dat deze standaardisatie niet meer dan een 'zeer ruwe' benadering vormt van datgene wat we werkelijk willen meten op wijkniveau. In dit verband zijn we van mening dat de huidige criminaliteitsindexen zowel theoretisch als methodologisch nog eens nader onder de loep genomen moeten worden. Voor drie misdrijven beschikken we echter over informatie over het aantal doelwitten op wijkniveau: diefstal uit woonhuizen, winkeldiefstal en vernieling aan telefooncellen. Voor deze delicten zullen we, daar waar nodig, standaardiseren op respectievelijk het aantal woningen, winkels en telefooncellen.

Een ander punt van belang is dat we uit hoofdstuk 2 weten dat de geregistreerde criminaliteit een onderschatting vormt van de werkelijke maar onbekende criminaliteit. Verschillen tussen wijken kunnen dan mede veroorzaakt worden door verschillen in het 'dark number'. In hoofdstuk 2 hebben we echter naar voren gebracht dat we uitgaan van de assumptie dat wijken in het algemeen niet 'systematisch' verschillen in het dark number en dat de geregistreerde criminaliteit tenminste de rangorde van de wijken correct weergeeft. Uitzondering hierop vormt echter het delict winkeldiefstal en het verschijnsel vandalisme (omdat betrouwbare gegevens hierover ontbreken).

6.3 De spreiding van de kleine criminaliteit over de wijken

Alvorens we de bevindingen presenteren zijn enkele opmerkingen op zijn plaats. Ten eerste zal de lezer bemerken dat het totale aantal misdrijven op basis van de afzonderlijke wijken lager uitvalt dan op basis van de stad als geheel (zie hoofdstuk 4). De verklaring hiervoor is simpel: het is niet altijd bekend waar (in termen van wijken) een misdrijf heeft plaatsgevonden. Ten tweede hanteren we als ingang het totale criminaliteitsniveau van de wijk. Deze is de optelsom van het aantal geweldsdelicten, vernieling, diefstal van fiets, dief-

stal van brommer, diefstal uit/vanaf auto's, diefstal uit woonhuizen, zakkenrollerij en overige eenvoudige diefstallen. Winkeldiefstal en vernielingen aan gemeentelijke objecten en telefooncellen worden apart behandeld. Voor een visuele presentatie van de criminaliteitsdichtheid op 'hoofdbuurtniveau' verwijzen we naar de verschillende kaartjes in bijlage 1.

In tabel 6.1 vermelden we de rangorde van de buurtcombinaties naar criminaliteitsdichtheid. Tevens vermelden we het absolute aantal misdrijven en de grootte van de wijk (in termen van vierkante kilometers).

Tabel 6.1: Rangorde van de buurtcombinaties naar criminaliteitsdichtheid. Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, bewerking: WODC, jaar: 1984.

Buurtcombinatie	Criminaliteitsdichtheid	Absolute aantallen	Oppervlakte
1. Hoog-Catharijne	5039	3578	0.71
2. Oude binnenstad	4055	5799	1.43
3. Pijlsweerd	1113	579	0.52
4. Wittevrouten	942	1102	1.17
5. Votulast	860	894	1.04
6. Rivierenwijk	803	1390	1.73
7. Lombok	686	1016	1.48
8. Oudwijk/Wilhelminapark 634	1058	1.67	
9. Ondiep	581	668	1.15
10. Overvecht-Zuid	530	1060	2.00
11. Kanaleneiland	512	1269	2.48
12. Buiten Tolsteeg	433	290	0.67
13. Hoograven	406	784	1.93
14. Zuilen	395	1036	2.62
15. Oog in Al	387	480	1.24
16. Tuindorp	384	569	1.48
17. Overvecht-Noord	360	756	2.10
18. Lunetten	165	452	2.74
19. Jagerskade	158	63	0.40
20. Rijnsweerd	104	168	1.62
21. Industrie K'eiland	91	149	1.64
22. Industrie Schepenbrt.	88	102	1.16
23. Buitengeb. Overvecht	51	178	3.49
24. Buitengeb. Oost	40	332	8.32
25. Buitengeb. West	13	142	10.61

Niet alleen naar criminaliteitsdichtheid maar ook in absolute termen vindt in Utrecht de meeste geregistreerde kleine criminaliteit plaats in het centrum (de oude binnenstad en Hoog-Catharijne). In deze twee gebieden vinden in totaal 9377 misdrijven plaats oftewel 39% van de totale geregistreerde criminaliteit. Voor de oude binnenstad is de criminaliteitsdichtheid vooral hoog in het noordelijke gedeelte (zie bijlage 1, kaart 1). Naar delictsoort zien we echter in tabel 6.2 verschillen.

Tabel 6.2: Aard van de kleine criminaliteit naar wijk (als percentage van wijk totaal). Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, bewerking WODC, jaar: 1984.

Buurtcombinatie	1	2	3	4	5	6	7	8	N
1. Hoog-Catharijne	2	2	23	1	36	2	9	25	3578
2. Oude binnenstad	3	5	35	2	26	5	6	18	5799
3. Pijlsweerd	2	8	26	3	36	16	1	8	579
4. Wittevrouwen	2	7	29	3	31	17	1	11	1102
5. Votulast	2	9	25	4	27	22	1	10	894
6. Rivierenwijk	1	6	15	3	58	11	0	6	1390
7. Lombok	3	9	19	5	33	21	1	10	1016
8. Oudwijk/Wilhelminapark	2	7	40	3	19	18	1	10	1058
9. Ondiep	4	11	15	7	33	21	2	7	668
10. Overvecht-Zuid	2	10	31	5	20	17	3	12	1060
11. Kanaleneiland	1	9	18	4	29	19	1	18	1269
12. Buiten Tolsteeg	4	11	29	8	20	17	0	11	290
13. Hoograven	2	9	20	5	22	32	1	10	784
14. Zuilen	4	13	16	6	26	23	0	12	1036
15. Oog in Al	1	7	27	3	17	21	0	24	480
16. Tuindorp	1	7	27	2	21	31	0	12	569
17. Overvecht-Noord	2	9	20	5	22	32	1	10	784
18. Lunetten	2	12	20	2	29	23	1	11	452
19. Jagerskade	8	21	19	11	13	17	0	11	63
20. Rijnsweerd	4	7	22	1	18	18	1	30	168
21. Industrie K'eiland	3	6	29	10	32	1	1	18	149
22. Industrie Schepenbrt.	2	10	22	5	27	11	2	22	102
23. Buitengeb. Overvecht	2	8	20	6	40	3	1	22	178
24. Buitengeb. Oost	2	3	16	1	26	1	4	48	332
25. Buitengeb. West	4	8	4	4	31	3	1	46	142

1. Geweld,	2. Vernieling,	3. Fietsendiefstal,
4. Bromfietsdiefstal,	5. Diefstal vanaf/uit auto,	6. Diefstal uit woning,
7. Zakkenrollerij en	8. Overige eenvoudige diefstal.	

Voor Hoog-Catharijne hebben de aangiften voornamelijk betrekking op diefstal vanaf/uit auto gevolgd door overige eenvoudige diefstal en fietsendiefstal. In de oude binnenstad zijn het ten eerste fietsendiefstallen gevolgd door diefstallen uit/vanaf auto. Het grote aandeel van diefstallen uit/vanaf auto in Hoog-Catharijne hangt hierbij samen met de aanwezigheid van enkele grote parkeergarages. Het grote aandeel overige eenvoudige diefstallen in deze wijk vinden mede plaats in een hoofdbuurt waar het Academisch Ziekenhuis is gevestigd. Het grote aandeel fietsendiefstallen in de oude binnenstad hangt wellicht samen met het bezoek van veel jongeren aan de uitgaansgelegenheden waarbij zij gebruik maken van de fiets. Meer in het algemeen hebben we in hoofdstuk 3 al aangegeven dat de randvoorwaarden voor criminaliteit in het centrum (bezien vanuit de dader) optimaal zijn. Niet alleen wordt het centrum gekenmerkt door een hoge dichtheid aan potentiële doelwitten, tevens is de informele sociale controle en het toezicht in het algemeen gering.

De hoge concentratie aan doelwitten komt onder andere tot uitdrukking in het grote aantal bezoekers van Hoog-Catharijne (80.000 bezoekers per dag volgens een politie-woordvoerder in de NRC van 12 april 1986). Ook de hoge concentratie aan winkels (33% van het stadstotaal), bedrijven (28%), onderwijsinstellingen (19%) en horecagelegenheden (51%) in deze twee gebieden zijn hiervoor een aanwijzing. De sociale controle in het centrum is in het algemeen betrekkelijk gering. We hebben er al op gewezen dat daders in het algemeen in een anonieme context weinig te duchten hebben van voorbijgangers. Verder kunnen we aannemen dat functioneel toezicht in het algemeen afwezig is. Het relatief grote aantal diefstallen uit woonhuizen (zie bijlage 1, kaart 7) kan eveneens grotendeels toegeschreven worden aan een gebrek aan toezicht. Doordat het centrum van de stad grotendeels bewoond wordt door jonge alleenstaanden (die vermoedelijk vrij uithuizig zijn) valt te veronderstellen dat een groot deel van de woningen onbeheerd wordt achtergelaten.

Na het centrum valt op dat de criminaliteitsdichtheid betrekkelijk hoog is in een aantal wijken rond het centrum. Het betreft hier de buurtcombinaties

Pijlsweerd, Wittevrouwen, Votulast, Rivierenwijk/Croeselaan en Lombok/Majellapark. In deze vijf buurtcombinaties vinden in totaal 4981 misdrijven plaats oftewel 21% van de totale geregistreerde kleine criminaliteit. Opvallend hierbij is dat de criminaliteitsdichtheid vooral hoog is voor de hoofdbuurt (binnen de buurtcombinaties) die 'direkt' aan het centrum grenzen (zie bijlage 1, kaart 1). Ruim 60% van de geregistreerde criminaliteit in deze buurtcombinaties heeft betrekking op diefstal uit/vanaf auto's en fietsendiefstal. Vooral het grote aandeel diefstallen uit/vanaf auto in Rivierenwijk is opmerkelijk. Het zeer grote aandeel is onder andere een gevolg van de aanwezigheid van het Jaarbeurscomplexterrein met een zeer grote parkeerplaats. Verder valt op dat na deze twee delictsoorten diefstal uit woonhuizen betrekkelijk hoog scoort (17% van de 4981 misdrijven).

De vraag die we kunnen stellen is hoe het komt dat deze gebieden in het algemeen een hoge criminaliteitsdichtheid vertonen? Verschillende antwoorden op deze vraag zijn mogelijk. Bij de globale typering van de wijken hebben we laten zien dat enkele van deze buurtcombinaties te kenmerken zijn als achterstandsgebieden (slechte woningen, laag beroepsniveau, veel allochtonen, hoge werkloosheid en veel alleenstaanden). Dit gaat vooral op voor Pijlsweerd, Votulast en Lombok/Majellapark. In termen van Hoofdstuk 3 zou hier wellicht sprake zijn van de sociaal gedesorganiseerde wijken van Shaw en McKay. Het is dus mogelijk dat de bewoners in deze wijken door een gebrek aan cohesie, minder in staat zijn om controle uit te oefenen op de eigen inwoners en buitenstaanders. Als deze veronderstelling zou opgaan dan kunnen we onder andere verwachten dat vergeleken bij de andere woonwijken een groter deel van de misdrijven gepleegd wordt door buurtbewoners. Als check op deze veronderstelling is nagegaan in hoeverre de 'opgeloste misdrijven' (exclusief winkeldiefstal) in deze buurten toegeschreven kunnen worden aan bekende daders uit de eigen woonwijk. In tabel 6.3 staan de bevindingen.

Tabel 6.3: Opgeloste misdrijven naar woonbuurt van dader (als percentage van wijk totaal). Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, bewerking: WODC, jaar 1984.

Woonbuurt/ pleegbuurt	Eigen wijk	Andere wijk/ buiten stad	N
Pijlsweerd	49	51	41
Wittevrouwen	18	82	77
Votulast	20	80	54
Rivierenwijk	56	44	102
Lombok, Majellapark	49	51	88
Centrum	7	93	648
Overige wijken	32	68	694

Wanneer we de vijf buurtcombinaties vergelijken met de overige wijken (exclusief het centrum) dan blijkt dat het aandeel van de opgeloste misdrijven dat toegeschreven kan worden aan een dader uit de eigen buurtcombinatie in het algemeen groter is dan voor de overige wijken. Voor Wittevrouwen en Votulast gaat dit echter niet op. Binnen de vijf buurtcombinaties vormen zij een uitzondering. De gegevens over de bekende daders vormen een gedeeltelijke ondersteuning van onze assumptie dat de misdrijven in deze wijken onder andere vaker gepleegd worden door de buurtbewoners.

Aan de andere kant kunnen we naar voren brengen dat de objectgelegenheidsstructuur in deze wijken optimaler is vergeleken bij de overige woonwijken. Zo stellen Greenberg e.a. dat 'since low-income transient neighborhoods usually have a fair amount of commercial activity (e.g. grocery stores, liquor stores, bars) there are also more opportunities for crime, particularly property crime (Greenberg e.a., 1985b: 10). We hebben in dit verband al gewezen op de aanwezigheid van het Jaarbeurscomplexterrein. Als check op deze veronderstelling is mede nagegaan in hoeverre deze woonwijken tevens gekenmerkt

worden door een zekere concentratie van winkels, bedrijven, scholen en horeca (zie tabel 6.4).

Uit deze tabel blijkt dat gemiddeld genomen het aantal horecagelegenheden, onderwijsinstellingen, winkels en bedrijven voor de vijf buurtcombinaties hoger uitvalt dan voor de overige wijken (exclusief het centrum). Anders gezegd: de buurtcombinaties rond het centrum worden tevens gekenmerkt door een zekere concentratie aan voorzieningen die mogelijk een extra aantrekken de werking hebben op potentiële daders (we merken in deze context nog eens op dat ook voor deze wijken het merendeel van de bekende daders afkomstig is uit de andere wijken).

Tabel 6.4: Voorzieningen naar wijken. Bron: Bureau Statistiek Gemeente Utrecht, jaar: 1984. jaar: 1984.

Wijk	Horeca	Scholen	Winkels	Bedrijven	Gem.
Pijlsweerd	16	20	92	312	220
Wittevrouwen	28	37	204	938	402
Votulast	19	20	162	559	152
Rivierenwijk	28	25	166	555	387
Lombok, Majellapark	49	43	256	701	214
Subtotaal	140	145	880	3065	240
Centrum	307	125	1008	3099	413
Overige wijken	151	375	1158	4777	129
Gem.: gemiddeld aantal voorzieningen per hoofdbuurt binnen de buurtcombinaties.					

In het algemeen zouden we voorzichtig kunnen concluderen dat de hoge criminaliteitsdichtheid in de oudere buurten rond het centrum het gevolg is van enerzijds een concentratie van potentiële doelwitten en anderzijds van een geringere controle op het gedrag van buurtbewoners en buitenstaanders.

De volgende twee buurtcombinaties in de rangorde zijn Oudwijk/Wilhelminapark en Ondiep waar ruim 7% van de geregistreerde misdrijven plaatsvindt. Qua typering twee bijzonder verschillende buurtcombinaties. Oudwijk/Wilhelminapark onder andere te kenmerken als een woongebied voor de hogere statusgroepen en jongeren (studenten). De criminaliteitsdichtheid in deze buurtcombinatie is vooral hoog in een hoofdbuurt waar het studentencomplex, het Diakonnessenziekenhuis en een groot aantal onderwijsinstellingen zijn gevestigd. Opvallend is verder dat in Oudwijk/Wilhelminapark vooral veel fietsen worden gestolen: 40% van het aantal geregistreerde misdrijven (zie tabel 6.2). Deze fietsendiefstallen vinden in ruim 63% van de gevallen plaats in de eerder genoemde hoofdbuurt en rondom het Wilhelminapark.

Ondiep is vooral een arbeidersbuurt (waarbij vooral het westelijke gedeelte gekenmerkt wordt door een grote mate van achterstand). In deze buurtcombinatie worden voornamelijk aangiften gedaan van diefstallen uit/vanaf auto en diefstallen uit woningen.

Naar criminaliteitsdichtheid wordt een middenpositie ingenomen door enkele na-oorlogse flatwijken: Overvecht-Zuid, Kanaleneiland en Hoograven. In deze groep behoort ook de buurtcombinatie BuitenTolsteeg. Hoewel het aandeel van deze buurtcombinaties op de totale geregistreerde criminaliteit, met 14%, meer bedraagt dan de voorgaande twee buurtcombinatie moet de lezer niet vergeten dat we in het algemeen met zeer grote wijken te maken hebben (met uitzondering van Buiten-Tolsteeg): ruim een kwart van de Utrechtse bevolking is in deze vier buurtcombinaties woonachtig. Binnen de buurtcombinaties valt vooral in Overvecht-Zuid een hoofdbuurt op met een hoge criminaliteitsdichtheid (zie bijlage 1, kaart 1). Het hoge niveau in deze hoofdbuurt hangt hierbij ongetwijfeld samen met de aanwezigheid van het Groot-Winkelcentrum Overvecht (met ruim 100 winkels). Het grote aandeel fietsendiefstallen in Overvecht-zuid (zie tabel 6.2) kan wellicht eveneens hieraan toegeschre-

ven worden. Opvallend is verder dat in Hoograven vooral veel aangiften worden gedaan van diefstallen uit woningen (zie tabel 6.2).

In hoofdstuk 3 hebben we in het kort de 'defensible space' benadering besproken. In het kort komt deze benadering erop neer dat de wijze van flatbebouwing, via het mechanisme van informeel toezicht, op zich een criminaliteitsverhogend effect kan hebben. Uit ons overzicht blijkt dat de na-oorlogse flatwijken niet het allerhoogste criminaliteitsniveau hebben. Meer in het algemeen kunnen we stellen dat hoogbouw niet per definitie ook meer criminaliteit behoeft in te houden. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven spelen ook andere (sociale) factoren een rol. Aan de andere kant moeten we echter niet vergeten dat hier wellicht ook registratie-effecten een rol spelen. Zoals vermeld in Hoofdstuk 2 melden de woningbeheerders vooral vandalisme in de grotere woningcomplexen waarvan geen aangifte wordt gedaan.

Wanneer we ons vervolgens richten op de overige woonwijken dan komen aan de onderkant van de rangorde: Zuilen, Oog in Al, Tuindorp, Overvecht-Noord, Lunetten, Jagerskade en Rijnsweerd. Voor Tuindorp en Overvecht-Noord hebben de aangiften voornamelijk betrekking op diefstal uit woningen. Opmerkelijk is het grote aandeel overige eenvoudige diefstallen in Oog in Al en Rijnsweerd (zie tabel 6.2). De aanwezigheid van een groot zwembad en een ziekenhuis in Oog in Al zijn hiervoor wellicht verantwoordelijk. Het grote aandeel in Rijnsweerd kan toegeschreven worden aan de vestiging van een grote HBO-instelling in deze hoofdbuurt.

In het algemeen hebben we hier te maken met de midden en hogere statusbuurten van Utrecht. Uitzondering vormen Zuilen en Jagerskade die meer te kenmerken zijn als arbeidersbuurten. De wijken worden tevens gekenmerkt, uitgezonderd Lunetten en Jagerskade, door een wat groter aandeel ouderen op de bevolking. In hoofdstuk 3 hebben we aangegeven dat in de middenklasse buurten de voorwaarden voor de ontwikkeling van informele sociale controle in het algemeen gunstiger zijn. We kunnen daarom veronderstellen dat het lage criminaliteitsniveau in de buurten hiermee samenhangt. Ook het wat grotere aandeel ouderen op de bevolking betekent wellicht dat wat vaker mensen in de buurt aanwezig zijn die toezicht kunnen houden op wat zich in de buurt afspeelt.

Onder aan de rangorde naar criminaliteitsdichtheid staan de industriële- en buitengebieden van Utrecht. Ook in deze gebieden vindt echter criminaliteit plaats. Aan te nemen is dat de criminaliteit in deze gebieden enerzijds een bijproduct is van de industriële activiteiten en anderzijds van de recreatieve functies van deze gebieden. Vooral in de buitengebieden Overvecht, Oost en West zijn enkele grote sportparken gevestigd. Voor de buitengebieden Oost en West valt het grote aandeel overige eenvoudige diefstallen op. Voor buitengebied Oost vinden deze overige eenvoudige diefstallen voornamelijk plaats in de meest oostelijke hoofdbuurt. De aanwezigheid van het universiteitscomplex de 'Uithof' hangt ongetwijfeld hiermee samen.

6.4 Wijkenmerken en criminaliteit

In de vorige paragraaf hebben we op het niveau van de buurtcombinatie een overzicht gegeven van de criminaliteitsdichtheid. Tevens hebben we enigszins aangegeven waarom de criminaliteitsdichtheid in sommige buurtcombinaties betrekkelijk hoog of laag is. Op hoofdbuurniveau kunnen voor de verschillende buurtcombinaties echter zowel uitschieters naar beneden als naar boven optreden qua criminaliteitsdichtheid. We hebben daarom, voor de woonwijken buiten het centrum, onderzocht in hoeverre bepaalde wijkenmerken samenhangen met de criminaliteitsdichtheid. Naast de centrumbuurten hebben we ook de buitengebieden, vanwege hun bijzondere karakter, buiten de analyse gehouden. Het een en ander houdt in dat de analyse betrekking heeft op 61

hoofdbuurt. Voor de analyse zijn we uitgegaan van de volgende variabelen.

1. voorzieningen;
2. achterstandspositie buurt;
3. huishoudtype;
4. woningtype.

De variabele 'voorzieningen' is gebaseerd op het aantal horecagelegenheden, bedrijven, scholen en winkels. We gaan hierbij uit van de assumptie dat naarmate wijken een grotere concentratie hebben van voorzieningen zij een extra aantrekkingskracht uitoefenen op daders (i.v.m. het groter aantal onbewaakte doelwitten naast de bewoners en hun eigendommen).

De 'achterstandspositie' van een wijk is officieel een indicator die aangeeft in hoeverre een wijk 'een lage positie inneemt op een of meer kenmerken die indicatief geacht moeten worden voor het aandeel dat men heeft in de verdeling van rechten van schaarse maatschappelijke goederen' (Gemeente Utrecht, 1985: 3). In het onderzoek gaan we ervan uit dat wijken met een hoge mate van achterstand tevens die gebieden zijn waar de kans geringer is dat informele sociale controle zich ontwikkelt (zie hoofdstuk 3).

De variabele 'huishoudtype' geeft aan of een wijk voornamelijk bewoond wordt door alleenstaanden danwel gezinnen. Deze variabele hangt sterk samen met de leeftijdsopbouw van een wijk en de verhuisfrequentie: naarmate een wijk gedomineerd wordt door alleenstaanden, des te groter is het aandeel jongeren op de bevolking ¹⁾ en des te hoger is de verhuisfrequentie ²⁾. In hoofdstuk 3 hebben we aangegeven dat in wijken met veel jonge alleenstaanden de kans op criminaliteit groter is doordat minder informeel toezicht wordt uitgeoefend.

De variabele 'woningtype' maakt een onderscheid tussen flatwijken enerzijds en wijken met voornamelijk eengezinswoningen anderzijds. We gaan hierbij uit van de assumptie dat, door de wijze van bebouwing, de kans op criminaliteit in flatwijken groter is (voor een uitgebreide verantwoording van de variabelen verwijs ik naar bijlage 2). We merken verder op dat sociale controle in de wijken niet alleen uitgeoefend wordt door de bewoners. Ook anderen oefenen natuurlijk toezicht uit. Gegevens over deze wijze van controle ontbreken echter.

Voor het toetsen van deze assumpties is gebruik gemaakt van multiple regressie. Als afhankelijke variabele is de totale criminaliteitsdichtheid van een hoofdbuurt gehanteerd. Hoewel regressie-analyse een uitstekend middel is voor het toetsen van 'causale' hypothesen in nietexperimenteel onderzoek merken we op dat de gevonden regressiecoëfficiënten niet in causale termen geïnterpreteerd kunnen worden. In tabel 6.5 vermelden we de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten. Tevens vermelden we de t-waarde en het significantieniveau van de coëfficiënten.

Tabel 6.5: De effecten van vier wijkkenmerken op de criminaliteitsdichtheid van 61 woonwijken.

Variabele	B	t	p
Voorzieningen	.33	3.41	.00
Achterstand	.48	5.00	.00
Huishouden-	.43	4.30	.00
Woningtype	—	—	—

$R^2 = .50$

Ten eerste valt in deze tabel op dat de variabele woningtype geen effect heeft op de criminaliteitsdichtheid. Met andere woorden in tegenstelling tot onze verwachting is het niet zo, voor Utrecht, dat in de flatwijken de criminaliteitsdichtheid groter is. Sterker, er is geen enkele samenhang tussen het over

1) ($R = .77, p < .05$)

2) ($R = .53, p < .05$)

heersende woningtype en de criminaliteitsdichtheid (de partiële correlatie-coëfficiënt tussen woningtype en criminaliteitsdichtheid bedraagt .02, $p = .432$). Voor de overige variabelen geldt dat zij een significant effect hebben in de voorspelde richting. Des te groter de achterstandpositie, het aandeel alleenstaanden en voorzieningen, des te groter is de criminaliteitsdichtheid. De variabelen verklaren hierbij (in termen van verklaarde variantie) 50% van de gevonden variantie in de criminaliteitsdichtheid wat op zich redelijk genoemd kan worden.

In termen van de theorieën uit hoofdstuk 3 kunnen we voorzichtig concluderen dat de bevindingen ten eerste de gedachte ondersteunen dat een concentratie van voorzieningen een criminaliteitsverhogend effect heeft. Ten tweede vormen zij een ondersteuning van het idee dat in wijken met minder informele sociale controle (zoals gepostuleerd door achterstandpositie) de criminaliteitsdichtheid groter is. Ten derde bevestigen de resultaten de gedachte, dat in buurten met veel jonge alleenstaanden eveneens de criminaliteitsdichtheid groter is als gevolg van minder informeel toezicht. De bevindingen weerleggen echter de veronderstelling dat in flatwijken de criminaliteitsdichtheid groter is dan in de buurten met een andere soort bebouwing. Niettemin blijft 50% van de variantie in de criminaliteitsdichtheid onverklaard door de gebruikte wijkenmerken. We hebben er al op gewezen dat bijvoorbeeld de sociale controle door anderen dan de bewoners niet gemeten is.

6.5 Winkeldiefstal

Voor winkeldiefstal hebben we een onderscheid gemaakt in drie gebieden: Hoog-Catharijne en omgeving, de oude binnenstad en de overige wijken van de stad. In tabel 6.6 geven we het absolute en relatieve aantal winkeldiefstallen (per 100 winkels) weer.

Tabel 6.6: Aantal winkeldiefstallen naar wijk. Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, bewerking: WODC, jaar: 1984.

Wijk	Absoluut	Relatief	Aantal winkels
Hoog-Catharijne	1274 (55%)	772	165
Oude binnenstad	601 (26%)	71	843
Overige wijken	441 (19%)	21	2074
totaal	2316		3082

Uit deze tabel blijkt dat de aangiften van winkeldiefstal in 81% van de gevallen afkomstig zijn uit het centrum, daarbij in het bijzonder Hoog-Catharijne. Voor de overige 441 aangiften blijkt dat ook deze voornamelijk uit enkele hoofdbuurten afkomstig zijn. Het gaat hier om hoofdbuurt 26 (Overvecht-Zuid) met 147 aangiften, hoofdbuurt 67 (Industrieterrein Kanaleneiland) met 78 aangiften en hoofdbuurt 71 (Kanaleneiland, Marshallaan) met 60 aangiften. In deze hoofdbuurten zijn twee grote winkelcentra gelegen of enkele grote winkelbedrijven (Hoofdbuurt 67). De vraag is nu of het inderdaad zo is dat winkelcentra meer te lijden hebben van winkeldiefstal of dat hier sprake is van een registratie-effect als gevolg van een winkelpolitiek dat 'bij winkeldiefstal altijd aangifte wordt gedaan'. In hoofdstuk 4 hebben we al aangegeven dat de laatste verklaring waarschijnlijk de meest plausibele is. Met andere woorden de geregistreerde winkeldiefstallen bij de politie geven volgens ons een zeer vertekend beeld. We kunnen dus op basis van onze beperkte gegevens daarom ook niet zonder meer concluderen dat de winkelcentra (in het centrum en de overige buurten) ook meer last hebben van winkeldiefstal dan de winkels in de andere buurten.

6.6 Vernielingen aan gemeentelijke objecten en telefooncellen

In tabel 6.7. geven we het aantal vernielingen aan gemeentelijke objecten en telefooncellen naar buurtcombinatie weer. Als vergelijking presenteren we tevens de aangiften van vernieling afkomstig van de gemeentepolitie.

In het algemeen is er een samenhang (hoewel niet altijd even sterk) tussen de soorten vernielingen in een wijk ³⁾. Vernielingen aan gemeentelijke objecten vinden voornamelijk plaats in de buurtcombinaties Ondiep, Pijlsweerd, Overvecht-Noord en Zuilen. Vernielingen aan telefooncellen vinden vooral plaats in (wederom) Ondiep, Hoograven, Pijlsweerd en Buiten-Tolsteeg. Opvallend in de diverse kolommen is dat zowel Ondiep als Pijlsweerd gekenmerkt worden door een groot aantal vernielingen aan gemeentelijke objecten en telefooncellen. Ook op basis van de politiegegevens blijkt dat deze buurtcombinaties redelijk hoog scoren (Pijlsweerd en Ondiep staan respectievelijk op de 3e en 7e plaats). Op basis van deze afzonderlijke indicatoren zouden we dus (voorzichtig) kunnen concluderen dat vooral in deze buurtcombinaties het vandalisme probleem betrekkelijk groot kan zijn.

In hoofdstuk 2 hebben we naar voren gebracht dat in het algemeen gegevens over vandalisme ontbreken. Vooral op basis van de gegevens van de gemeente geldt dat verschillen tussen wijken het gevolg zijn van registratie-effecten (doordat bijvoorbeeld gegevens over de bijzondere scholen ontbreken). We zijn daarom van mening dat verschillen tussen wijken met betrekking tot het verschijnsel vandalisme met onze gegevens eigenlijk niet betrouwbaar vast te stellen zijn.

Tabel 6.7.: Vernielingen naar buurtcombinatie. Bron: Herkenningsdienst Gemeentepolitie Utrecht, Bureau Statistiek Gemeente Utrecht en de PTT, bewerking: WODC.

Wijk	Vernieling (politie)	Gemeente	Telefoon- cellen
Oude binnenstad	201	29	2
Hoog-Catharijne	82	20	1
Pijlsweerd	90	85	6
Ondiep	66	132	9
Zuilen	52	53	4
Jagerskade	33	20	0
Overvecht-Zuid	51	44	5
Overvecht-Noord	29	76	3
Buiteng. Overvecht	4	2	1
Votulast	81	14	5
Tuindorp	28	9	4
Wittevrouwen	68	15	2
Buiten-Tolsteeg	46	39	6
Oudwijk/Wilhelminapark	42	33	5
Rijnsweerd	7	4	3
Lunetten	20	7	2
Hoograven	35	23	7
Rivierenwijk	46	35	4
Kanaleneiland	47	31	4
Oog in Al	26	13	1
Lombok	63	21	5
Buitengebied West	1	0	2
Buitengebied Oost	1	1	1
Industrie K'eiland	5	1	0
Industrie Schepenbrt.	9	11	6

Opmerkingen: het aantal vernielingen op basis van de politieke gegevens en de gemeentegegevens zijn gestandaardiseerd op landoppervlakte. Bovendien hebben de gemeentelijke gegevens betrekking op de periode 1-1-83 tot 1-8-85. Het aantal vernielingen aan telefooncellen is gestandaardiseerd op het aantal cellen in de wijk.

3) Stad				Stad (exclusief centrum)			
Politie	—	—	—	Politie	—	—	—
Gemeente	.37	—	—	Gemeente	.52	—	—
PTT	.35	.04	—	PTT	.49	.29	—

6.7 Overlast en hinderlijk gedrag

We hebben tot nu toe aangegeven dat wijken in Utrecht verschillen in de aard en omvang van de feitelijke kleine criminaliteit. We zullen vervolgens bekijken in hoeverre dit ook opgaat voor bepaalde gedragingen die hinder en overlast kunnen veroorzaken. Vooral van belang is of er een samenhang bestaat tussen het criminaliteitsniveau enerzijds en overlast anderzijds.

In tabel 6.8 geven we de rangorde weer van de buurtcombinaties naar de mate van overlast en hinderlijk gedrag. We hebben hierbij wederom gestandaardiseerd op de grootte van de wijk. Tevens vermelden we de rangorde van de buurtcombinaties naar criminaliteitsdichtheid.

Wanneer we de twee rangordes vergelijken dan blijkt dat voor sommige buurtcombinaties aanzienlijke verschillen aanwezig zijn. Zo scoren vooral Ondiep, Zuilen en Hoograven hoger op overlast dan op de mate van criminaliteit. Ten opzichte van het aantal misdrijven worden echter in Wittevrouwen beduidend minder meldingen van overlast gerapporteerd. Een stabiel patroon blijkt echter te bestaan op het niveau van de hoofdbuurt. Op dit niveau draagt de enkelvoudige correlatie tussen het aantal misdrijven en het aantal meldingen van overlast en hinderlijk gedrag .69 ($p < .05$, $N = 82$ hoofdbuurt). Voor de woonwijken buiten het centrum en exclusief de buitengebieden is deze samenhang .58 ($p < .05$, $N = 61$ hoofdbuurt). Met andere woorden: in het algemeen kunnen we concluderen dat in die wijken waar veel criminaliteit wordt gepleegd tevens ook veel gevallen van hinderlijk gedrag en overlast voorkomen.

Tabel 6.8: Overlast en hinderlijk gedrag naar buurtcombinatie. Bron: Rapportageformulieren Surveillancedienst, bewerking: WODC, jaar 1984.

Wijk	Overlast	Rangorde naar criminaliteit.
1. Oude binnenstad	680	2
2. Pijlswaerd	208	3
3. Ondiep	161	9
4. Lombok	157	7
5. Hoog-Catharijne	150	1
6. Votulast	133	5
7. Zuilen	129	14
8. Hoograven	108	13
9. Rivierenwijk	106	6
10. Oudwijk/Wilhelminapark	105	8
11. Buiten Tolsteeg	100	12
12. Kanaleneiland	98	11
13. Overvecht-Zuid	95	10
14. Wittevrouwen	91	4
15. Overvecht-Noord	72	17
16. Jagerskade	65	19
17. Oog in Al	44	15
18. Tuindorp	40	16
19. Lunetten	28	18
20. Ind. Schepenbuurt	16	22
21. Rijnsweerd	8	20
22. Buiten Overvecht	4	23
23. Buiten West	3	25
24. Buiten Oost	3	24
25. Ind. Kanaleneiland	1	21

Naar vormen van overlast blijkt uit tabel 6.9 dat per wijk het soort overlast kan verschillen. Het meest opvallende in deze tabel is bijvoorbeeld dat in Hoog-Catharijne de meldingen ten aanzien van drugsverlaafden, prostitutie en dronkenschap de grootste categorie vormen. Het is al jaren bekend dat deze groepen hun onderdak zoeken in dit winkelcentrum (Gemeentepolitie Utrecht, Jaarverslag 1984). Nadere gegevens (hier niet gepresenteerd) tonen verder aan dat voor de overige buurtcombinaties geen overlast van drugsver-

slaafden en prostituees wordt ondervonden. Een uitzondering hierop vormt een hoofdbuurt in de oude binnenstad waar overlast gemeld wordt van prostituees. In deze hoofdbuurt was in 1984 een tippel-zone aanwezig.

Problemen tussen mensen blijken vooral te spelen in Ondiep, Zullen, Jagerskade, Buiten-Overvecht, Buiten-Tolsteeg, Lunetten, Rivierenwijk, Kanaleneiland en Lombok. Geluidsoverlast is het belangrijkste probleem in de Oude Binnenstad (Horeca), Wittevrouwen en Oog in Al. Pijlsweerd, Overvecht-Zuid en Noord, Oudwijk, Rijnsweerd, Hoograven en de drie buitengebieden worden voornamelijk geconfronteerd met baldadigheid en vandalistisch gedrag.

Tabel 6.9: Soort overlast naar buurtcombinatie (In percentages van het wijktotaal), Bron: Rapportageformulieren Surveillancedienst, bewerking: WODC, jaar: 1984.

Wijk	1	2	3	4	5	N
Oude binnenstad	29	35	17	10	9	483
Hoog-Catharijne	22	15	23	11	28	214
Pijlsweerd	27	18	43	7	6	108
Ondiep	36	24	29	10	2	185
Zullen	35	20	32	13	2	339
Jagerskade	46	15	27	12	—	26
Overvecht-Zuid	28	17	38	16	1	190
Overvecht-Noord	24	19	32	24	1	152
Buiten Overvecht	43	29	7	21	—	14
Votulast	31	23	37	7	2	139
Tuindorp	22	17	48	12	2	59
Wittevrouwen	22	34	22	21	2	107
Buiten Tolsteeg	36	25	20	15	5	67
Oudwijk/Wilhelminapark	23	27	36	10	5	177
Rijnsweerd	8	31	39	23	—	13
Lunetten	34	24	29	13	—	76
Hoograven	31	25	33	10	2	187
Rivierenwijk	33	28	30	7	2	184
Kanaleneiland	35	25	26	12	1	244
Oog in Al	24	33	26	15	2	54
Lombok	32	26	25	13	4	231
Buiten West	—	11	61	29	—	28
Buiten Oost	27	18	18	27	9	22
Ind. Kanaleneiland	8	8	50	33	—	12
Ind. Schepenbuurt	21	11	53	16	—	19

1. Problemen, 2. (Geluids)overlast, 3. Baldadigheid,
4. Verdachte personen en 5. Dronkenschap, drugs en prostitutie.

Samenvattend: ondanks de verschillen in het soort overlast dat gemeld wordt, blijkt op het niveau van de hoofdbuurt een redelijk sterke samenhang te bestaan tussen het aantal misdrijven en het aantal meldingen van overlast, hinderlijk gedrag. De samenhang op wijkniveau tussen criminaliteit en overlast is eveneens gevonden in een studie over Leeuwarden: 'In de wijken waar men last zegt te hebben van openbare orde problemen, heeft men vaak ook last van criminaliteit' (Van der Schaaf, 1983: 372). Het samengaan van criminaliteit en overlast is volgens ons een uiting van dezelfde gemeenschappelijke factor in deze buurten namelijk een gebrek aan onderlinge informele sociale controle. Hierdoor stapelen de problemen zich als het ware op. In deze zin worden sommige wijken 'dubbel getroffen' door de criminaliteitsproblematiek. De consequenties zijn natuurlijk wel dat hierdoor het 'leefklimaat' in deze wijken ernstig wordt aangetast.

6.8 Mening en reacties op criminaliteit

In de vorige paragrafen hebben we aangetoond dat de wijken in Utrecht verschillen in de mate van criminaliteit en overlast. Nu is het bekend (zie bijvoorbeeld het Interrimrapport, blz 20) dat de feitelijke criminaliteit (in termen van

misdrijven) maar een kant van de veiligheidsproblematiek vormt. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat de toename van de kleine criminaliteit in de afgelopen jaren tevens geleid heeft tot een toenemende verontrusting van het publiek daarover (Steinmetz en Van Anandel, 1985: 35). De immateriele gevolgen van criminaliteit kunnen we het best samenvatten onder de noemer 'meningen over en reacties op criminaliteit' (Steinmetz en Van Anandel, 1985: 26).

We kunnen dan de vraag stellen in hoeverre de bewoners van de diverse Utrechtse wijken verschillen in hun meningen over en reacties op criminaliteit. Achterliggende gedachte bij deze vraag is dat vooral het wonen in een criminele buurt gevolgen heeft voor de angstgevoelens en de reacties van de bewoners (bijvoorbeeld bepaalde plekken in de wijk mijden). Deze relatie behoeft echter niet altijd op te gaan. Diverse auteurs tonen bijvoorbeeld aan dat meningen over en reacties op criminaliteit onder andere sterk samenhangen met directe slachtofferervaringen (Steinmetz en Van Anandel, 1985; Block, 1986: 111). Het is daarom zeer goed mogelijk dat de bewoners van een niet-criminele buurt niet verschillen van de bewoners van een criminele buurt in hun meningen en reacties omdat zij elders (bijvoorbeeld het centrum) slachtoffer zijn geworden van een delict.

Om het een en ander uit te zoeken hebben we gebruik gemaakt van de Utrechtse Slachtofferonderzoeken uit 1981 en 1983. Voor de analyse zijn de gegevens samengevoegd waardoor we beschikken over 1623 respondenten. Verder merken we op dat in bepaalde gevallen de buurtcombinatie-indeling afwijkt van de gehanteerde indeling uit 1984. Voor de analyse zijn we uitgegaan van de volgende drie items:

1. regelmatig denken aan de mogelijkheid om slachtoffer te worden (risicobeleving);
2. zijn er in de eigen wijk plekken waar men s'avonds liever niet alleen komt (vermijdingsgedrag als reactie);
3. problemen in de wijk (zoals vandalisme, baldadige jeugd, sociale veiligheid, drugsverslaafden, bepaalde misdrijven) waar de politie meer aandacht aan moet besteden (perceptie dat in de wijk criminaliteitsproblemen heersen).

Om triviale uitspraken zoveel mogelijk te voorkomen is bij de tabelanalyse (met behulp van log-lineaire modellen) constant gehouden op de variabele 'slachtofferschap in het voorgaande jaar'. Hoewel uit onderzoek blijkt dat ook andere factoren een rol spelen op de meningsvorming over en de reacties op criminaliteit (zoals leeftijd, geslacht, de media, slachtofferervaringen van kennissen en dergelijke) is afgezien van multivariate tabelanalyse. Niet alleen ontbreken sommige gegevens maar tevens is het aantal eenheden te gering om dit soort analyses uit te voeren. Voor een verantwoording van de analyses verwijzen we naar bijlage 3. In de tabellen 6.10, 6.11 en 6.12 vermelden we de bevindingen.

Uit tabel 6.10 blijkt er in eerste instantie een samenhang te zijn tussen de wijk waarin men woont en de beleving van het risico om slachtoffer te worden van een misdrijf ($CHI^2 = 29$, $df = 18$, $p < 0.05$). Deze samenhang verdwijnt echter wanneer we er rekening mee houden of men in het afgelopen jaar slachtoffer is geworden van een misdrijf. Het loglineaire model dat het beste past bij de gegevens stelt dat er geen samenhang is tussen de buurt waarin men woont en de beleving van het risico als we constant houden op slachtofferervaring ($CHI^2 = 49.36$, $df = 36$, $p < 0.05$). Met andere woorden dat in sommige buurten meer respondenten denken aan de gedachte dat zij slachtoffer kunnen worden is vooral een gevolg dat in deze buurten ook meer slachtoffers wonen. Nadere bestudering van de gestandaardiseerde residuen leert echter dat het model niet goed past voor de bewoners van Overvecht-Noord: vooral de niet-slachtoffers in deze buurt denken vaker aan de mogelijkheid om slachtoffer te worden dan de bewoners van de andere buurten. Voor deze wijk spelen blijkbaar ook nog andere (buurt?)factoren een rol.

Tabel 6.10: Percentage personen dat regelmatig denkt aan de mogelijkheid om slachtoffer te worden. Bron: Gecombineerde Utrechtse Slachtofferonderzoeken uit 1981 en 1983.

Buurt	Allen	Geen slachtoffer	Wel slachtoffer
Oude binnenstad	24	13	33
Hoog-Catharijne	17	100	0
Pijlswaerd	10	8	14
Ondiep	29	28	31
Zuilen	18	14	28
Overvecht-Zuid	18	18	18
Overvecht-Noord	30	32	27
Votulast	32	29	33
Tuindorp	29	26	36
Wittevrouwen	16	7	22
Buiten-Tolsteeg	19	23	15
Oudwijk/Wilhelminapark	16	9	23
Rijnsweerd	13	10	20
Lunetten	26	13	35
Hoograven	17	16	21
Rivierenwijk	24	23	26
Kanaleneiland	21	22	19
Oog in Al	20	22	13
Lombok, West	20	20	20
Totaal (stad)	21	19	24

Uit tabel 6.11 blijkt dat er een samenhang bestaat tussen de wijk waarin men woont en vermijdingsgedrag ($CHI^2 = 37$, $df = 1^2$, $p < 0.05$). Deze samenhang blijft bestaan wanneer we constant houden op slachtofferervaring. Het model dat het beste bij de gegevens past stelt dat er een samenhang bestaat tussen alle paren variabelen ($CHI^2 = 15.36$, $df = 18$, $p [0.05$). Met andere woorden onafhankelijk van slachtofferervaring zijn er wijken met bepaalde plekken waar de bewoners liever niet komen.

Uit tabel 6.11 blijkt dat vooral de bewoners van Hoog-Catharijne, Pijlswaerd, Votulast en Oudwijk plekken in de buurt mijden. We kunnen hierbij veronderstellen dat dit vermijdingsgedrag van de bewoners onder andere een gevolg is van de criminaliteitsproblemen in deze wijken. Zoals uit eerdere paragrafen is gebleken scoren deze wijken in het algemeen hoog qua criminaliteitsdichtheid. Niet alleen zijn er wijken waar de bewoners vaker aangeven dat zij bepaalde plekken liever vermijden uit tabel 6.11 blijkt ook dat betrekkelijk weinig bewoners van de binnenstad aangeven dat zij bepaalde plekken in de wijk mijden. Deze bevinding is opmerkelijk als we bedenken dat vooral in de oude binnenstad bijzonder veel criminaliteit plaatsvindt. Bij de globale typering van de verschillende buurtcombinaties in hoofdstuk 5 hebben we aangegeven dat in de binnenstad vooral veel jongeren wonen (40% is tussen de 20 en 29 jaar). Het is daarom mogelijk dat jongeren inderdaad, zoals van Dijk naar voren brengt, een zekere nonchalance vertonen bij hun reacties op criminaliteit (Van Dijk, op. cit. in: Steinmetz en Van Anel, 1985: 30).

Tabel 6.11: Percentage personen dat aangeeft dat er in de buurt plekken zijn waar men s'avonds liever niet alleen komt. Bron: Gecombineerde Utrechtse Slachtofferonderzoeken uit 1981 en 1983.

Buurt	Allen	Geen slachtoffer	Wel slachtoffer
Oude binnenstad	24	11	35
Hoog-Catharijne	75	100	67
Pijlsweerd	42	42	42
Ondiep	39	26	52
Zuilen	33	34	31
Overvecht-Zuid	31	26	39
Overvecht-Noord	28	27	29
Votulast	44	35	49
Tuindorp	22	27	10
Wittevrouwen	27	24	30
Buiten-Tolsteeg	41	33	47
Oudwijk/Wilhelminapark	44	41	47
Rijnsweerd	40	40	40
Lunetten	13	8	18
Hoograven	35	33	44
Rivierenwijk	24	24	24
Kanaleneiland	39	40	39
Oog in Al	40	35	54
Lombok, West	33	35	29
Totaal (stad)	33	31	37

Wanneer we tabel 6.12 bezien dan blijkt er een samenhang te bestaan tussen de wijk waarin men woont en de perceptie dat er in de wijk bepaalde criminaliteitsproblemen heersen ($CHI^2 = 35$, $df = 18$, $p < 0.05$). Deze samenhang blijft bestaan wanneer we constant houden op slachtofferervaring. Het model dat het beste bij de gegevens past postuleert een samenhang tussen alle paren variabelen ($CHI^2 = 22.40$, $df = 18$, $p < 0.05$). Met andere woorden, onafhankelijk van de eigen slachtofferervaringen worden in bepaalde wijken meer problemen geconstateerd dan in de andere wijken. Vooral de bewoners van de Oude binnenstad, Hoog-Catharijne en Ondiep vinden dat er in hun wijk criminaliteitsproblemen heersen. De inwoners van Rijnsweerd vinden echter het minst dat er in hun wijk problemen heersen. Dat vooral de inwoners van het centrum, waar de meeste criminaliteit wordt gepleegd, aangeven dat in hun wijk de criminaliteit een probleem is, geeft aan dat zij een reële kijk op de zaak hebben (ondanks dat maar weinig binnenstadsbewoners aangeven dat zij het centrum mijden).

Tabel 6.12: Percentage personen dat aangeeft dat er in de wijk criminaliteitsproblemen zijn waar de politie meer aandacht aan moet besteden. Bron: Gecombineerde Utrechtse Slachtofferonderzoeken uit 1981 en 1983.

Buurt	Allen	Geen slachtoffer	Wel slachtoffer
Oude binnenstad	44	58	32
Hoog-Catharijne	50	0	60
Pijlswaerdt	31	15	50
Ondiep	51	44	58
Zuilen	34	30	43
Overvecht-Zuid	30	29	33
Overvecht-Noord	40	37	44
Votulast	38	29	43
Tuindorp	36	35	39
Wittevrouwen	26	11	37
Buiten-Tolsteeg	36	39	33
Oudwijk/Wilhelminapark	31	23	37
Rijnsweerd	7	10	0
Lunetten	40	40	40
Hooggraven	40	36	50
Rivierenwijk	27	21	37
Kanaleneiland	42	38	49
Oog in Al	34	29	50
Lombok, West	36	26	38
Totaal (stad)	35	31	41

Aan het begin van deze paragraaf hebben we de vraag gesteld of het wonen in een criminele buurt van invloed is op de meningen over en reacties op criminaliteit. Risicobeleving blijkt onafhankelijk te zijn van de buurt waarin men woont. Aan de andere kant zijn vermijdingsgedrag en de perceptie dat in de buurt criminaliteitsproblemen heersen wel afhankelijk van de buurt waarin men woont. We kunnen ons dan afvragen of er een samenhang is tussen het criminaliteitsniveau van een wijk (zoals gevonden in 1984) en de antwoorden op de laatste twee items uit de vroegere slachtofferonderzoeken. Een vergelijking is op zich nogal hachelijk gegeven het aantal jaren tussen de twee studies en de soms afwijkende wijkindelingen. Niettemin hebben we de verschillende resultaten naast elkaar gelegd (in die zin dat we de rangorde van de buurten naar criminaliteit, vermijdingsgedrag en probleemperceptie vergeleken hebben). Uit deze ruwe vergelijking kunnen we echter niet zonder meer concluderen dat de verschillende zaken met elkaar samenhangen. De rangordecorrelatie tussen criminaliteit en vermijdingsgedrag enerzijds en criminaliteit en probleemperceptie anderzijds bedraagt respectievelijk .28 ($p > .05$, $N = 19$) en .10 ($p > .05$, $N = 19$) wat niet significant is. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de inwoners van de binnenstad onder andere laag scoren op de vraag of zij bepaalde plekken in de buurt mijden. Tevens blijkt dat wijken die lager op de rangorde staan qua criminaliteit hoger scoren op vermijdingsgedrag en probleemperceptie en omgekeerd.

De bevinding dat het feitelijke criminaliteitsniveau niet zonder meer samenhangt met onder andere probleemperceptie is ook gevonden in Amerikaans onderzoek. Zo komen Lewis en Maxfield eveneens tot de conclusie dat 'the measures of concern do not appear to be related to objective crime rates' (Lewis en Maxfield, 1980: 179). We merken op dat in deze studie geen uitspraken worden gedaan over vermijdingsgedrag. Lewis en Maxfield vinden echter wel een samenhang tussen 'problems of incivility' en probleemperceptie. Onder 'problems of incivility' wordt verstaan de aanwezigheid van rondhangende jongeren, leegstaande en uitgebrande gebouwen, drugsverslaafden en vandalisme (Lewis en Maxfield, 1980: 180).

Het valt daarom te veronderstellen dat probleemperceptie (en wellicht eveneens vermijdingsgedrag) meer samenhangt met 'problems of incivility' dan met het feitelijke criminaliteitsniveau van een wijk. We hebben daarom bekeken of er een relatie bestaat tussen de overlastproblematiek van een wijk in 1984 en vermijdingsgedrag en probleemperceptie. De rangordecorrelatie tus-

sen overlast en vermijdingsgedrag bedraagt .30 ($p > .05$, $N = 19$), en de samenhang tussen overlast en probleemperceptie is .38 ($p > .05$, $N = 19$). Hoewel beide niet significant zijn (waarbij de correlatie voor overlast en probleemperceptie de significantiegrens net overschrijdt) zijn bij de samenhangen toch iets sterker dan voor het feitelijke criminaliteitsniveau. We kunnen derhalve voorzichtig concluderen dat verschillen tussen wijken in vermijdingsgedrag en probleemperceptie waarschijnlijk meer het gevolg zijn van de zichtbare overlastproblematiek binnen een wijk dan van het feitelijke criminaliteitsniveau.

6.9 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we een beschrijving gegeven van de verschillen tussen wijken naar criminaliteitsdichtheid. Uit het overzicht blijkt dat de criminaliteitsdichtheid het hoogst is in het centrum van de stad. De zeer grote dichtheid aan doelwitten en de geringere informele sociale controle en informeel toezicht zijn hiervoor verantwoordelijk. Vervolgens vinden we een hoog criminaliteitsniveau in enkele buurten rond het centrum. Verder blijkt dat enkele grote na-oorlogse flatwijken een middenpositie innemen. Voor de woonwijken vinden we onder aan de rangorde in het algemeen de hogere statusbuurten van Utrecht. Voor de woonwijken hebben we naar voren gebracht dat meer voorzieningen (horeca, scholen, bedrijven en winkels) en minder informele sociale controle en informeel toezicht (zoals gepostuleerd door achterstandspositie en alleenstaanden) een criminaliteitsverhogend effect hebben. In tegenstelling tot de verwachting komt uit de analyse niet naar voren dat de aanwezigheid van flatgebouwen in een wijk op zich een criminaliteitsverhogend effect heeft. De criminaliteit in de buitengebieden van Utrecht is volgens ons een bij-product van de industriële en recreatieve functies van deze wijken.

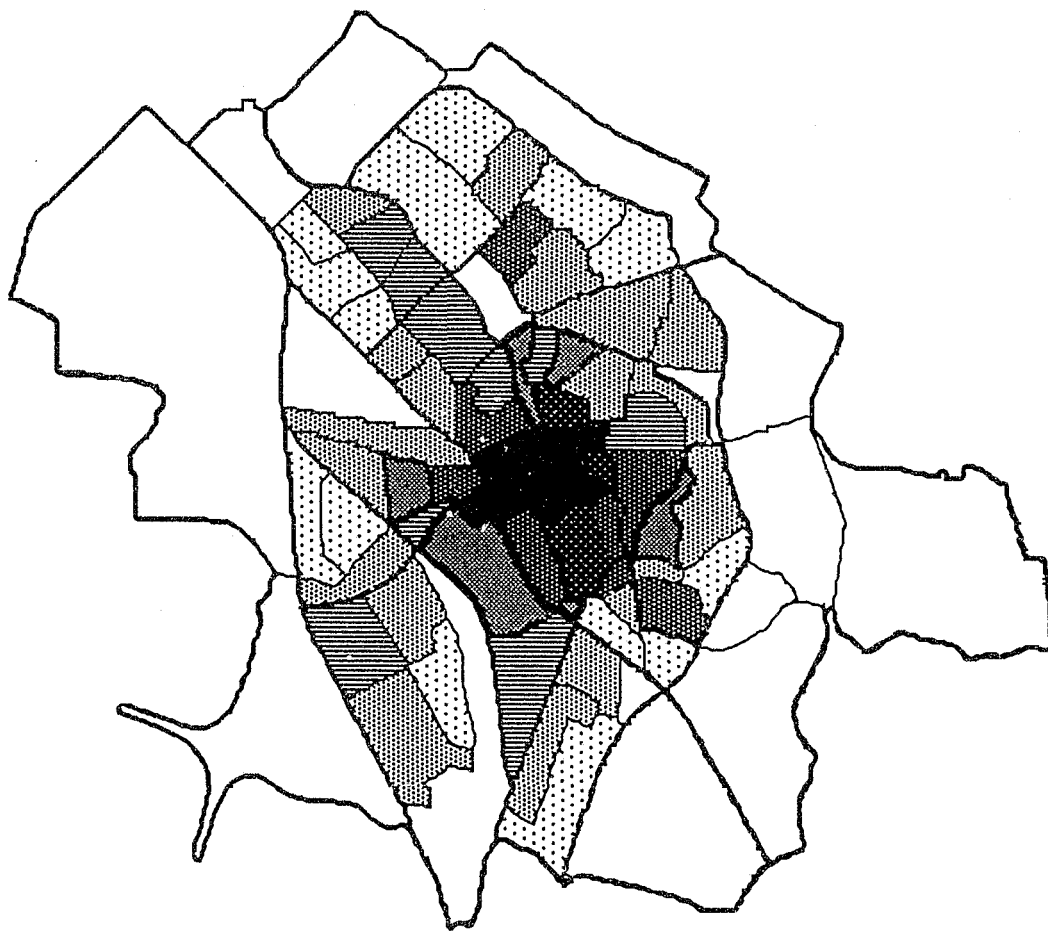
Voor winkeldiefstal hebben we naar voren gebracht dat de aangiften te selectief zijn om verschillen tussen wijken vast te stellen. Ondanks de soms zwakke samenhang tussen de verschillende soorten vernielingen blijkt dat, op basis van de drie gehanteerde indicatoren, de problemen in 1984 het grootst zijn in twee buurtcombinaties. Gegeven het ontbreken van betrouwbare gegevens over het verschijnsel vandalisme moeten we echter ook hier concluderen dat een betrouwbare vaststelling van verschillen tussen wijken eigenlijk niet echt mogelijk is. Er blijkt een redelijk sterke samenhang te bestaan op hoofdbuurniveau tussen het aantal misdrijven en diverse vormen van overlast en hinderlijk gedrag. We hebben hierbij naar voren gebracht dat zowel het voorkomen van criminaliteit als diverse vormen van overlast waarschijnlijk beide de uiting zijn van een gebrek aan onderlinge informele sociale controle.

Risicobeleving is onafhankelijk van de wijk waarin men woont. Verschillen tussen wijken zijn het gevolg dat in bepaalde wijken ook meer slachtoffers wonen. Vermijdingsgedrag en de perceptie dat in de wijk criminaliteitsproblemen heersen zijn echter wel afhankelijk van de wijk waarin men woont. Een ruwe vergelijking tussen de diverse gegevens levert echter niet op dat dit samenhangt met het feitelijke criminaliteitsniveau van de wijk in 1984. We hebben naar voren gebracht dat verschillen tussen buurten in vermijdingsgedrag en probleemperceptie waarschijnlijk het gevolg zijn van de zichtbare overlastproblematiek van een buurt.

Bijlage 1

Criminaliteitsdichtheid per hoofdbuurt naar delict

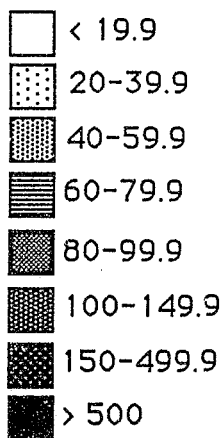
In deze bijlage presenteren we enkele kaartjes van Utrecht die een weergave geven van de criminaliteitsdichtheid op hoofdbuurniveau (het aantal misdrijven per 0.1 vierkante kilometer). De delicten zijn hierbij gestandaardiseerd op de grootte van de wijk. Uitzondering vormen de delicten diefstal uit woonhuizen, winkeldiefstal en vernieling aan telefooncellen. De absolute aantallen zijn hier gestandaardiseerd op respectievelijk het aantal woningen, winkels en telefooncellen in wijk.

— Grens Buurtcombinatie

— Buurtgrens

Totaal (excl. winkeldiefstal)

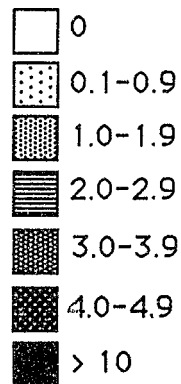

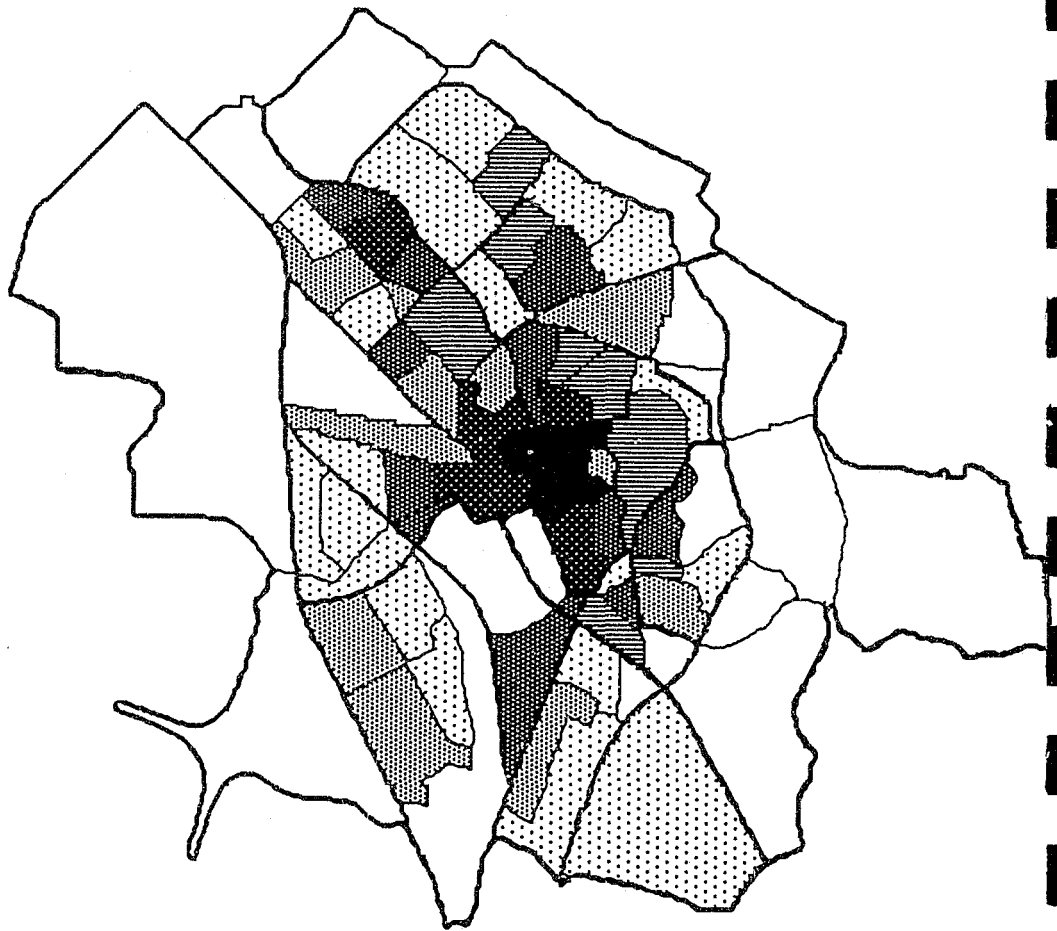

Grens Buurtcombinatie

Buurtgrens

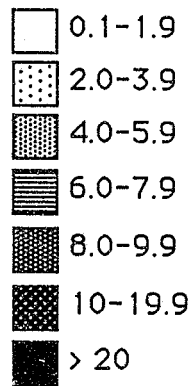
Gewelddelicten

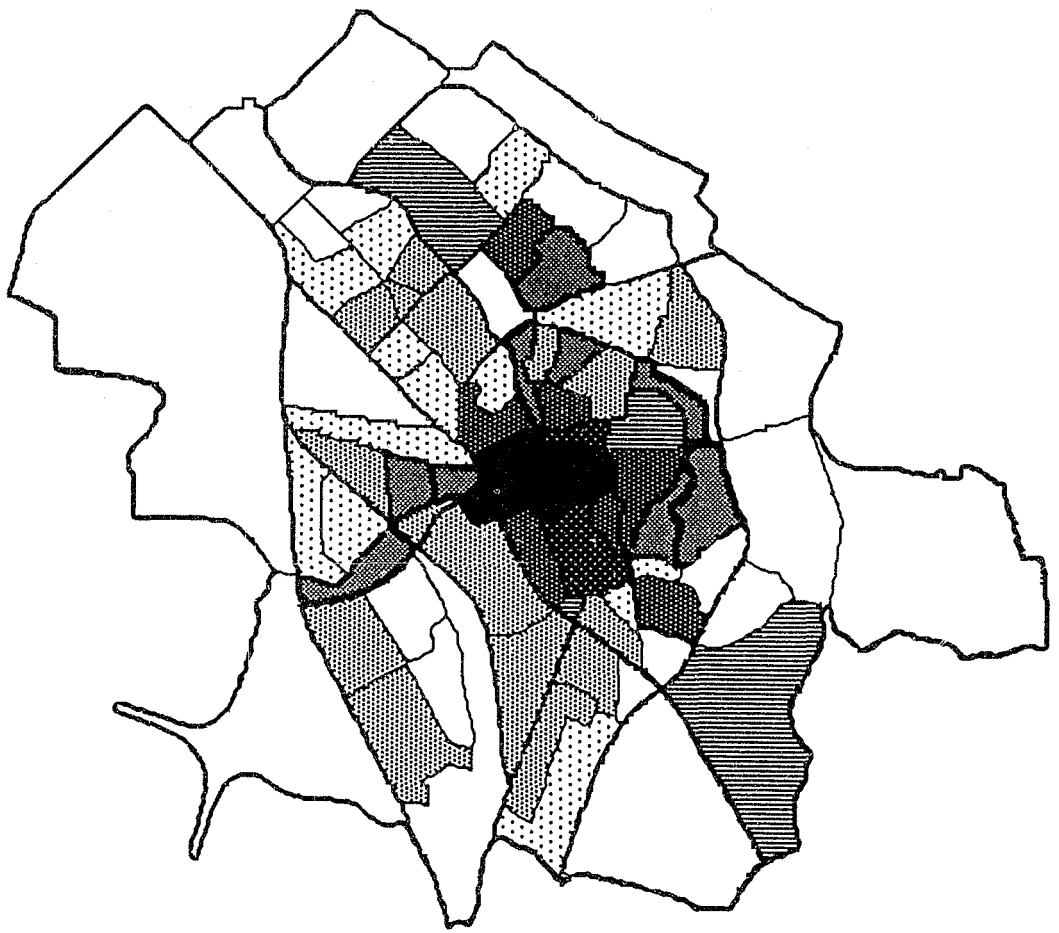

— Grens Buurtcombinatie
 — Buurtgrens

Vernieling

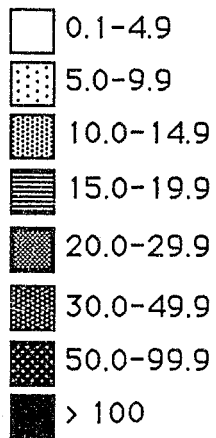

Grens Buurtcombinatie

Buurtgrens

Diefstal van fiets

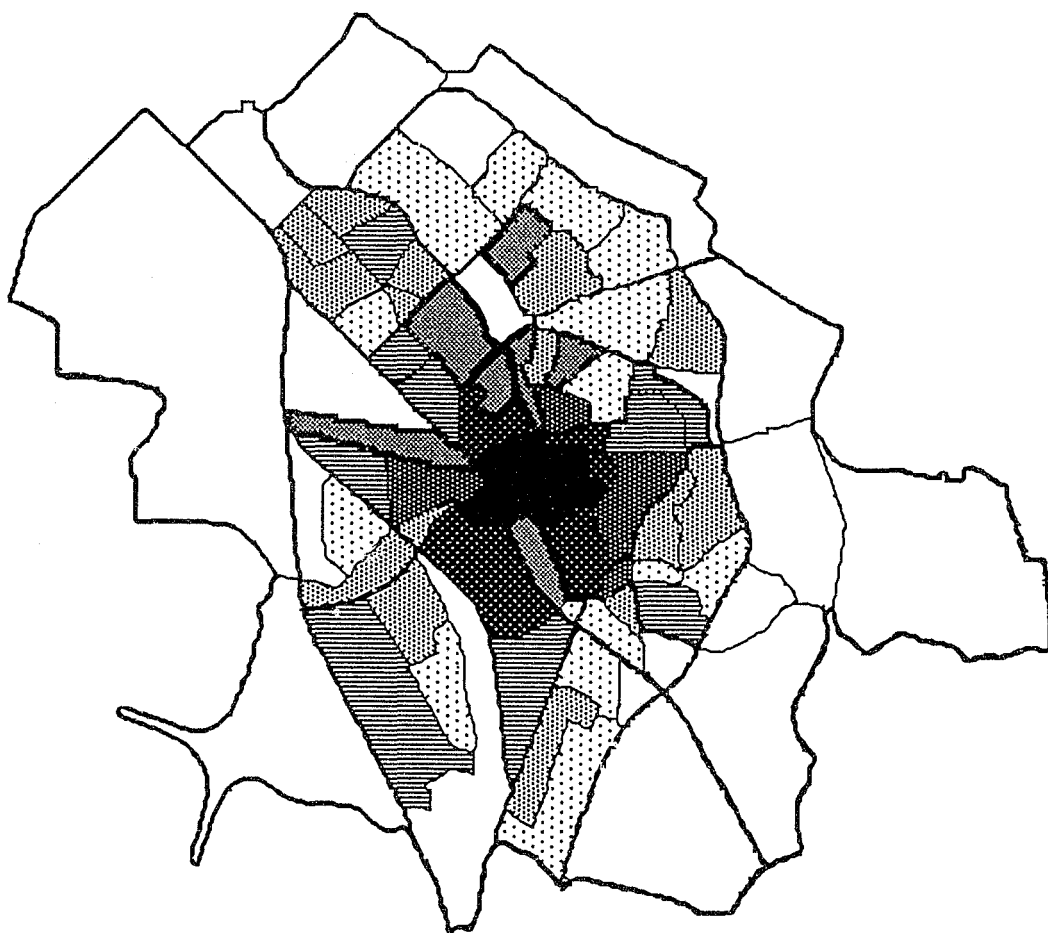

————— Grens Buurtcombinatie
 ————— Buurtgrens

Diefstal van bromfiets

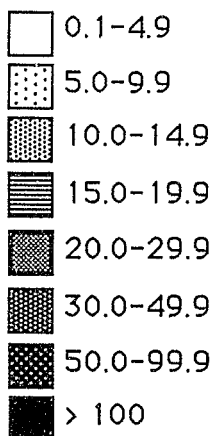
- 0.1-0.9
- ▤ 1.0-1.9
- ▥ 2.0-2.9
- ▧ 3.0-3.9
- ▨ 4.0-4.9
- ▩ 5.0-7.9
- > 8.0

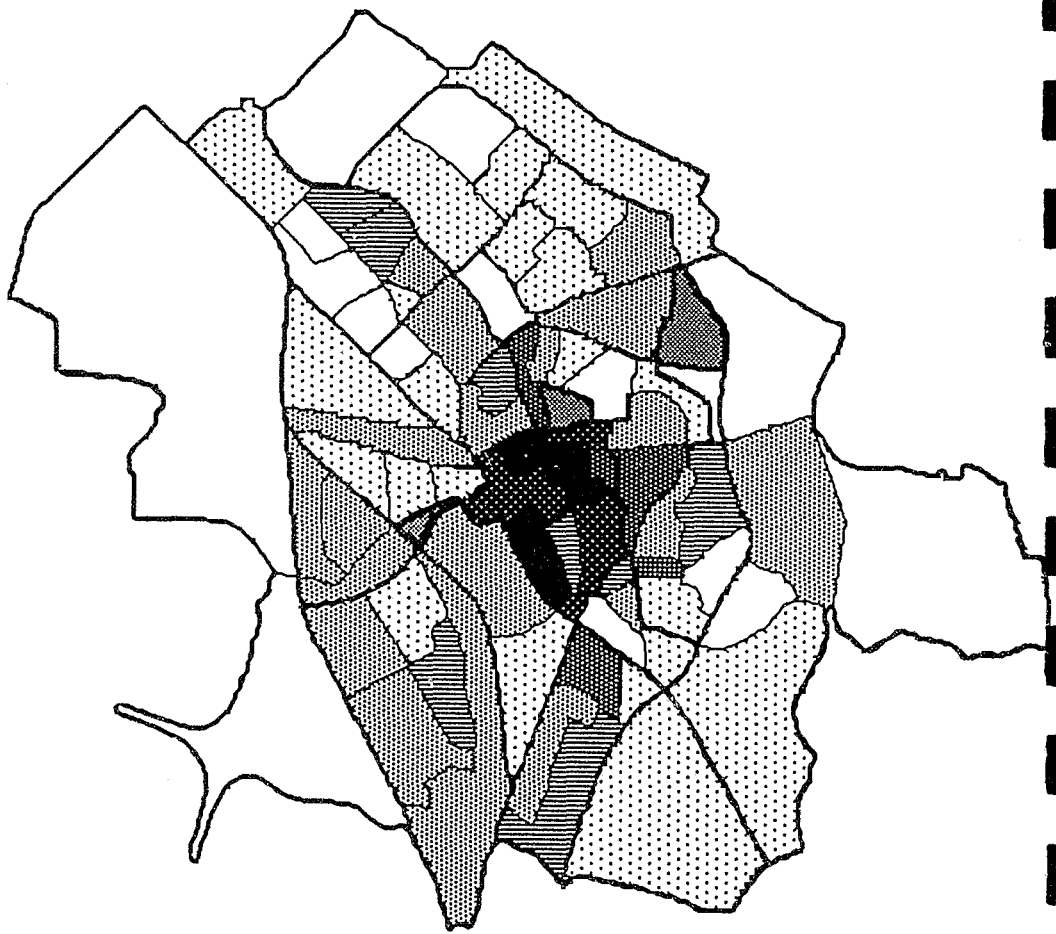

Grens Buurtcombinatie

Buurtgrens

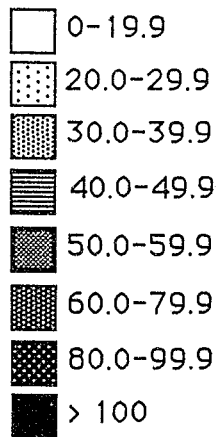
Diefstal vanaf/uit auto

——— Grens Buurtcombinatie
 ——— Buurtgrens

Diefstal uit woonhuizen

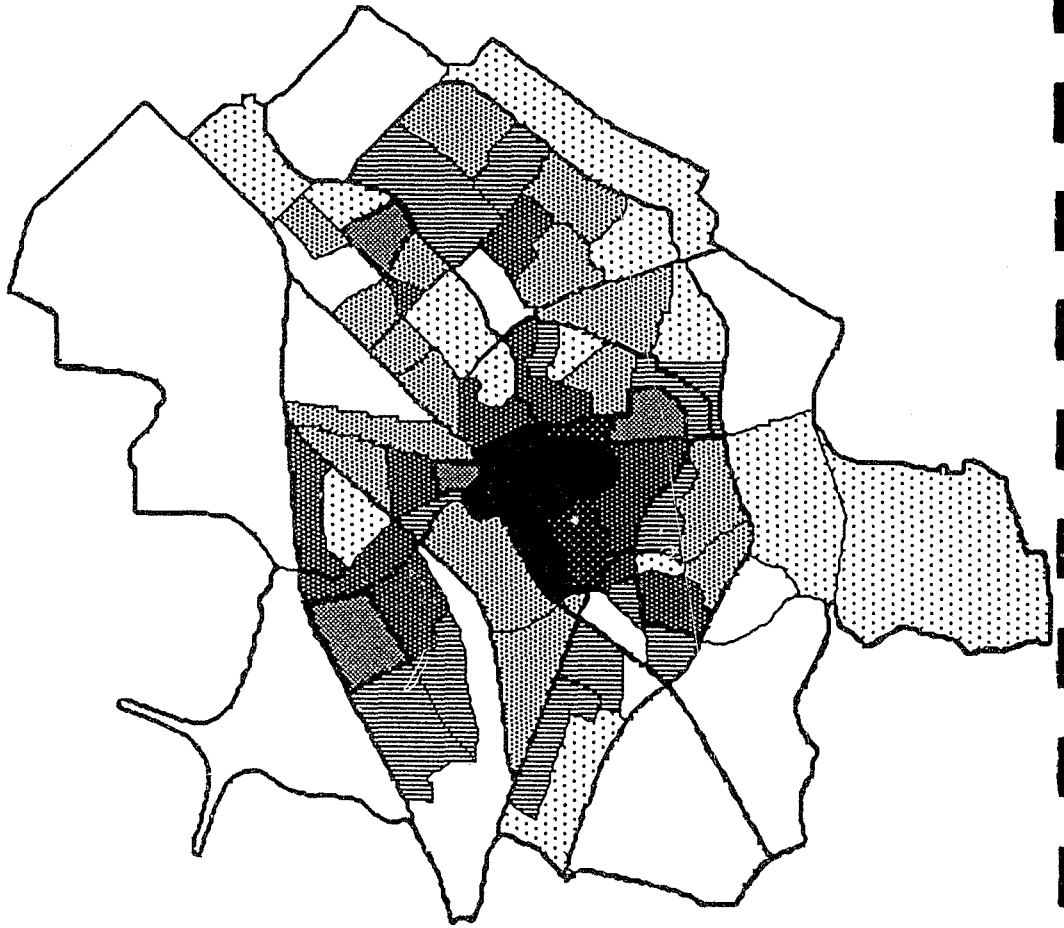

— Grens Buurtcombinatie
— Buurtgrens

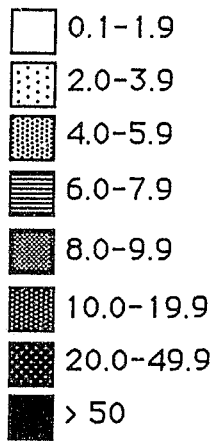
Zakkenrollenrij

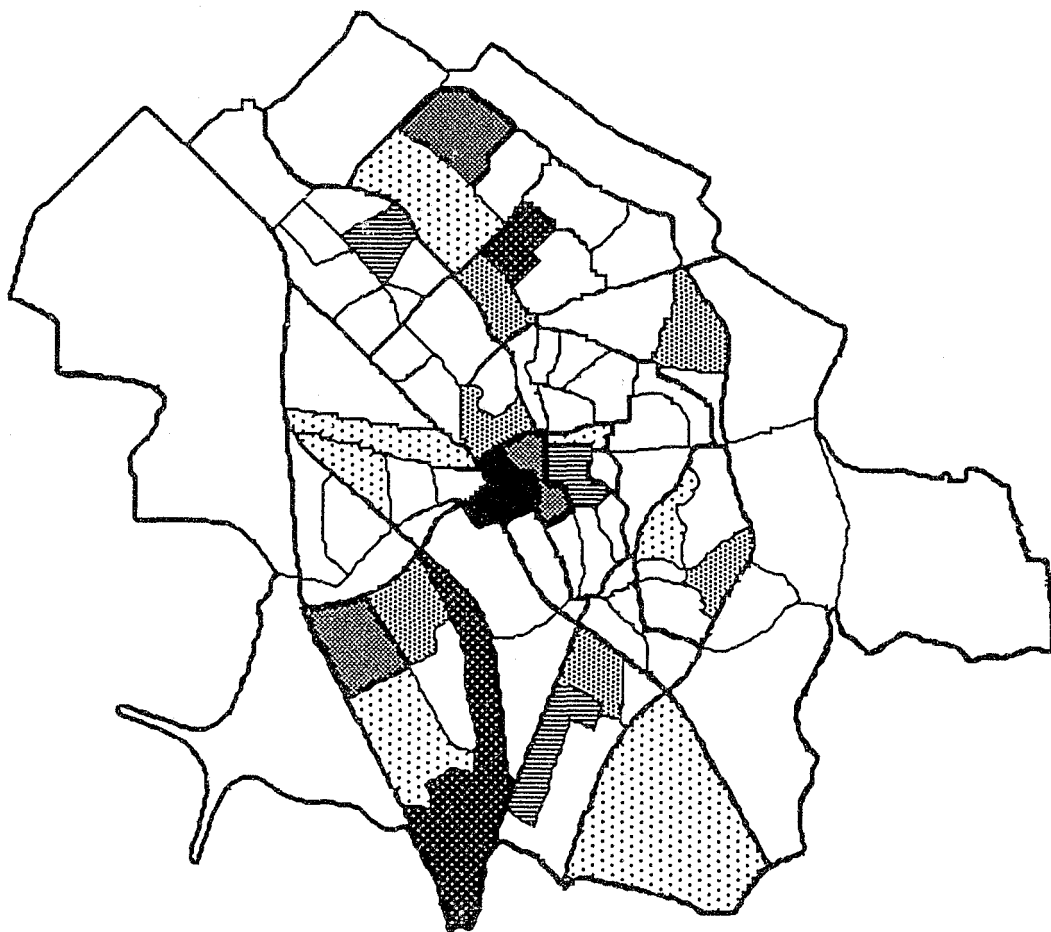
□ 0.0-0.9
▤ 1.0-1.9
▥ 2.0-9.9
▧ 10.0-25.0
■ > 80

— Grens Buurtcombinatie
 — Buurtgrens

Overige eenvoudige diefstal

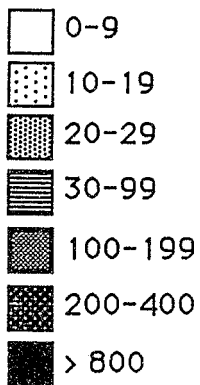

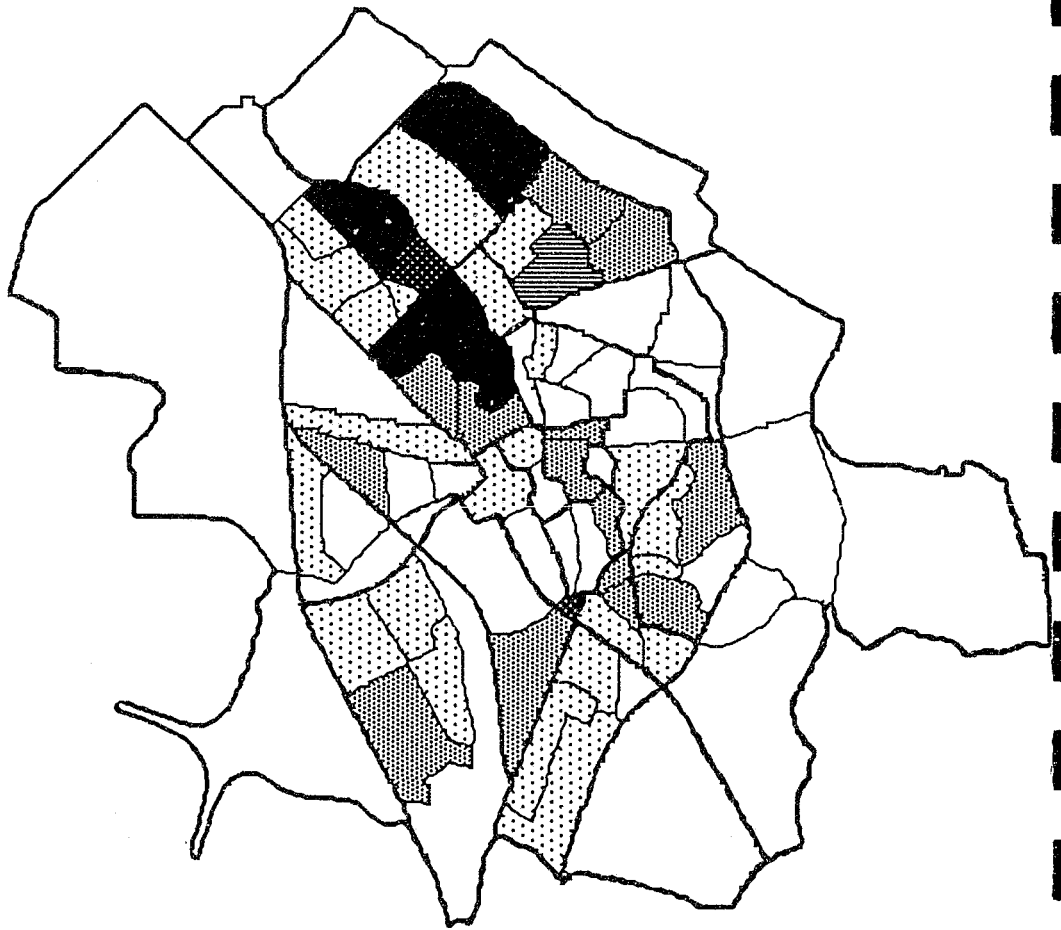

Grens Buurtcombinatie

Buurtgrens

Winkeldiefstal

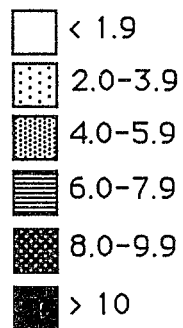

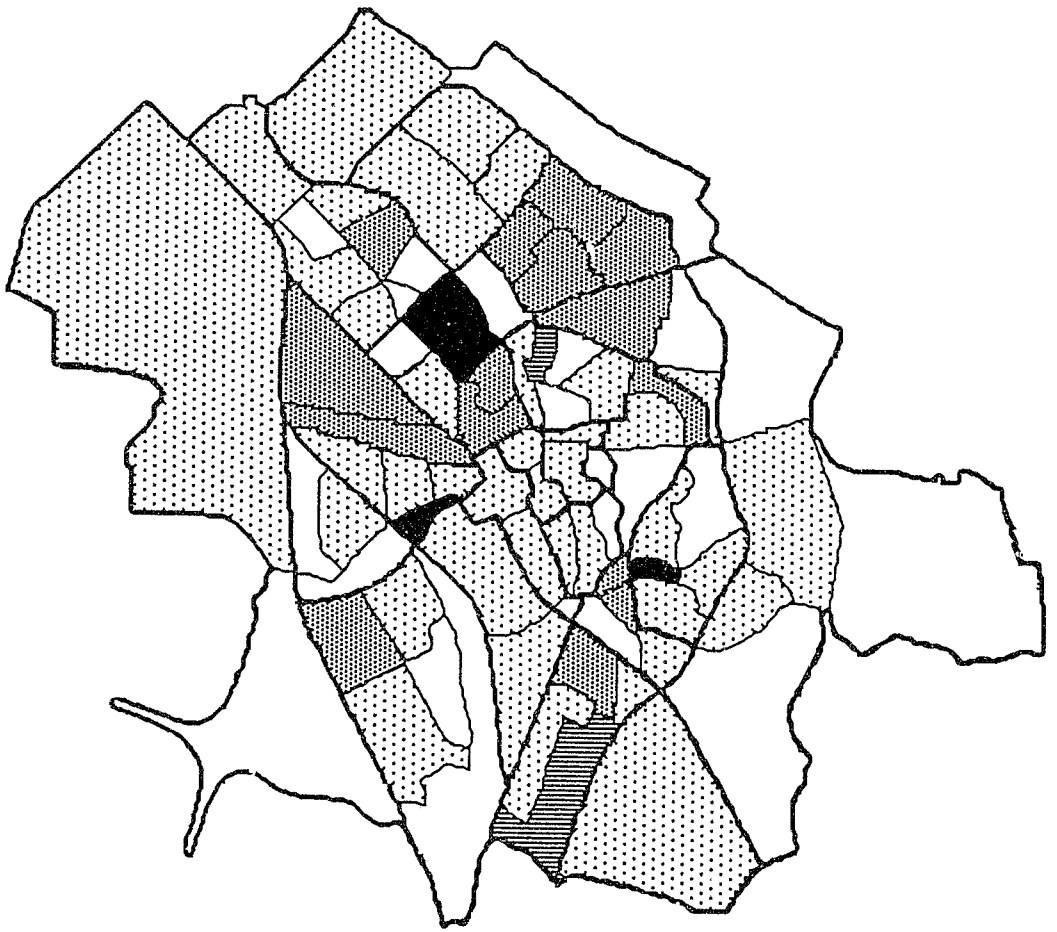

— Grens Buurtcombinatie

— Buurtgrens

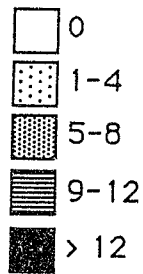
Vernielingen aan gemeentelijke objecten.

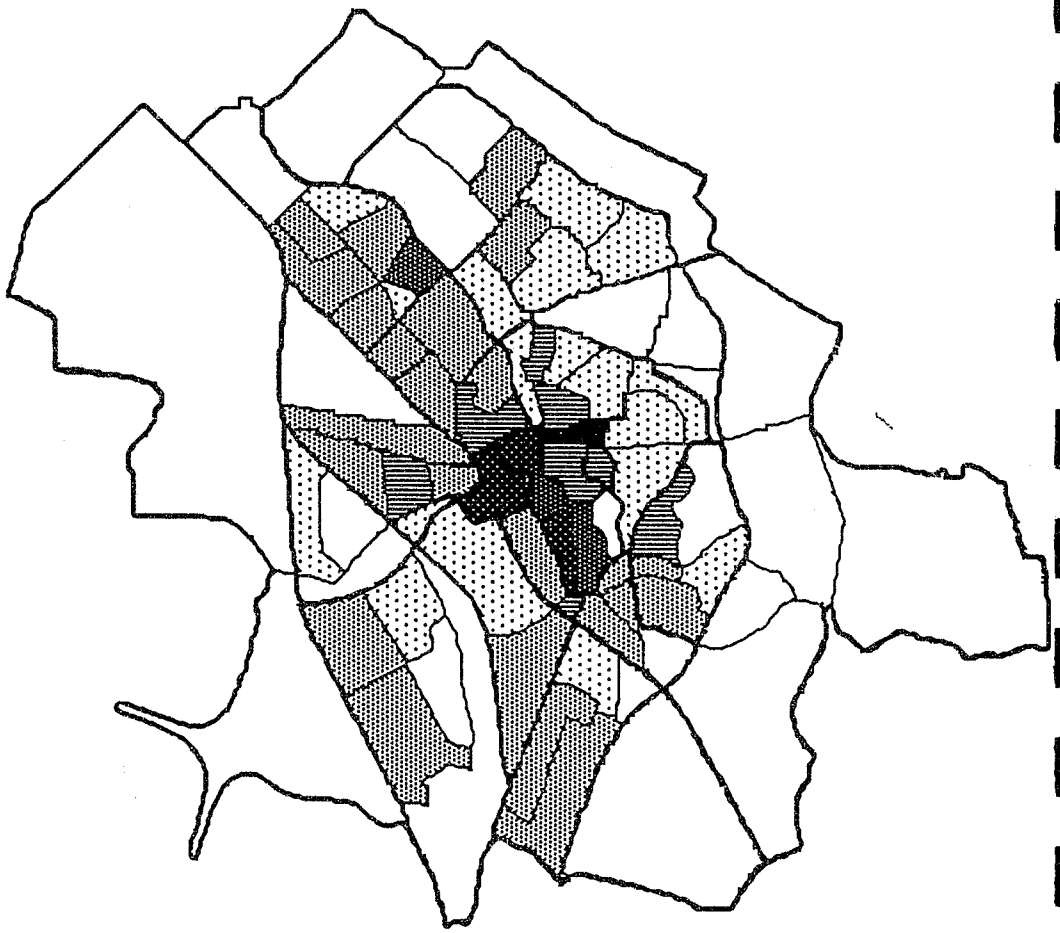

———— Grens Buurtcombinatie
 ———— Buurtgrens

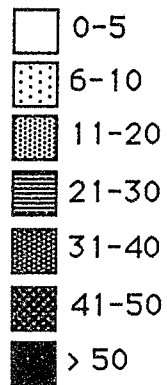
Vernielingen aan telefooncellen

— Grens Buurtcombinatie
 — Buurtgrens

Overlast, hinderlijke gedrag

Bijlage 2

De vier wijkenmerken

In deze bijlage geven we een overzicht op welke wijze de vier wijkenmerken uit hoofdstuk 6 tot stand zijn gekomen.

1. Voorzieningen.

De variabele voorzieningen is geconstrueerd op basis van het aantal horecagelegenheden, winkels, onderwijsinstellingen en bedrijven in een hoofdbuurt. Voor winkels en bedrijven zijn we hierbij uitgegaan van het aantal werkzame personeelsleden omdat dit een betere indicatie geeft van de grootte van de winkels en bedrijven. We gaan hierbij uit van de assumptie dat bijvoorbeeld een grote supermarkt meer bezoekers trekt dan de 'kruidenier op de hoek'. Jammer genoeg ontbreken in deze studie gegevens over het aantal bezoekers van de horecagelegenheden en het aantal leerlingen en/of studenten aan de diverse onderwijsinstellingen. Omdat de vier afzonderlijke indicatoren gemeten zijn in verschillende schalen zijn eerst de scores per variabele gestandaardiseerd. De variabele voorzieningen is vervolgens de optelsom van deze standaardcores. Een lage score op de variabele geeft aan dat er in een wijk weinig voorzieningen zijn, een hoge score dat er in een wijk veel voorzieningen zijn.

2. Achterstandspositie hoofdbuurt.

De score per hoofdbuurt is ontleend aan het gemeentelijk onderzoek naar de mate van sociale achterstand per buurt (gemeente Utrecht, 1985: deel III). Voor het bepalen van de sociale achterstand van een buurt is door de gemeentelijke onderzoekers uitgegaan van zeven indicatoren. Deze zijn:

1. aantal werklozen in de leeftijdscategorie 20 t/m 64 jaar gerelateerd aan het totaal aantal personen in dezelfde leeftijdscategorie;
2. aantal werklozen in de leeftijd t/m 24 jaar gerelateerd aan het totaal aantal personen in de leeftijdscategorie 16 t/m 24 jaar;
3. het complement van het aantal 14- en 15-jarige leerlingen op een Mavo, Havo, V.W.O. en op scholengemeenschappen voor middelbaar onderwijs, gerelateerd aan het aantal 14- en 15-jarigen;
4. aantal leerplichtige leerlingen in de leeftijdsgroep 12 t/m 16 jaar dat ongeoorloofd school verzuimt, gerelateerd aan het totaal aantal leerplichtigen in dezelfde leeftijdsgroep;
5. omvang van de bevolking gerelateerd aan het aantal vierkante meters woonoppervlakte;
6. aantal buitenlanders, inclusief de in Suriname en Nederlandse Antillen geboren Nederlanders, gerelateerd aan de totale bevolking;
7. aantal-bijstandsuitkeringen aan echtparen met c.q. zonder kinderen, aan eenoudergezinnen en aan alleenstaanden, gerelateerd aan de totale omvang van de genoemde categorieën.

De achterstandsscore per wijk is vervolgens bepaald via de methode van hoofdcomponentenanalyse. Omdat de gegevens voor het gemeentelijk onderzoek verzameld zijn op basis van een andere wijkindeling kan niet voor elke hoofdbuurt (uit ons onderzoek) de achterstandspositie exact bepaald worden. Zo is bijvoorbeeld in het gemeentelijk onderzoek Overvecht-Noord beschouwd als een wijk. In onze studie bestaat Overvecht-Noord uit drie afzonderlijke hoofdbuurtten. We hebben daarom besloten deze drie hoofdbuurtten dezelfde achterstandsscore toe te kennen. Ook voor de andere wijken waar de gemeentelijke indeling enigzins afwijkt van onze wijkindeling is voor deze methode gekozen. Een lage score op de variabele achterstand geeft aan dat de hoofdbuurt gekenmerkt wordt door een lage achterstandspositie en een hoge score houdt in dat de wijk een hoge mate van achterstand heeft.

3. Huishoudtype.

Het Bureau Statistiek van de Gemeente Utrecht kan de volgende gegevens over de gezinssamenstelling van een hoofdbuurt leveren. Deze zijn:

1. aantal hoofden van volledige gezinnen zonder kinderen;
2. aantal hoofden van volledige gezinnen met kinderen;
3. aantal hoofden van onvolledige gezinnen met kinderen (onvolledig wil zeggen dat een van beide ouders ontbreekt);
4. aantal alleenstaanden;
5. aantal echtgenoten behorend bij de variabelen 1 en 2;
6. aantal kinderen behorend bij de variabelen 1, 2 en 3.

Gezamenlijk beschrijven deze variabelen uitputtend de totale bevolking van een wijk. Om te bepalen of een wijk meer te kenmerken is als een gezinswijk dan wel een wijk van alleenstaanden is op deze gegevens een hoofdcomponentenanalyse uitgevoerd. Hiertoe zijn in eerste instantie de absolute aantallen omgezet in proporties. Om te voorkomen dat gesloten getallen groepen de analyse verstoren (de proporties sommeren tot 1.0) zijn de variabelen 5 en 6 buiten beschouwing gelaten. De buitengebieden zijn vanwege hun bijzondere karakter buiten de analyse gehouden. Dit heeft tot gevolg dat de analyse betrekking heeft op 72 hoofdbuurtten. In tabel B.2.1. vermelden we de bevindingen.

Tabel B.2.1: Componentenanalyse voor gegevens over gezinsverhouding per 1-1-84 (N = 72 hoofdbuurtten). Bron: Bureau Statistiek Gemeente Utrecht,

1. Verklaarde variantie per component.

Component	Eigenwaarde	Perc. variantie
1	2.68	67.0
2	.87	21.7
3	.45	11.2
4	.00	.1

2. Componentladingen.

	Component 1
Volledige gezinnen zonder kinderen	.64
Volledige gezinnen met kinderen	.92
Onvolledige gezinnen	.66
Alleenstaanden	.99

De analyse laat zien dat de gegevens beschreven kunnen worden met behulp van een component. De andere componenten hebben alle een eigenwaarde kleiner dan 1.0. De componentladingen geven aan dat de verkregen component vooral een onderscheid maakt tussen wijken met gezinnen en wijken met alleenstaanden. Een lage score op de component geeft aan dat in een wijk re-

latief veel alleenstaanden wonen, een hoge score dat in een wijk relatief veel gezinnen wonen.

4. Woningtype.

Over het soort woningen in een hoofdbuurt zijn de volgende gegevens aanwezig:

1. aantal eengezinswoningen;
2. aantal duplexwoningen;
3. aantal woningen met gemeenschappelijk trappenhuis;
4. aantal galerijwoningen;
5. aantal portiekwoningen;
6. aantal boven- en benedenwoningen;
7. aantal overige en onbekende woningen.

Duplexwoningen zijn woningen bestemd voor een gezin, maar die tijdelijk ingericht zijn om door twee gezinnen te worden bewoond (i.v.m. de na-oorlogse woningnood). Een mondelinge mededeling van een gemeentelijk medewerker leert dat duplexwoningen tegenwoordig als eengezinswoningen beschouwd kunnen worden. Voor de analyse zijn ten eerste drie nieuwe variabelen geconstrueerd. Deze zijn:

1. aantal eengezinswoningen (som van variabelen 1 en 2);
2. aantal flatwoningen (som van variabelen 3 en 4);
3. aantal boven- en benedenwoningen (som van variabelen 5 en 6).

Vervolgens zijn deze drie variabelen geanalyseerd met hoofdcomponentenanalyse. Omdat variabele 7 inhoudelijk niet interpreteerbaar is (en om gesloten getallen groepen te voorkomen) is deze variabele buiten beschouwing gelaten. Wederom zijn bij de analyse de buitengebieden buiten beschouwing gelaten.

Tabel B.2.2: Componentenanalyse voor gegevens over woningen per 1-1-84. Bron: Bureau Statistiek Gemeente Utrecht.

1. Verklaarde variantie per component.		
Component	Eigenwaarde	Pct. variantie
1	1.95	65.1
2	.96	32.1
3	.08	2.8

2. Componentladingen	
	component 1
eengezinswoningen	.67
boven- en benedenwoningen	.74
flatwoningen	.98

De analyse laat zien dat alleen de eerste component van belang is. De andere twee componenten hebben een eigenwaarde kleiner dan 1.0. De componentladingen laten zien dat de verkregen component vooral een onderscheid maakt tussen eengezinswoningen, boven- en benedenwoningen enerzijds en flatwoningen anderzijds. Een lage score op de component geeft aan dat in een wijk relatief veel flats staan, een hoge score geeft aan dat een wijk vooral gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van eengezinswoningen en boven- en benedenwoningen.

In tabel B.2.3 geven we respectievelijk de gemiddelden, de standaarddeviaties en de correlaties tussen de kenmerken en de criminaliteitsdichtheid. Omdat de regressie-analyse alleen uitgevoerd is op de woonwijken buiten het centrum hebben de gegevens betrekking op 61 hoofdbuurtten.

Tabel B.2.3: Gemiddelden, standaarddeviaties en correlaties voor vijf variabelen (N = 61 hoofdbuurtten).

Variabele	Gem.	Std.	Correlaties			
Voorzieningen	.00	2.81	—	—	—	—
Achterstand	-.09	1.03	.03	—	—	—
Huishouden	.27	.79	-.23	.27	—	—
Woningtype	-.06	1.05	.16	.36	-.18	—
Criminaliteit	571.64	324.57	.45	.38	-.38	.29

Bijlage 3

Meningen over en reacties op criminaliteit

Voor de analyse van de kruistabellen is gebruik gemaakt van loglineaire modellen. Voor een drie-dimensionele tabel wordt het verzadigde model weergegeven door de vergelijking:

$$\text{Log Fijk} = u + u_{i(1)} + u_{j(2)} + u_{k(3)} + u_{12(ij)} + u_{13(ik)} + u_{23(jk)} + u_{123(ijk)}$$

Als uitgangspunt voor de analyse zijn we uitgegaan van het model dat eerste-orde interactie effecten postuleert tussen alle paren variabelen.

Resultaten: respondenten die aangeven dat zij regelmatig denken aan de mogelijkheid om slachtoffer te worden (risicobeleving). De variabelen zijn:

1. risicobeleving,
2. woonbuurt en
3. slachtofferervaring (in het voorgaande jaar).

In tabel B.3.1. vermelden we voor een aantal modellen CHI^2 en het aantal vrijheidsgraden.

Tabel B.3.1: CHI^2 voor een aantal modellen. Item: risicobeleving.

Model	CHI^2	df.	p
1. $u_{12} + u_{13} + u_{23}$	24.07	18	.15
2. $u_{12} + u_{13}$	104.00	36	.00
3. $u_{12} + u_{23}$	28.33	19	.08
4. $u_{13} + u_{23}$	49.36	36	.07
5. u_{12}	143.28	38	.00
6. u_{13}	485.75	72	.00
7. u_{23}	564.49	38	.00

De gegevens laten zien dat model 1 redelijk bij de gegevens past. Gegeven het principe van spaarzaamheid is vervolgens bekeken of weglating van een van de eerste-orde effecten een beter model oplevert. Weglating van u_{23} (model 2) geeft een verandering in CHI^2 van 79.93 bij 18 vrijheidsgraden wat zeer significant is. Het model als geheel past ook slecht bij de gegevens. Verwijdering van u_{13} (model 3) geeft een verandering in CHI^2 van 4.26 bij 1 vrijheidsgraad ($.05 < p < .025$) en weglating van u_{12} (model 4) geeft een verandering in CHI^2 van 25.29 bij 18 vrijheidsgraden. Omdat verwijdering van u_{13} de significantiegrens van $p = .05$ overschrijd hebben we gekozen voor model 4. Inspectie van de gestandaardiseerde residuen geeft verder geen aanleiding om het model te verwerpen. Het model postuleert conditionele onafhankelijkheid tussen risicobeleving en woonbuurt bij constanthouding van slachtofferervaring.

Resultaten: respondenten die aangeven dat er in de buurt plekken zijn waar men s'avonds liever niet alleen komt (vermijdingsgedrag).

De variabelen zijn:

1. vermijdingsgedrag,
2. woonbuurt en
3. slachtofferervaring (in het voorgaande jaar).

In tabel B.3.2. vermelden we de bevindingen.

Tabel B.3.2: CHI² voor een aantal modellen. Item: vermijdingsgedrag.

Model	CHI2	df.	p
1. u12 + u13 + u23	15.36	18	.64
2. u12 + u13	90.43	36	.00
3. u12 + u23	20.27	19	.4
4. u13 + u23	50.50	36	.00
5. u12	123.40	38	.00
6. u13	483.43	72	.00
7. u23	197.97	38	.00

Uit deze tabel blijkt dat zowel model 1 als model 3 goed bij de gegevens passen. Model 1 is echter minder spaarzaam. We kunnen het alleen handhaven als weglating van u13 een significante verbetering oplevert. Weglating van u13 geeft een verandering in CHI² van 4.91 bij 1 vrijheidsgraad (.05 < p < .025). De hypothese dat u13 = 0 wordt daarom verworpen. Als best passend model kiezen we daarom voor model 1. Ook uit de inspectie van de gestandaardiseerde residuen blijkt dat het model goed bij de gegevens past. Het model postuleert een samenhang tussen alle paren variabelen. Deze samenhang is gelijk onder constanthouding van de derde variabele (u123 = 0).

Resultaten: Respondenten die aangeven dat er in de wijk criminaliteitsproblemen zijn waar de politie meer aandacht aan moet besteden (probleemperceptie).

De variabelen zijn:

1. probleemperceptie,
2. woonbuurt en
3. slachtofferervaring (in het voorgaande jaar).

In tabel B.3.3. vermelden we de bevindingen. Uit deze tabel blijkt dat model 1 goed bij de gegevens past. Weglating van de verschillende eerste-orde interactie effecten levert geen significante verbetering op. Model 1 handhaven we daarom als het beste model. De inspectie van de gestandaardiseerde residuen geeft eveneens geen aanleiding om het model te verwerpen. Het model postuleert een samenhang tussen alle paren variabelen. Deze samenhang is gelijk onder constanthouding van de derde variabele (u123 = 0).

Tabel B.3.3: CHI² voor een aantal modellen. Item: probleemperceptie.

Model	CHI2	df.	p
1. u12 + u13 + u23	22.41	18	.2
2. u12 + u13	109.51	36	.00
3. u12 + u23	41.30	19	.00
4. u13 + u23	56.37	36	.00
5. u12	160.08	38	.00
6. u13	495.20	72	.00
7. u23	210.06	38	.00

Literatuur

- Andel, H.G. van:
Slachtofferschap in de woonbuurt; informele sociale controle, segregatie en slachtofferschap, 's-Gravenhage, WODC, 1984.
- Berghuis, B. en J. Essers:
Vernieling in Vogelvlucht, in: SEC, Nieuwsbrief over Samenleving en Criminaliteit, september 1986.
- Block, R.:
Criminaliteit in de eigen woonbuurt, in: Eindrapport Commissie kleine criminaliteit, Voorzitter: Dr. H.J. Roethof, 's-Gravenhage, 1986.
- Boelhouwer, P.J. en F.M. Dieleman (red.):
Wonen in de stad; samenvatting van sociaal-geografisch onderzoek in de Domstad, Amsterdam/Utrecht, 1986.
- Boggs, S.L.:
Urban Crime Patterns, in: American Sociological Review 1965, Vol. 30, 899-908.
- Centraal Bureau voor de Statistiek:
Maandstatistiek politie, justitie en brandweer, jaargang 29, nr. 9, 's-Gravenhage, 1985a.
- Centraal Bureau voor de Statistiek:
Statistiek Winkeldiefstal 1982, 's-Gravenhage, 1985b.
- Centraal Bureau voor de Statistiek:
Slachtoffers van Misdrijven 1984, 's-Gravenhage, 1986.
- Clark, R.V.:
Opportunity-Based Crime Rates, in: British Journal of Criminology, 1984, Vol. 24, 74-83.
- Clark, R.V.:
Situational Crime Prevention: its theoretical basis and practical scope, in: Torry, M. en N. Morris (red.): Crime and Justice, an annual review of research, Chicago, 1983, 225-256.
- Cohen, L.E. en M. Felson:
Social Change and crime rate trends: a routine activity approach, in: American Sociological Review, 1979, Vol. 44, 588-608.
- Cohen, L.E., M. Felson en K.C. Land:
Property Crime Rates in the United States; a macrodynamic analysis, 1947-1977; with ex ante forecasts for the mid-1980's, in: American Journal of Sociology, 1980, Vol. 86, 90-118.

- Cohen, L.E. en D. Cantor:
Residential Burglary in the United States; life-style and demographic factors associated with the probability of victimization, in: Journal of Research in Crime and Delinquency, 1981(1), 113-127.
- Cohen, L.E., J.R. Kluegel en K.C. Land:
Social inequality and predatory criminal victimization; an exposition and test of a formal theory, in: American Sociological Review, 1981, Vol. 46, 505-524.
- Crutchfield, R.D., M.R. Geerken en W.R. Gove:
Crime Rate and Social Integration, in: Criminology, 1982, Vol. 20, 467-478.
- Dijk, B. van en P. van Soomeren:
Vandalisme, 'iets weten over vandalisme en wat er tegen te doen', 's-Gravenhage, 1980.
- Dijk, J.J.M. en C.H.D. Steinmetz:
De WODC-slachtofferenquêtes 1974-1979, 's-Gravenhage, 1979.
- Dijk, J.J.M. en C.H.D. Steinmetz:
In Tal en Last I ¾ II, 's-Gravenhage, 1980.
- Dijk, J.J.M. van:
De Criminele kaart van Nederland, 's-Gravenhage, 1986.
- Driessen, F.M.H.M. en H.J.A. Beereboom:
De kwaliteit van het stedelijk leefmilieu: Bewoners en hun voorkeuren, 's-Gravenhage/Utrecht, 1983.
- Eindrapport Commissie kleine criminaliteit,
Voorzitter: Dr. H.J. Roethof, 's-Gravenhage, 1986.
- Engstadt, P.A.:
Environmental Opportunities and the Ecology of Crime, in: R.A. Silverman en J.J. Teevan jr.: Crime in Canadian Society, Toronto, 1975, 193-211.
- Fiselier, J.P.S.:
Kriminaliteit in Nijmegen, een kriminografie van de gemeente Nijmegen, Nijmegen, 1971.
- Gabor, T. en E. Gottheil:
Offender Characteristics and Spatial Mobility: An empirical study and some policy implications, in: Canadian Journal of Criminology, 1984, Vol. 26, 267-281.
- Gemeente Den Haag:
Eerste rapportage m.b.t. de centrale registratie van vandalismegevallen aan gemeentelijk eigendom, 's-Gravenhage, 1984.
- Gemeente Utrecht:
Centrale Prioriteitsstelling Fase 1: gebiedsprioriteiten deel 2, Utrecht, 1983.
- Gemeente Utrecht:
Onderzoek naar mate van sociale achterstand per buurt, deel III, Utrecht, 1985.

-
- Gemeentepolitie Utrecht:
Jaarverlag 1984, Utrecht, 1985.
- Gibbs, J.P. en M.L. Erickson:
Crime Rates of American Cities in an ecological context, in: American Journal of Sociology, 1976, Vol. 82, 605-621.
- Greenberg, S.W., W.M. Rohe en J.R. Williams:
Informal Citizen Action and Crime Prevention at the Neighborhood Level; Synthesis and Assessment of the Research, National Institute of Justice, 1985a.
- Greenberg, S.W., W.M. Rohe en J.R. Williams:
Informal Citizen Action and Crime Prevention at the Neighborhood Level; Executive Summary, National Institute of Justice, 1985b.
- In de vernieling,
een onderzoek naar omvang, frequentie en kosten van vernieling van gemeentelijk eigendom, 's-Gravenhage, 1984.
- Interimrapport van de Commissie kleine criminaliteit,
Voorzitter: Dr. H.J. Roethof, 's-Gravenhage, 1984.
- Lewis, D.A. en M.G. Maxfield:
Fear in the neighborhoods: an investigation of the impact of crime, in: Journal of Research in Crime and Delinquency, 1980, Vol. 17, 160-189.
- Moerland, H. en J.G. Rodemond:
Een terugblik op de CBS-statistiek winkeldiefstal, in: Tijdschrift voor Criminologie, 1984, 26e jaargang, nr. 6, 309-327.
- Newman, O.:
Architectural Design for Crime Prevention, U.S. Department of Justice, 1973.
- Nota Fietsendiefstal,
Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1984-1985, nr. 19070, 1-2.
- Phillips, P.D.:
Characteristics and Typology of the Journey to Crime, in: D.E. Georges-Abeyie en K.D. Harries: Crime; a spatial Perspective, New York, 1980, 167-180.
- Plate, M., U. Schwings en R. Weiss:
Strukturen der Kriminaliteit in Solingen, Wiesbaden, 1985.
- Rengert, G.:
Spatial Aspects of Criminal Behavior, in: D.E. Georges-Abeyie en K.D. Harries: Crime; a spatial Perspective, New York, 1980, 47-57.
- Repetto, T.A.:
Residential Crime, Cambridge, Mass., 1974.
- Samenleving en Criminaliteit,
een beleidsplan voor de komende jaren, Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1984-1985, nr. 18995, 1-2.
-

- Sampson, R.J.:
Neighborhood and Crime; The structural determinants of personal victimization, in: Journal of Research in Crime and Delinquency 1985, Vol. 22, 7-40.
- Schaaf, J.H. van der:
Plaats van de politie in verzorgingsstaat, in: Algemeen Politieblad 1983, nr. 17, 371-375.
- Shaw, R.C. en H.D. McKay:
Juvenile Delinquency and Urban Areas, Chicago, 1969.
- Skogan, W.G.:
Measurement problems in official and survey crime rates, in: Journal of Criminal Justice, 1975, Vol. 3, 17-32.
- Sparks, R.F.:
Criminal opportunities and crime rates, in: S.E. Fienberg en A.J. Reiss jr.: Indicators of crime and criminal Justice: Quantitatieve Studies, Washington D.C., 1980.
- Stack, S.:
Social Structure and Swedish Crime Rates, a timeseries analysis 1959-1979, in: Criminology, 1982, Vol. 20, 499-513.
- Steinmetz, C.H.D. en H.G. van Andel:
Meningen over en reacties op criminaliteit: een nieuwe visie op eerdere WODC-resultaten, in: Justitiele Verkenningen, 1985, nr. 1, 25-71.
- Suurlands Gemeentegids Utrecht, Eindhoven, 1985.
- Taylor, R.B., S.D. Gottfredson en S. Brower:
The Defensibility of Defensible Space: A critical Review and a synthetic Framework for Future Research, in: T. Hirschi en M. Gottfredson: Understanding Crime, current theory and research, Sage Publications, 1980, 53-71.
- Tulder, F. van:
Criminaliteit, pakkans en politie, SCP-Cahier, nr. 45, Rijswijk, 1985.
- Wees, E.H.M. van en M.A. Lammertink:
Vandalisme aan bezit van corporaties en gemeentelijke woningbedrijven, Almere, Nationale Woningraad, 1984.

Lijst van reeds verschenen rapporten in de reeks ONDERZOEK EN BELEID van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

Uitgave: Staatsuitgeverij

1. Behandeling van verslaafden aan heroïne
mr. L.J.M. d'Anjou
2. Strafrechtelijke vervolging en bestraffing van Nederlanders en buitenlanders
drs. C. van der Werff
3. Regiem en recidive
drs. B. van der Linden
4. Proefneming gestructureerde voorlichtingsrapportage-reclassering
dr. M.J.M. Brand-Koolen
5. Transactie in handen van de politie - een terreinverkenning
dr. J.J.M. van Dijk
6. Verlenging van de bewaring (art. 64 Sv)
drs. C. van der Werff
7. De organisatie van de vroeghulp
drs. L.C.M. Tigges
8. Criminaliteitsoverlast bij de horeca
drs. P.C. van Duyne
9. Het reclasseringswerk: de tijdbesteding
drs. J.L.P. Spickenheuer
10. Voorlopige hechtenis in de jaren 1972-1975
drs. L.C.M. Tigges
11. Relatie tussen de primaire politie-opleiding en de politiepraktijk
dr. J. Junger-Tas
12. Het reclasseringswerk: houdingen en meningen van de medewerkers
drs. J.L.P. Spickenheuer
13. De WODC-slachtofferenquêtes
dr. J.J.M. van Dijk
14. Projectmatig rechercheren
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
15. Preventieve hechtenis van minderjarigen
dr. J. Junger-Tas
16. Eis en vonnis bij rijden onder invloed
dr. C. van der Werff
17. Voorlopige hechtenis: toepassingen, schorsingen en zaken met lange duur
drs. A.C. Berghuis

18. Opvattingen over en ervaringen met reclasseringsvroeghulp
drs. L.C.M. Tigges
19. Amsterdam, 30 april 1980
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
20. De vroeghulp in de praktijk in relatie tot haar doelstellingen
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek; drs. L.C.M. Tigges
21. Meningen van de Nederlandse bevolking over alimentatie na echtscheiding
dr. C. van der Werff
22. Plaatsing op een landelijke afzonderingsafdeling
drs. B. van der Linden
23. Rechtsgelijkheid en sepotpraktijk
mr. F.W.M. van Straelen; dr. J.J.M. van Dijk
24. De balie geschetst
drs. A. Klijn
25. De strafvordering en straftoemeting in gevallen van zware criminaliteit
drs. O.J. Zoomer
26. Achternamen
drs. M.W. Bol; drs. A. Klijn
27. Middellanggestraften
drs. B. van der Linden
28. Terbeschikkinggesteld
drs. J.L. van Emmerik
29. De Sprang
drs. A.C. Berghuis
30. Surveillance en voorkoming misdrijven in Hoogeveen
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
31. Selectiebeleid middellanggestraften
drs. B. van der Linden
32. Het functioneren van de vreemdelingendiensten
dr. M.J.M. Brand-Koolen; drs. F.M.E. Zoete
33. Effecten van voorlichting en controle - experiment motorrijtuigenbelasting
drs. A.C. Berghuis; M.M. Kommer
34. Bevolking en criminaliteit op de Nederlandse Antillen; bevolkingsonderzoek
drs. J.L.P. Spickenheuer
35. Minderheid - minder recht?
mr. H.H.M. Beune; mr. A.J.J. Hessels
36. Criminaliteitsbestrijding op langere termijn
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
37. Criminaliteitsbeheersing in Enschede
drs. J.L.P. Spickenheuer
38. Het alcohol verkeer project tijdens detentie
mr. R. Bovens
39. Misbruik van BV's
drs. A.C. Berghuis; G. Paulides
40. Leden van etnische minderheden in detentie
drs. G. van Immerzeel; drs. A.C. Berghuis

41. Besluitvorming over verloftoekenning in het kader van de AVG
drs. A. Rook; M. Sampiemon
42. Jeugddelinquentie: achtergronden en justitiële reactie
dr. J. Junger-Tas
43. Opvattingen over de alimentatieduur - eindrapport
dr. C. van der Werff; drs. C. Cozijn
44. Voetsurveillance en preventievoorlichting in Amsterdam-Osdorp
drs. J.L.P. Spickenheuer
45. Bestrijding van discriminatie naar ras
mr. A.J. van Duijne Strobosch
46. Opvattingen over de maatregel TBR
drs. J.L. van Emmerik
47. Dienstverlening - eindrapport
drs. M.W. Bol; mr. J.J. Overwater
48. Opinies over belastingontduiking en uitkeringsmisbruik, en over maatregelen ter bestrijding daarvan
drs. A.C. Berghuis; M.M. Kommer
49. Mishandeling en Hulpverlening
drs. C.H.D. Steinmetz; H.G. van Andel
50. Het reclasseringswerk: visies van cliënten en maatschappelijk werkers op het hulpverleningsproces
drs. J.L.P. Spickenheuer
51. Goed gemerkt: een nieuwe manier van inbraakpreventie?
dr. A. Roëll; P.J. Linckens
52. Extra politie-inzet en rijden onder invloed
mr. R. Bovens
53. Wijkteampolitie
drs. A. Slothouwer
54. De rechter aan het werk: overbelast of onderbenut?
mr. J.R.A. Verwoerd; mr. P.A.J.Th. van Teeffelen
55. Experimenten opvang drugverslaafde gedetineerden
drs. M.L. Meijboom
56. Politie misdaadbestrijding; de ontwikkeling van het Amerikaanse, Engelse en Nederlandse onderzoek aangaande politie misdaadbestrijding sedert de jaren '60
dr. C. Fijnaut; drs. J.L.P. Spickenheuer; drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
57. Het toekennen van prioriteiten bij de tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis
drs. A.C. Berghuis; J.J.A. Essers
58. Gelet op de persoon van de rechter. Een observatie-onderzoek naar het strafrechtelijk beslissen in de raadkamer
dr. P.C. van Duyne; mr. J.R.A. Verwoerd
59. Privacy en persoonsregistraties
drs. C. Cozijn
60. Gezinsvorming door jonge migranten
drs. M.M.J. Aalberts
61. TBR en Recidive
drs. J.L. van Emmerik
62. Effecten van de Wet Ketenaansprakelijkheid op malafiditeit
drs. A.C. Berghuis; dr. P.C. van Duyne; J.J.A. Essers

-
63. Jeugd delinquentie II
dr. J. Junger-Tas; drs. M. Junger; E. Barendse-Hoornweg
 64. De algemene verlofregeling gedetineerden
André Rook; Marianne Sampiemon
 65. Regiem in ontwikkeling
M. Grapendaal; B. van der Linden; A. Rook
 66. Gemeentelijke herindeling en politie-organisatie
drs. E.G.M. Nuijten-Edelbroek
 67. Recidive 1977
dr. C. van der Werff
 68. De transactie in misdrijfzaken
M.M. Kommer; J.J.A. Essers; W.A.F. Damen
 69. Sexueel geweld en anticipatiestrategieën
E.T. van Buuren; M. Wöstmann; M. Junger
 70. De lengte van de wetgevingsprocedure
dr. G.J. Veerman
 71. Vrijheid in gevangenschap
M.M. Kommer; M. Brouwers
 72. Eindrapport experiment frauderegistratie
dr. Petrus C. van Duyne
 73. Recidive van dienstverleners
drs. M.W. Bol; mr. J.J. Overwater
 74. Samen/Gescheiden
drs. E.G.A. Hekman; drs. A. Klijn
 75. Kleine criminaliteit in Utrecht
R. Hesseling